

NORDNORSKE SAMLINGER
UTGITT AV ETNOGRAFISK MUSEUM
I

FINNMARK OMKRING 1700
AKTSTYKKER OG OVERSIKTER

ANNET HEFTE

TOPOGRAFIKA
1683—1717

VED
MARTHA BROCK UTNE BRENDEL
OG O. SOLBERG

OSLO 1934
A. W. BRØGGERS BOKTRYKKERI A/S

NORDNORSKE SAMLINGER
UITGITT AV ETNOGRAFISK MUSEUM
I

FINNMARK OMKRING 1700

AKTSTYKKER OG OVERSIKTER

ANNET HEFTE

TOPOGRAFIKA

1638 – 1717

VED

MARTHA BROCK UTNE BRENDEL
OG
O. SOLBERG

OSLO 1934

A.W. BRØGGERS BOKTRYKKERI A/S

1.	Øst-Finmarkens Beskrivelse. Ca. 1690	49
2.	Christen Bertelssøn Harøe, Findmarchens Beschrifvelse 1683	66
3.	Thomas von Westen, Topographia Ecclesiastica	78
4.	Thomas von Westen, Ex Topographia Ecclesiastica	119
5.	Isak Olsen, Finnernis Afgudssteder. Ca. 1715	134

ØST-FINMARKENS BESKRIVELSE.

Den nedenfor gjengivne beskrivelse av Varanger- og Tanafjords omgivelser samt Kjøllefjord er likesom jordeboken s. 33 ff. skrevet med fogden Knags hånd. Den opbevares i Grensereguleringsarkivets pakke 27, Riksarkivet i Oslo, og er et uinnbundet legg på 28 sider almindelig folio.

Den er muligens bare et bruddstykke av en større Finnmarksbeskrivelse. Endel av materialet som den er bygget over foreligger allerede i Finnmarkens Justisprotokoll nr. 17 (1685—88). Denne blev ført av Knag fra 22/8 1685 til 6/9 1687.

Teksten er trykt uten avkortning, men da det særegne ved Knags ortografi tilstrekkelig tydelig fremgår av den nevnte jordebok, har vi, for å lette lesningen i nogen grad av denne viktige beskrivelse, avstått fra å gjengi rent individuelle eiendommeligheter ved rettskrivningen når de er uten betydning for en tekstlig riktig reproduksjon, navnlig den inkonsekvente bruk af store bokstaver, som mest er erstattet med små bokstaver. En rimelig periodedeling er hitført ved revisjon av tegnsætningen, endel forkortelser er oppløst, delte ord er oftest trukket sammen (f. eks. Kiølle fiord til Kiøllefiord, ind byggere til indbyggere). Enn videre er *β* bare bibeholdt i navn, ellers er det gjengitt med *s* eller *ss*, *J*, *j* — *i* er erstattet med *I*, *i*; i begge tilfeller er der normalisert efter nutidsbruk. Forøvrig er håndskriftet fulgt i alle enkeltheter.

Beskrivelsen er forfattet i årene nærmest omkring 1690, den er altså litt eldre enn de to jordebøker. Det fremgår f. eks. av det som meddeles om Finnes og Karlehiellene (Karihiel), endnu steder uten fast bebyggelse ved tiden for manuskriptets avfattelse, men med flere nybyggerfamilier i 1694; om Berlevaag meddeles at tre nordmenn bor der, i 1694 heter det, at stedet hadde fast bebyggelse for få år siden, men er nu øde, o.s.v.

Vehranger — Vasøen — Kiberg — Waardøe — Madkorf oc Omgangs District, sig saaledis strechende,

Wehranger ligger i vester fra Waßøen, skiær op til lands i Ø. oc V. huor boer ved 100 m[an]d af finner som skatter til hans Ko. Ma. af Danmarch, same finner suarer til Waßøe meenighed oc komer stedze til Vaßøe kirche. Til Vehranger komer om vinteren imellom hl. 3. Konger oc Kyndelsmisse borgere fra Torn i Nordbotnen i Sverig, med adskillig vahre, saa som klede, vadmæl, smør, brendeuin etc. huilchet de nedfører med reen, saa at en borger hafuer 6 à 7 oxreen¹, oc holder der marchet med finnerne, huor oc komer kiøbmend oc bønder fra Vaßøe meenighed oc kiøbslaer.

¹ eller "6 à 70 Reen"? Stedet er også lest "6 à 700 Reen", hvilket klarlig ikke er riktig. Jfr. foran s. 22, hvor de markedssøkende Torneborgeres samlede renantall oppgis til nogle hundre ren.

De svenske annamer for deris vahre, tørfisk af hyse, sei oc rocher, item reenshuuder oc foderverch.

Til Wehranger komer oc ved Juletider rydzer fra Malmis med kiøbmandskab til finnerne, saa som wadmel, lerrit, gryn, meel, brendevin, øxer etc. Annamer igien penge, vildvahre, oc gl. kobber, der komer oc rydzer om someren oc kiøb-slager.

Wehranger er et fast land, inderst i enden kaldis Vesterbotnen som ligger paa dend W. side, huor er smaa bircheskoug; dend 2^{den} ende i fiorden kaldis Ø. botten, oc skier til Rabte-siden.

Udi Westerbotten rinder en elf need i søen som kand fangis smaa lax udi med garn, same lax heedis søebørtning, oc naar floe søe er kand mand roe op med baad i denne elf. I same W. botten i N.N.V. et lidet støche fra søen ligger en høi field houg kaldis Mæisk¹, som finnerne ofret til i gl. tider: rein, smaler, ost, smør, etc. som til en afgud. De beesters horn oc beene findis endnu ved fieldet beliggendis i mangfoldighed.

Fra V. botten til den ny kongsgame 1/4 mil W. N. W. huor ere gode engesletter.

Denne kongsgame er bygget som en anden finnegame, oc holdis vedlige af finnerne huor de oc samblis 2de gange om aaret, som er Alle helgens tiid oc Kyndelmisse tiid, naar presten did komer at holde tienniste, desligeste hl. 3. Kong[ers] tider, naar fogden oc sorenskriffueren did indkommer at holde ting, som kaldis Vehranger ting, paa same tid reiser mand der fra til Malmis.

Fra kongsgamen til Ø. botten huor dend forige kongsgame haver staaed i N.V.² er knap 1/8 mil, der boer en heel deel af same finner, som haver deris høstsæde der til Alle helgens tiid, oc roer der en stund om someren. Fra Ø. botten i S. V. ligger Karlebugten, der boer finner vinter oc somer, oc der haver deris roer efter fisk, er ingen skoug, uden smaa kramp³; midt i bugten rinder en Uden elf, huorudi fangis lax for elfuemunden med garn; mens lidt op i elven er et høi field at laxen iche komer lenger op. Her er slembt at kome til lands udi udfalden søe, formedelst steen oc tør udfald.

Fra Karlebugten til Weineß V. S.V. 1/4 mil, roer finner om someren, er goed lænding, ingen skoug eller græss. Mit i fiorden mellom begge land ligger Skiaaholmen, der haver en deel finner sine boder paa, oc udi feide tid haver finnerne søgt did, oc der haft deris tilhold oc boliger.

¹ Jfr. foran s. 34 og især J. Qvigstad i Oslo Etnogr. Museums Skr., bd. I, s. 324.

² Denne og flg. retningsangivelser feilaktige.

³ Kramp, kratt, kjerr; derav stedsnavnet Krampenes paa fjordens nordside.

Fra Skiaaholmen i N. V. et lidet støche ligger Morianholmen, der haver finnerne i gl. tider grafvet deris lig need, er ingen herligheder til disse 2de øer.

Fra Veineß skiær en fiord ind kaldis Veineßbotnen i S. S.V. Der boer finner inde om vinteren. Udi same fiord ligger 2de holmer, dend ene er mosse paa oc holdis reen paa, kaldis begge Veineßholmene. Fra botnen til lille Veineß langs landet 1/8 mil i S. roer finner om someren oc høsten; inden for lille Veines rinder en elf der fangis smaa lax oc øreter udi med garn, er smaa skoug op efter elfuen oc store bacher paa begge sider¹. Fra lille Veines til Kochneß langs landet i S. 1/4 mil der roer finner vinter oc somer. Ingen skoug eller eng, mens goed landgang med baad. Paa Kochnes staar opreist en lang steen kaldis Kochen, oc der ovenfor i fieldet ligger en høi tue kaldis Qvetetuen er et sømee².

Imellom lille Veineß oc Kochneß et bøsseskud fra landet ligger Reveholmen, eller Petter Mannask holmen, paa huilchen holme finnerne roer om høsten, ellers ingen herlighed paa dend.

Fra Kochnes til Indre Latnæringen S.S.V. knap 1/8 mil der roer finner om someren, der er ingen herlighed ved, uden med stor udfiere kand faais gode slibstener eller sender udi Sendevig.

Fra Indre Latnæringen til Ytre Latnæringen er 4 à 6 muskvet-skud, roer oc saa finner om someren oc høsten. Imellom Indre oc Ytre Latnæringen tæt ved landet ligger 2de skiær, paa det ene ligger en stor rund steen.

Fra Ytre Latnæringen til Gangvigen i S.V. 1/8 mil boer ingen folch, er ingen skoug, uden smaa riis, er ei heller god lænding.

Fra Gangvigen til Klubben 3 bøsseskud, boer ingen folch, er oc ingen herlighed.

Fra Klubben til Dævigneß 1/2 mil i S. boer ingen folch. Fra Dævignæß til Bugøen 1/4 mil i S. der har boed folch, boer endnu 3 nordmend paa faste landet, er ingen skoug uden nogen kramp oc mose. Et got muskvet-skud fra landet ligger Bugøen, kand faaes æderdun oc eg paa, er ingen anden herlighed, uden goed bredetorf, er temelig goed lænding.

Fra Bugøen skiær en fiord ind, kaldis Bugøefiord. I S.S.V. paa V. side af fiorden 1 mil ind, er en sted kaldis Øegaarden, kand boe folch, har boed finner før, som for u-fred har fløt der hen fra Vehranger, er skiøn bircheskoug, goed græs oc mose march, kand oprettis et got vehr, der er oc stor deel af sild. Lige ud for Øegaarden et støche i fiorden ligge 2de holmer, dend eene kaldis Riisholmen, er smaa riis skoug oc kobbevide, dend 2^{den} kaldis Smalekeipen.

¹ Nyelv, hvis bredder hever sig i høie, regelmessige terrasser.

² mee, merke.

Fra Øegaarden langs landet ind i botnen i S. S. V 1/8 mil, er oc goed bircheskoug, ingen eng. Fra botnen paa Ø. side af fiorden til Bugøefjordholmerne 1/2 mil, der paa er ingen herlighed, ligger tet ved landet. Udi same Bugøefjord rinder ned 3 elfuer, dend ene heedis V. elf, er lax oc øred udi, kand fangis med garn, dend anden Søerelf, der fangis kostelig smaa lax, den 3^{dic} kaldis Ø. elfuen, er braf lax udi, kand fangis med garn, er skiøn bircheskoug paa begge sider paa disse elfue.

Her endis de norske lande som er paa dend V. side, oc i søer fra Valøen, same vestre side kaldis Rabtesiden.

Fra holmerne til Kiøe i S. O. er en goed fiering veig, der roer oc boer Neidens finner om someren, huilche finner skatter til hans Ko. Ma. af Danmarch, oc grotførsten i Muskov, huilche oc haver dend rydske religion.

Fra Meisk som før er omtalt oc ud paa den 2^{den} side til Næbebye 1/4 mil, i N.V., eller oc fra V. boten til Næbebye 1/4 mil, der boer af Vehranger finner om someren oc roer der.

Imellom Meisk oc Næbebye ligger Sandhouerne huor finnerne boer om vinteren, oc ligger Morianholmen tæt inden Næbebye. Imellom Meisk oc Næbebye er skønne engesletter, oc goed bircheskoug, kand boe folch oc holde fæ noch.

Fra Næbebye til Bergebye i N. V. er 1/8 mil, der boer oc finner som roer der somer oc vaar, oc er skiønne engesletter oc goed bircheskoug et støche op fra søen, kand boe folch oc holde fæ noch.

Imellom begge næs er en elf kaldis Bergebye elf, kand fangis med garn baade lax oc øreter, oc oprettis et got laxefiske med garn.

Fra Bergbye til Mortensnæb huorpaa staar en vahre til mile-skiffte, udi N. N. V. 1/4 mil, boer oc finner oc roer om someren, er goed engeslette op fra søen, oc goed bircheskoug.

Indenfor Mortensnæb ligger 2 skiær tæt ved landet, af det ene skiær gaar et ref i landet. Udi Mortensnæb ligger trøiburg 1 giort af steen, midt der udi er opreist en bred steen som kand

¹ Trøiburg (Trøborg, Trojaburg etc.) gammelt navn for en gruppe fortidsminner som er omhandlet forholdsvis sjelden i litteraturen, — irrganger eller labyrinter, ofte også spiraler av mindre eller større sten. I stensetningens centrum står ikke sjelden en større sten. Trøiburger er påvist over hele Nordeuropa, fra England til Russland. Stensetningen på Mortensnes består av temmelig små sten, mange av dem var ved midten av forr. årh. kommet ut av leie. Den blev derfor restaurert av handelsmann Nordvi; han la stenene i koncentriske ringer omkring den såkalte "bauta", den høie midtsten, som er et langt stykke av en sandstenshelle uten spor av manuell tildannelse. Stensetningen blev kartlagt i 1910, den bestod da av 11 ringer med rester av 1 — 2 ringer til. Midtstenens høide over jorden måltes til 2,4 m., dens bredde var ca. 85 cm., dens tykkelse ca. 15 cm. Stensetningens diameter var ca. 24 m.

iche sees nogen bogstaver paa. Der sigis at en borger udi Bergen ved nafn Garben Smidt skulle giort dend for lang tid siden, som oc haver gifuet en altertafle til Vaßøe kirche, med aastal 1625.

Fra Mortenßneß vahre i N. ligger et berg kaldis Fugleberg, der verper skarf oc maaser.

Imellom Mortensnæß oc Klubben, udi Klubbevigen ligger en stor elf som er liden neden til oc bred oppe, kaldis Klubbevig elf.

Fra Mortensnæß til Klubben i N. N. V. er 3/4 mil, er goed bircheskoug der imellom. Udi Klubbevigen boer finner vinter oc somer. Fra Klubben till Finnenæß i N. N. V. 1/8 mil, der roer finner om someren, oc udi Augustj maanet yder der sin 10de oc rettighed, der staar oc en Kongsgame, som geistl. og verdslig betienter tilholder udi naar de oppeberger 10de oc rettighed, oc presten der holder tienniste, derved er oc skionne høesletter.

Imellom Klubben oc Finnenæß ligger en temelig stor elf kaldis Jacobsself, kand fangis skion lax med nod oc garn, haver verit stenget tilforne, oc kand endnu stengis, oc oprettis et got laxefiskerie. Noget høit oppe i elfuen ere store hølter huor laxen tilholder udi, oc fangis af finnerne, som iche giver ringeste afgift eller rettighed derfor, er skion bircheskoug paa begge sider af denne elf, der kand oc holdis fæ noch. Item fangis oc gode flyndre med linner oc pich paa vigen ved elfuen, er oc et got fiskested med thorsk der ved landet.

Fra Finnenæß til Paddebyenæß 1/8 mil langs landet, der imellom er et engeslette kaldis Karlehiellerne, haver verit presteengeslette, mens bliver nu opædt af fæ, formedelst det er iche indgierdet.

Fra Paddebyenæß huor staar en høi vahre til milleskiffmerche, til Sandskier 1/4 mil langs landet, der boer nordmend oc er et got fiskevehr, oc udenfor paa søen ligger en liden holme kaldis lille Sandskier, er ingen herlighed paa, uden bønderne i Sandskier kand der skiere tare om vinteren til deris fæ.

Fra Sandskier til Andersbye 1/8 mil, der boer oc nordmend, er oc et got fiskevehr. Imellom disse fiskevehr er nogen smaa bircheskoug.

Fra Andersbye til Laxebyenæß 1/4 mil, der roer finner om someren. Udenfor Laxebyenæß ligger en liden elf kaldis Thomaself, kand fangis smaa øreter ved elfuemunden, der haver verit fanget paa landet tilforne mange falcher.

Imellom Andersbye oc Laxebyenæß et støche fra landet i S.V. ligger lille Vaßøe, er ingen herlighed paa, uden der gaar smaa creatur oc someren oc skieris tang om vinteren. Same øe strecher i S. oc N. V. fra Laxebyenæß til Skatør 1/8 mil, er et stort fiskevehr. Et par Muskvetskud fra landet ligger store

Waßøe som i sin circumf. kand vere 1/4 mil. Derpaa staa kirchen kaldis Vaßøe kirche, oc boer ichun en mand paa øen oc haver vehret vorit paa denne øe tilforne¹, oc boed mange folch mens er ingen anden herlighed der paa, end der voxer græs huilchet bliver opædt af smaa creatur oc fæ. Paa dend Ø. ende ligger en stor steen kaldis Skarvestenen. Øen ligger i Ø. oc V Udi Vaßøesundet er en megit skiøn skibshavn vinter oc somer, der kand fangis megit kostelige flyndrer med linner och pich.

Skattøret ligger i O. S. O. Et lidet støche fra Skatøret paa veien udeffter i N. O. staa en høi steen kaldis Rydzestenen², derhos ligger en stor steenhøi, huor under rydzer skal vere begrafuet som der er bleven ihielslaget af indbyggerne. Item et lidet støche i W. fra Skatøret ligger en stor mengde af menniske hoveder oc been under steenene, oc iblant findis et gandske menneskes been indsyed i næfr. Same sted hafuer verit en grafsted for finnerne i gl. dage, da de boede paa dend grønne slette pladz ved Skatøret, oc dae stod der en stor bircheskoug.

Ovenfor Skatøret i fieldet 1/4— 1/2 à 1 mil veigs boer finner, som kaldis nordmendezfinner, som giver rettighed lige som nordmend formedelst de vochter nordmends reensdyr, huilche dyr nordmend udi Skatøret, Anderßbye oc Sandskier bruger at kiøre sin brendevad oc fæmad hiem med. Item oc kiøris til kirche oc til Waardøe, til Wehranger oc andre steder, med same reener, huilche ere indbyggerne til stor gafn, oc nøtteligere end hester.

Till Skatøret komer rydzerne 2de gange om aaret nembl. vaar oc høst, medfører at selge, meel, gryn, hirtzengryn, vadmel, øxer, lerrit, rydslædder, bereed graaverchs foder oc andre vahre, annamer igien penge, gl. kobber oc vild vahre, same rydzer komer først til Waardøen ofuer havet seiglende med store jommer.

Fra Skatøret til Naveren en kort fjerding. I Nafuersvigen ligger en steen kaldis Kaveringsteenen. I Nafueren har roed finner tilforne, huor der nu gierne vil boe nordmend, er en goed fiskested. 1/8 mil ovenfor Nafueren ligger et fersk vand er røerfisk udi, som fangis med garn. Vandet heedis Nafsvandet, derhos ligger et stort field kaldis Thordsvahren.

Fra Nafueren til Thybye er nogle muskvetskud, der roer finner ald someren, oc vil der gierne boe nordmend.

Imellom Nafueren oc Tybye ligger et næs heedis Orunde-neß huor der har boed finner i forige tider. Fra Indre Tybye et par muskvetskud er Ytre Tybye, roer oc finner om someren,

1 Jfr. foran s. 35.

2 Jfr. s. 35.

oc huor finnerne roer om someren eller høsten, haver de paa huer sted gamer oc hytter staaende, huor de fløter fra oc til oc bliver paa dend sted en stund lang som de best kand faa deris næring. Mens nordmendene blifuer altid der i landet paa en sted boende, huilchet dog undertiden var bedre at de oc saa fløttet efter fiskeriet, men iche at de skulle fløtte af gieldet at boe.

Fra Ytre Tybye til Indre Saltjern langs landet 1/4 mil, der roer oc finner ald someren, huor imellom oc rinder en elf kaldis Skiaabuselfuen, kand fangis øreter med garn, oc heldst for elvemunden. Fra Indre Salt Jern til Ytre Salt Jern et lidet støche, der roer oc finner om someren. Noget støche der ovenfor i fieldet ligger et vand kaldis Langhalsvandet, kand fangis rørfisk derudi med garn, vandet er 1/8 mil, skiær i Ø. oc V. Derved er en bircheskoug, som strecher fra Naversvandet oc langs hen overfor Echerøen, heedis Svarteskougen.

Fra Salt Jern til Echerøen 1/4 mil, der er et stort fiskevehr, oc haver vorit et æld gl. væhr. Imellom øen oc landet hafuer mand for nogle aar siden seiglet med jagter, men nu er steen oc sand der saa høit imellom opkomen at mand gaar der ofuer, dog med høi vand gaar søen over vahlen¹, mens mand kand iche end dae roe der over med en liden baad. Øen er i circumference 3/8 mil. Paa same øe er goed bredetorf noch at faa, ingen skoug eller græs.

Fra Skatøret till Echerøen regnis for 1 mil. Echerøen skiær i S. S. V. paa den ene side, oc O. N. O. paa den anden side. Ud efter ved Echerøen fangis skionne sandflyndre med pich oc linner.

Mit imellom Store Echerøen oc Skalleneß ligger Lille Echerøe i S. S. O. fra Stor Echerøe, derpaa slaaes græs, oc faais maaltebær, har tilforne verit 14 røgstuer, udi huer stue 2 mand, har verit et herlig væhr, folchene der boed paa hafuer haft jagter oc seiglet til Bergen med. Denne øe skier i S. O. oc N. W. oc boer nu ingen folch. Fra landet til denne øe 1/4 mil, fra Stor Echerøe til Krampenæß 1/2 mil, skier i N. O. Imellom Krampe-
neß oc Echerøen ligger Svartevig elf, som iche brugis garn udi.

Fra Krampenæß til Skalleneß 1/2 mil i Ø., der roer finner om someren, oc er en goed fiskeplads, huor der gierne vil boe nordmend. Et lidet støche indenfor Skalleneß, er en sted paa landet kaldis Finneroer, har roed finner før, er ingen beleilig plads.

Fra Skallenes til Comagneß i N. V. er 3/4 mil, der imellom ligger en stor vig heedis Skallevigen, oc rinder en stor elf need, same elf skier op i N. N. V. huorudi kand faais lax, med garn

¹ Grunt sund eller lav jordtange som bare ved flo ligger under vann. Vahlen er nu en bred sandbanke hvor kjøreveien fører over til st. Ekkero.

oc noed naar nogen saaledis vil bruge dend. Der ved er ingen anden skoug end smaa Kramp som staar tych langs elven.

Fra Komagneß til Komag 1/4 mil, der imellom er en stor elf heedis Komagelf, skier op i V. N. V., kand fangis skiøn lax udi med garn oc noed. I Komag boer nordmend som suarer til Kiberg tingsted, oc der ved begynder Kibergs almue. Ved same vehr er ingen skoug, ei heller got fiskevehr, mens kand holdis fæ noch, oc udenfor vohret ligger et stor field hedis Comag-floug.

Fra vohret til Langbuneß 1/4 mil udi Ø. langs landet, der ovenfor ligger et field heedis Falcheffoug, oc kand der i fieldet sees mange huide falche¹.

Fra Langbuneß til Svarteneß i O. er en liden vig over. Fra Suarteneß til Grundeneß i O. er oc en liden vig over. Fra Grundenes i O. er en liden vig over, kaldis Krampevigen, huor der har roed altid finner tilforn. Fra Krampevigen op paa landet i N. O. ligger et berg heedis Finne Kirchen. Lidet udenfor Krampevigen skiær Giederyggen fra landet tvert i S. S. O. oc S. O. til Storeskierret. Storskieret ligger knap 1/8 mil fra landet, er 3/4 mil fra Komag, dette skier strecher i O. oc W. huor-paa verper maaser.

Fra Storskieret 2de bøsseskud i O. N. O. ligger Rocheskieret², derfra i N. O. tre à 4 skud ligger Rochekalven, der udenfor i O. ligger Svenskeskierret, i O. derfra 3 à 4 skud ligger Rundskieret.

Fra Krampeneß til Indre Kiberg i O. 1/8 mil, der har roed finner tilforn. Fra Indre Kiberg igiennem et sund kaldis Kontesundet til Kiberg vehr 1/8 mil i N. O. strax udenfor dette sund ligger et skiær hedis Oxebaafen. Imellom Oxebaafen oc sundet ligger 3 blinde stene kaldis Brødrene, Oxebaafen strecher sig i S. O. fra sundet. Udenfor Oxebaafen ligger Kamperstenen, der strax hos ligger en vig, saa ligger Skibsleiß skier, der nest

¹ Om hvitfalken og fangsten av den skriver Lillienkiold i Spec. Bor. (Kilde-skr.fondets avskr. s. 124): *Huide Falch*. Som falder noget meere af Stoerlighed end de gemeene falcke. Sneehvid er dens farffve under bugen som graalig paa Ryggen at ansee. Næbben er kort oc quill, Øyene tindrendis oc skarpsiunede. Den yngler udj bratte Steenfelde oc berg Reeffuer, huor mand enten sielden eller med stor besværlighed kand tilkomme. Oc som der giffvis een temmelig offverflødighed aff falche udj dette land som udj besønderlighed for deris godhed aff de fremmede ere vorden stimerit, saa haffver mand fra lange tider her hafft visse pladzer udj landet till deris fangst ind Rættede. Till falchefangeriet maatte mand sig med Kongelig friheds breffve forsiune, huoraff siden een aarlig forpagtning er falden, som seeis udaff Rente Cammerits beregning offver 4 Falcheleyers affgift til 16 Rdr aarlig aff d. 11—7-1687.

Blant andet finder ieg om Falchefangsten udj saa maade at haffve voren benaadet (28 mai 1638 Hans de Geyer etc.) (Jft. også N. R.-R. VII s. 339, 351, 377.)

² I "Norske Gaardnavne", bd. 18, s. 304: Racheskieret.

Vogskier, oc saa ligger Kiberg paa faste land, et lidet støche spatzerveig fra Kiberg indenfor staar Kiberg kirche. Imellom kirchen oc vehret ligger en elf huorudi kand fangis smaa øreder.

Kiberg er et stort vehr, oc en af de beste fiskesteder i ald Findmarken. Der har tilforne roed 24 à 30 baader, huor ved er skibshavn fra hafuet op i N. V. aaben reed. Indbyggerne i Kiberg maa tage deris fæmad oc træ brende paa rydske koster, hafuet over 5 à 6 mile.

Fra Kiberg til Kibergneß i S. O. et lidet støche, fra Kibergneß til Øster Dombß ende 1 fjerding ligger en vig imellom kaldis Store Maalvigen, fra Øster Doombß ende til V. Dombß ende 1 fjerding. Domen er et høit field. Ved stranden langs fieldet ligger nogle stene kaldis Fuglestenene, derpaa verper maasefugl. Ved Ø. Doombende er et stort hul, som gaar dybt ind i fieldet. Fra V. Dombß ende til Svartneß i N. 1/8 m. er en liden vig imellom kaldis lille Maalvigen. Paa Suartneß har tilforne boed finner som kunde roed over til Vaardøen med brefuer oc budskab fra Vaßøe oc Kiberg, naar mand iche kunde kome fra Kiberg med baad. Same finner hafuer holdt reen som kunde kiøris med huorhen mand vilde. Af same finner boer endnu i Indiager oc skatter til 3de potentater, oc maat reise fra Svartneß dae Amtmendene personlig resignerit slotted. Mens nu boer ingen finner paa Svartneß, huilchet dog var heel nøttig at der nogle tilholte, særlig i feide tiid.

Vaardøens Beskrifuelse.

Fra Suartneß udi O. N. O. huor finnerne i gl. tider haver ydet deris skat oc anden Ko. rettigheder, omtrent 1/8 mil, ligger et eiland kaldis Waardøen, huorpaa det Ko. slaat Waardø-Huus staar. Den første odde paa Waardø kaldis Stegleneß, ligger i W. huor udenfor ligger nogen blinde skier, som bryder over i flod søe, storm oc u-veir.

Fra Steigelneß i W. side et lidet støche er en vig kaldis Jegtevigen, huor indbyggerne i forige tider haver opsat deris store jagter oc skougfar. I same vig kand spadis madicher huormed kostelige sandflynder kand fangis.

Lige ud fra Jagtevigen paa sundet er en goed skibshavn, dog aaben reed (dend søe som er imellom faste landet oc øen heedis Busbesund).

Fra Jagtevigen et lidet støche er atter en vig kaldis Engelsvig huor søefarende, om behof giøris kand tage deris baglast.

Imellom begge viger ligger paa landet en stor steen kaldis Badskersteenen.

Fra Engelßvigneß et støche vei ligger en høi kaldis gl. Slot, sigis at i eldgl. tid, der ved skulle verit en fæstning¹, huor af dend høi skulle oc have sit nafn.

Imellom gl. Slot oc Engelsvig, siunis oc 3de falchefangersæder, huor falchefanger haver sidet oc fanget falche, huilche sæder endnu kaldis Falchehytterne.

Fra gl. Slot et støche vei er en keile, kaldis Nyboerkeile, huor hiemlandsfarer pleier at roe.

Fra Nyboerkeile et got støche vei ligger Skagkeile, der ved ligger et fladberg kaldis Skaghellen. Et lidet støche der fra skier en odde kaldis Skagodden, oc ligger fra Steilnes i N. N. V., er ingen herlighed imellom, uden at grafue brendetorf, oc techetorf, oc some aar voxer der en deel muldebær. Paa den Ø. side fra Skagodden omtrent 1/8 mil, ligger en Uden øe kaldis Svinøen, kand gaais til med stor udfiere, derfra er en liden viig heder Svinevig, huor hiemlandsfarer pleier at roe, oc opsette deris jagter. Digt ved landet ligger en blind klippe heder Svartoxen, som kand sees i stor fiersøe. 1/4 mil fra Svinevigen ligger Sandvigen, derfra 2 à 3 muskvetskud ligger Drafuevigen, huor dend W. ende af vehret begyndis. Fra Drafuevig som er den W. side er et par muskvetskud til den Ø. side. Der imellom er en wig kaldis W. sanden, goed lending. Fra W. sand 1/4 fjerding i N. O. er et nes kaldis Asbernes, huor i gl. tid haver boed en mand nafnl: Asber, som same nes skal have sit nafn af.

Imellom Asbenes oc Sandvigen er en goed skibshaffn med goed sandgrund. Fra Asberneß i O. S. O. V4 fjerding ligger Oldring Keile. Fra Oldring Keile 1/2 fjerding i S. V. komer mand til Rydzevigen, huor der i gl. tid vorit slaget en deel rydzer, som i feidetider villet bestormed Vaardøehuuß, oc deraf skal same vig bekomed sit nafn, oc endnu findis store meniskebeen i same vig, oc er en springkilde med vand i denne vig, huor folchene i Waardøe maa hente deris vand fra om haardeste vinters tiid naar de ingen andensteds kand faa vand. Imellom Oldring Keile oc Rydzeviig er et megit høit berg kaldis Vaarberg. Paa same berg tagis et slags gres kaldis Ers græs², som er en skøn medicament mod skiørbug. Fra Rydzevig

¹ Da dette blev skrevet, la Vardøhus på østsiden av Sørvågen.

² ers- ei. ertsgress er cochleare. Om dettes forekomst i Finnmarken, meddeler Lillenskiold i Speculum Boreale (Kildeskr.fondets avskr. s. 162): Woxer vitløftig, dog helst ved siøiden, undertiden til den fuldkommenhed at det gidzningen maatte offvergaa. Denne Urt bliffver her udj landet med stor flid opsamlet, til Winter Kaal oc anden fornødenhed. Den bæste finder sig dog ved de Ud Øer Stappen, Hielsøn, Klubben etc, ihuorvell den paa andre Stæder mindre saffnis. En blant de fasteste præservatif til landsens forsvar mod Skiørbug som dis haardere anstøder. Man finder vell en deel udi Haugerne at fremvoxe. Mens hvo vill efterligne det naturen selff fortplanter.

i S. 2 à 3 muskvetskud ligger et nes kaldis Guldringneß. Derfra i N. et støche vei staar det Ko. slaat Vaardøehuus, huis første fundator ingen kand finde beskrefuen eller opspurt. Lige need fra slotsporten er en keile, huor slotens folch pleier at lande, kaldis Kierlingrefuen.

Fra Kierlingrefuen et par bøsseskud ligger Ø. sanden. Imellom slotted oc Ø. sand staar Waardøe kirche. Udenfor kirche-gaarden dybt i jorden ligger mechtige store menniskebeen, som er lengre end paa mennisker nu omstunder. Det sigis at skal vere af rydzer som er begrafuet uden kirchegaarden. Tvert ofuer fra Ø. sand til W. sand er et lidet eid et muskvetskud bred, huor de fleste borgerlig huuse staar. Fra Ø. sand S. S.V. ligger Steileneß. Er saa Waardøen runt omkring i begreb 5/4 mil. Waardøens indsaatter maa tage deris fæmad oc brendev-ved (undtagen torf) paa rydske koster, over hafuet 6 à 7 mille.

Fra Asberneß i N. O. ligger en omfløt øe, kaldis Reenøe, huor amtmændene som haver residerit paa Waardøehuuß, haver haft tame reen paa, oc deraf haver sit navn. Paa same øe falder herlige multebær¹, oc ertsgres, oc ellers goed aadderskiøtterie. Paa dend V. side af øen er et høit berg kaldis Reenøefloug, der udi verper skarfuer, maager, krycher, teister etc. Noget fra same øe N. N. W. ligger et stort skier kaldis Reinøeskier, huor kobber haver deris tilhold. Til Reenøe komer hiemlandzfarer at roe, de maa dog først have amtmændens forlof at have deris tilhold paa dend øe.

Fra Reenøen 2 à 3 muskvetskud S. S. O. ligger en stor øe kaldis Hornøe, der paa er et stort berg kaldis Hornøefloug, huor oc verper mange fugle, er oc aatterskiøtterie paa same øe. Ved dend syndre ende af flouget ind i berget er et megit stort hul kaldis Ofnen². Til denne øe komer oc en stor deel hiemlandsfarer at roe som setter deris jagter op paa øen. Paa denne øe samlar de af Waardøen multebærgræs oc andet gres til fæmad, oc om someren hafuer de deris smaa creatur paa øen.

Imellom disse øer gaar et sund huorudi ligger nogle smaa holmer oc heedis Hornøesund, er 2 skud bred. Der kand tagis skiønne skielfisk eller musler. Ved dend S. ende af Hornøen

¹ I Speculum Boreale, II (Kildeskr.fondets avskrift s. 101) meddeles om multebær - veksten på Renøen og Kongsøen: Hafver stædze Slottens frihed vedfult, at noget undertiden kunde fremvoxe. Da Wardø folch samlar en eller 2 Dage til Slottens fornødenhed, hvorfor Øerne ved Slotet inden Tingte d. 9 Sept. 1650 fuldkommen bleffve fredliuste. Saa bleff iligemaade den Øe Kongsøen ved Madkurf under Slotet fredliust, effter protocollens udvis aff d. 24 May 1654 saa ingen sig med des Weyde eller Moltebærpluchen maate befatte uden minde. Henfalder dog nu mere til hver egennotighed, at de Bergenske udj alting fordelen vil udlede.

² Jfr. Helland, Finmarkens Amt, III, s. 524.

ligger atter en holme kaldis Afløbningen, som presterne i Waard - øen pleier at lade slaa græs paa.

Fra Suartneß tvert overfor Waardøe paa faste landet til Skytterneß i N. et lidet støche, liige ofuerfor næsset ligger en hob høier kaldis Sandhofuerne.

Imellom Svartnes oc Skytterneß ligger 2de smaa elfue kand fangis smaa øreter udi. Udi bugten imellom begge nes fangis en stor deel flyndre med linner.

Fra Skytternes til Tiufholmen er et lidet støche, holmen ligger lidet fra landet. Tvert op fra holmen i landet tilholder hiemlandzfarer om someren som der haver sin roer. Paa denne holme voxer skionne multebær som ingen anden end mestermanden vil sanche efftersom der staar galie oc steiell paa holmen, oc hafuer vorit dend gl. rettersted tilforne, mens nu er rettersteden paa Steielneß.

Fra Tiufholmen til Suartbagen i N. N. 1/8 mil, der roer oc hiemlandsfarer om someren. Der imellom ligger en Uden viig kaldis Løegvigen, voxer herlig purløeg¹ der paa landet saa vel som alle stedz i Findmarken. Er oc her paa faste landet tvert over for Waardøe altid vilde reensdyr, huilche ofte sees fra Waardøe, oc naar der er nogen som kand skyde, kand de stedze have vilt paa Waardøe.

Fra Svartbagen til Ingrikielen i N. N. W. 1/8 mil, der imellom er en vig kaldis Svarboevigen, ingen herlighed.

I Ingrikielen roer hiemlandsfarer, kand oc boe nordmend, er en goed fiskeplads, kand faais torf oc recheveed.

Fra Ingrikielen til Blodskitten² i N. V. 1/4 fjerding er ingen herlighed. Der imellom ligger et lidet skier fast i landet kaldis Kafueringen. Ved Blodskitten gaar sterch strømrøst, oc er en farlig sted at kome forbi udi haart veir. Ved Blotskiten skier en fiord ind i S. kaldis Persfiorden er 3/8 mil ind i botnen. Paa dend Ø. side ligger et høit field kaldis Hestemanden. Strax der hos ligger et næs kaldis Præstenæringen. I same fiord er

¹ Speculum Boreale (Kildeskr.fondets avskr. s. 160) om *Finmarske-Løg eller Charlotte*: Huad angenemhed udj maden, giffver vel dette slags Løg, helst at rooden nøttis. Udj forige tid haffde mand derpaa Uden tancke rooden at opgraffve, naar ickun des øffverste løff oc græs mod Skiorbugen kunde samlis oc tørris eller udj lagen forvaris. Dog prisis Finnens dyd som den gandske Raa fortærer.

Woxer till offverflod udj fiordene, huor græsgangen florerer. Løgen falder snee-huid, dog noget afflang, mange aff storlighed som en Hasslnød, oc lader sig gierne mod Vinteren til fornødenheden conservere. Differerer ellers udj sin blomster ved den huide som purpur-farfve, dog ved begge ingen under-sked i smagen at udfinde. Den bær rigelig sit frø, kand dog aff zvbeln dis hastigere fortplandtis. Betimelig om Vaaren kommer den till fremskin, at grasset betids kand nøttis. Lad Hafue-Urterne udj dette tilfælde sig noch saffne.

² Nu Blodskytten.

2de elfue, en kaldis Ø. oc en W. elf, kand fangis lax udi, er oc herlig græs i same fiord, der kand, oc gjerne vil boe nordmend. Inde i botnen ved landet ligger en Uden holme, er ingen herlighed til. Ind i denne fiord komer herlig recheved.

Fra Persfiord V. ind til Sandfiord, 1/8 mil mellom begge fiorder. I Sandfiord fangis skionne sandflynder, der roer oc hiemlandsfarer.

Fra Sandfiord til Hafningberg et lidet støche, ellers er fra Waardøe til Hafningberg 2 mil.

Hafningberg haver tilforn vorit et stort oc eld gl. fiskevehr, er en goed fiskepladz, oc vil gjerne boe folch, der voxer skionne multebær, oc falder recheved noch, der roer oc hiemlandzfarer om someren. Der er oc got skiotterie af reen, otter oc ref, boer der nu ingen folch. Paa Hafningberg haver vorit fanget falche tilforne.

Fra Hafningberg til Syltevig 1/2 mil. Syltevig haver vorit et stort fiskevehr for faa aar siden oc seiglet skib der paa. Skibshafnen er ³A mil fra Syltevigen, oc seiglis ind V. til S. Ind i fiorden ligger en holme som er landfast paa V. land. Paa høiere haand strax ved holmen indenfor er anchorsæt, et reent indløeb, oc goed vinterhafn.

Fra Syltevig skier fioren ind i botnen i S. Er skionne elfuer, oc kand der oprettis got laxefiskerie, er oc holmer huor faais æderdun.

Paa den V. side af Syltefiord er et berg heedis Fugleberg huor der verper adskillig fugle. V. for Fugleberg ligger et lidet field kaldis Klubben, huor hiemlandsfarer roer. I Syltevig er goed bircheskoug, kand boe folch baade i fiorden oc i Syltevig, er gode fiskepladzer, der kand holdis saa megit fæ som mand vil, er oc got skiotterie til fields oc fiere, huor oc gjerne vil boe folch, oc kand der nære sig megit vel.

Fra Syltefiord til Sandfiord 1/2 mil, er en Uden fiord, der voxer oc got græs for skiørbug. Ellers er fra Hafningberg til Korsnes 1 1/2 mil i N. V. Ofuenfor Korsnes staar nogle steene kaldis Kongerne.

Fra Korsneß til Madkorf i V. 1/2 mil. Der imellom ligger 2de vige kaldis Store oc Lille Maalvig, huor oc hiemlandsfarer roer.

Madkorf er et got fiskevehr, oc boer nu ichun faa folch. Der staar kirchen got som øde, der roer aarlig hiemlandzfarer. I forige tider hafuer der boed mange folch, vorit et aparte gield, oc boed sogneprest vngefehr 40 aar siden. Same vehr er en beleilig pladz for reisende folch, oc var høielig fornøden der boede flere folch, særlig for fløtning imellom Waardøe oc Omgang som er 8te sterche mile langs hafbredden.

De bønder som tilforne boede i Madkorf holte self jagter som de seiglede med til Bergen, oc der forhandlede deris vahre.

Paa dend V. side Madkorf Kiele ligger et field kaldis Roßmaren.

Fra Madkorf langs landet V. N. W. ligger Sandfiord er ved 1/2 mil, fioren ind 3/4 mil, huor er skibshavn en lugt fiord.

Ellers er oc fra Madkorf til Baadsfiorden 1/2 mil, fiorden skier ind i S. huor er skibshavn. Fiorden er ind 1/8 mil, der er bircheskoug, oc roer aarlig hiemlandzfarer, huor folch ey tilforne boed, mens nu gierne ville boe folch om det dennem blef bevilget.

Fra Baadzfiorden til Kongsøerne 1/2 mil. Midt i fiorden ligger 5 øer. Dend første Bratholmen, 2^{den} Hatteskieret, 3^{die} Kongsøen er en stor øe, 4de Heløen, 5te Grønøen. Udenfor ligger mange blinde skier. Paa disse øer voxer aarlig gode muldebær, oc om vinteren er got kobbeveide.

Inden for disse øer ligger en heel haab smaa øer, oc paa dem alle kand faais æderdun oc fugleeg. Ind paa botnen er bircheskoug, huor ingen folch vil boe formedelst for lang udroer efter fisk.

Fra Kongsøen til Normandssæde 1/2 mil, huor folch tilforne boed, oc endnu vil, oc kand boe folch, der oc roer hiemlandzfarer, men er ingen skoug.

Fra Normandssæde til Kiølneß er et lidet støche veig, huor i forige tider boed en konge, om hannem er giort en viise som endnu siungis¹. Same konge siungis oc sigis om at en engelsk herre som hand haver haft trette med, hafuer did seiglet med nogle skibe oc hannem ihielslaget, oc ødelagt same sted; der siunis endnu en muret brønd oc en breed muur af same slot, der kand nu ei vel boe folch formedelst farlighed at faa land i ont veier.

Fra Kiølnes til Vargevigen 3/4 mil, er en viig huor folch har boed tilforne, kand endnu boe folch, er ingen skoug. De folch tilforne der boed sigis at vlfue hafuer dem opædt.

Fra Vargeuig til Berlevaag 3/4 mil, har boed folch tilforne, oc endnu gierne vil boe folch. Der boer nu 3de nordmend som suarer til Omgangs tingsted, huor oc roer en stor deel hiemlandzfarer, er bircheskoug oc ofuerflødig gres.

Fra Berlevaag til Baadzkielen 1/4 mil, der roer oc hiemlandzfarer, der oc folch kand boe, er ingen skoug.

Dette ovenskrefne er langs landet ved hafbredden i W., ligeledis fra Baadzkielen til Omgang i W. 1 mil ofuer Tanafiorden, reignis dog ei lenger fra Madkorf til Omgang end 4te mille.

Fra Baadskiellen ind til Tanens elf skier fiorden i S. Fra Baadzkielen til Bachekielen 1/2 mil i S. roer hiemlandzfarer oc Tane finner.

¹ Gjengitt i Speculum Boreale, II (Kildeskr.fondets avskrift) s. 291 ff. Det er i virkeligheten en variant av visen om Bendik og Árolilja.

Fra Bachekielen til Huidneß 1/2 mil, har boed folch tilforne, vil gierne boe folch, er stor bircheskoug. Der oc kand faais stor mengde af recheved.

Fra Huidneß til Kougsvig 1/8 mil, har boed folch tilforne, vil endnu gierne boe folch, er ingen skoug.

Fra Koußvig til Trollefiorden 1/2 mil, er goed skibshavn baade om vinter oc somer, har boed finner tilforne, der vil heel gierne boe folch, er stor mengde bircheskoug, oc ofuerflødig græs, er en af de beste fiorder i Øst-Findmarken.

Fiorden skier sig fra nasset i Ø., huorudi gaar skion lax af same slaugs lax som i Tanen. Naar floesøe er kand mand roe derop med en stor baad, der ofuenfor er elfuen Uden, oc kand ingen lax gaa lenger op.

Fra Throllefiorden til Stangeneß 1 mil, huor laxeskibet aarlig ligger oc indskiber laxen fra Tanne elf, er en aaben reed.

Fra Stangeneß til Tanne elfuen et lidet støche vei, fra elfuen til Huahlen i S. V. oc et lidet støche vei, vil gierne boe folch, har oc tilforne boed folch. Langs op effter elfuen er en deilig stor tych bircheskoug paa begge sider.

Imellom Stangeneß oc elfuen skier en fiord ind i Ø. er 1/4 mil indtil Leerpollen, der er en stor elf, heel dyb, rinder stille 1/4 mil til søen, der udi er oc goed lax, er en skion stor bircheskoug.

Fra Tanen til Kifiorden 1/8 mil er goed skibshavn, ere skionne bircheskove, skier ind 1/2 mil i S. huor er sild ald someren, som lattelig kunde fangis, sambt oc i Trollefiorden oc i Leerpollen.

Fra Kifiorden til Somersæde huor finner boer oc roer om someren oc høst, er 1/2 mil en fiord ind, der er oc skibshavn, kand fangis sild, oc mangfoldig sandflynder, er skion bircheskoug.

Fra Somersæde til W. botten 1 miil skier ind en fior i S. O., er oc altid sild, skion skoug, kand oc vil boe folch.

Fra V. botnen huor finnerne boer, til Langefiorden 1 mil i S.V. der boer nordmend¹. Langefiordens nes kaldis oc Digermulen, er et høit field oc en odde som skier ud mit i Tannefiorden, dette nes sees paa fiorden mand seigler fra Baadskielen til Omgang at ligge midt i fiorden, paa den Ø. side af nasset til Tanen, oc vester side til Langefiorden, fra same nes indtil botnen i Langefiorden 1 miil. Der inde boed tilforne finner oc nordmend, er skion skoug oc græs, rinder en stor elf need, deri gaar mange lax, som hafuer dend same fiord at indløbe fra hafuet op, som skier til Tannen, oc meenis at der kunde oprettis en megit skion laxefiske. I same fiord er altid sild, en goed skibshavn vinter oc somer.

¹ Om Langfjord anfører Knag i Finm. Justisprotokol nr. 17 for 1686: »Et nylig oprettet fiskevehr«, bosittende 2 full-ledingsmenn og 1 skyss-skaffer.

Fra Langfiordbotten til Langøen (en stor øe) 1/2 mil. Paa same øe faais æderdun, muldebær, er oc skoug oc gres. Øen er i begreb 1/4 mil.

Fra Langøen til Jordene 1/8 mil, vil gjerne boe folch, oc har tilforne boed folch for kort tid siden.

Fra Jordene till Skogefiorden i S. 1/2 miil, er mangfoldig skoug, oc i same fiord altid sild.

Fra Skogefiord til Eidet 1/2 mil, huilchet eid er ofuer 4 à 5 muskvetskud som mand lader drage baad ofuer dae mand reiser fra Omgang til Kiøllefiord, naar ei kand komis udenom Kinnerodden. Eidet er paa dend ene side temelig høit, oc lange smale fiorder paa begge sider huor ingen stor søe gaar. Paa same eid er nu smaa skoug oc græs, mens for rom tid siden haver mand der seiglet igiennem med jagter oc baader.

Fra Eidet til Kobbvegene 1/8 mil, huor roer finner. Der oc kand boe folch.

Fra Kobbvegene til Hoob 1/8 mil, huor boer folch, er et got fiskevehr, oc skiøn skibshavn vinter oc somer.

Fra Hoop til Ytter Hoop til vandz 1/8 mil, til landz 3de musketskud, har tilforne boed mange folch, oc staaed en herlig kirche med 3de taarn paa, der er oc skiøn skibshavn oc vil nu gjerne boe folch.

Fra Ytter Hoop til Raefiorden 74 mil, skier 1/8 mil ind i W., der har ei boed folch tilforne.

Fra Raefiordneß til Skarfuefiordneß 1/8 mil, skier en fiord ind i W. 74 mil huor ingen herlighed er.

Fra Skarfuefiordneß til Dyrfiordneß 1/2 mil, skier en fiord ind i W. 3/8 mil, der roer finner.

Fra Dyrfiordneß til Omgang 1 mil, er ingen herlighed imellom.

Fra Omgang (huor der staar en kirche, oc har for faa aar siden vorit et aparte giæld, mens nu er Omgang lagt under Kiøllefiord giæld, oc Madkorf som dae laae under Omgang, ligger under Waardøe giæld, formedelst landet er suechet paa mandskabet) til Samfiord først i W., siden i S. V. 1/2 mil er skibshavn, aaben reed, huor laxeskibet ligger at losse oc ladde huad som skal til oc fra Omgang. Der kand ingen folch boe.

Fra Samfiord til Koifiord et lidet støche veis, er ingen herlighed uden græs.

Fra Koifiord till Riibfiord er et lidet støche, rinder en elf neder huori er lax, som kand i høllerne faais med nod, oc om elfuen blifuer stenget kand dend faais med garn.

Fra Riibfiorden til Gangvigen et lidet støche, er ofuer alt fra Omgang til Gangvigen en Uden mil, der er et skiøn fiskevehr oc boer folch, fra Gangvig til Sletneß 72 mil. Der ved landet ligger mange blinde skier, som bryder i haart veir, er oc skier som mand kand see, oc er ingen farligere sted for seiglende

paa lang vei, enten paa norske eller rydske koster. Der forgich for nogle aar siden paa en tiid 6 muskoviske skibe.

Fra Sletneß til Steenvaag 1/2 fierding har boed folch tilforne for nogle aar, kand endnu boe folch oc oprettis et got fiskevehr.

Fra Steenvaag til Bispen oc Bißpefruen, som er 2de høie stene, et lidet støche, huor hiemlandzfarer roer, mens ei kand oprettis noget fiskevehr.

Fra Bispen til Normandzsæde 1/8 mil, har boed folch tilforne oc endnu gierne vil boe, er ingen skoug.

Fra Normandssæde til Makeilen 1/8 mil, huor hiemlandzfarer roer, mens ingen folch kand boe.

Fra Makielen til Kinnerodden 1/2 mil, fra Kinnerodden til Skiøtningberg 1 mil, er hoffuedkirchen til Skiøtningberg tingsted. Dette har vorit et stort fiskevehr, mens nu got som øde, oc boer ei mere end 3 à 4¹ mand, huorofuer presten maat fløt til Kiøllefiord at boe, oc holdis nu tingene med det tingstedz almue i Kiøllefiord. Tilforne hafuer roed af Skiøtningßberg ofuer nogle oc tiufue baader. Fra Skiøtningberg til Kiøllefiord til vands 1 mil, til lands 1/2 mil.

I Kiøllefiord staar en kirche, mens er ingen grafsted.

1 Tilføiet efter avskrift i Rigsarkivet i Kjøbenhavn, Norske Sager, pakke mrk. Norge vedk. Papirer; avrevet i det benyttede norske forlegg.

CHRISTEN BERTELSSØN HARØE

Findmarchens Beskrivelse

Saa uit Jeg Vnderschrefne Hafuer Erfahrit A° 1683.

Efter håndskriftene nr. 98 fol. i Deichmans saml., Universitetsbiblioteket i Oslo, og nr. 195 fol. i Uldalls saml., det Kgl. bibliotek i Kjøbenhavn.

Til grunn for reproduksjonen er lagt førstnevnte som er det eldste (nedenfor kalt *a*), et foliohefte på 8 blade skrevet i en klar hand. Forfatterens navn tilslutt med en annen skrift og med tilføielse av "eg. hd.". Da begynnelsen sikkert ikke er den oprindelige og der er flere misforståtte stedsnavn, er *a* dog neppe å betrakte som original. Det stammer imidlertid vel fra utgangen av det 17. årh., mens det annet (*b*) er yngre. I dette mangler en rekke detaljoplysninger av verd, likesom siste avsnitt har en annen redaksjon enn i *a*.

Gjengivelsen følger forleggene, bortsett fra at teksten er gjort noget oversiktligere ved en hist og her forandret periodedeling og tegnsetting; β er i almindelige ord transkribert med s eller ss. Tilføielser og rettelser er efter Uldall

195 fol. (*b*).

Titelen er hentet fra *b*, der vel også har bevaret originalens innledningsord: "Thil at Wide Huorledis de Høye Rydsche fielde . . ." o. s. v., hvortil svarer som eftersetning begynnelsen på avsnitt 2.

Delvis benyttet er et legg i Kalls Saml. nr. 214 fol., Kjøbenhavn (*c*). Dette slutter sig nær til *a*, men mangler alt som følger efter anførslen om Loppen.

Forfatteren var rådmann i Bergen, representant for magistraten, som kort tid før 1683 var pålagt å sende et av sine medlemmer på inspeksjon i Finnmarken.

Underretning om Huorledis de Høye Rydske Fielde oc Fjorder ligger oc Skiær sig effter hin anden paa hin Side Hafwet, tuert ofuer fra øst-Findmarcken, Sudoust, Synden, Sudwest oc Westen till Wærangerbotten (b: udj Waardøe Præstegield, Sydoest fra Waardøen, Synden fra Kiberg oc Echerøen, SydWest fra Wadzøen oc Westen hen til Wester Botten i Wæranger)

Da er fra Wardøehuus Sudoust ofuer Hafwet till de Rydsche Fischewær Tipni oc Wolgeni¹ Fiskewær 8 Miile, mens siden Smallis hafuet meere oc meere indtil Watzøen, huor der er ichun 1 Miil imellem den Rydsche field oc Watzøen paa den Norsche Side.

Eller paa den Rydsche Cust, nest Synden for for^{de} Tipnj oc Wolgeni Fischewær, er først Carlsegammen², huor der boer de Peisen finner, som Fischer wed Stangenes. Dernest Synden for, Skiær en fiord ind i Rydzland, som kaldes Munckefiord, huor de Rydsche Muncker fra Cola eller Malmis har deris

¹ Tspnavelok ved Fiskerhalvøens nordøstkyst, nær øen Anikief som i slutten av det 16., hele det 17. og størstedelen av det 18. årh. var anløpssted for skib fra Syd-Norge, Danmark, Tyskland og Holland.

² *b*, Carelsgammen.

Closter oc Kiercher bestaaende, Sudwest derfra schiær en fiord ind i Landet kaldes Jacobs Elff.

Dernest ligger en Fiord kaldes Jar¹ Fiorden, Huor Borgerne af Kiberg bruger deris handel med de Rydsche finner af Pasvig.

Vdi Huilchen Fiord de Folch af Wardøe oc Kiberg henter deris Brendewed samt Mosse till deris quæg med stor bekostning paa 5 à 6 Miile weys,

Dernest ligger Bøg Fiorden, Huor Wardøe oc Kiberg folch oc henter Brendewed oc Mosse,

Dernest ligger Kiøe-fiorden, Huor de Norsche Reyser ind till Neiden efter Lax [hos de Rydsche Finner².

Østfindmarchen.— Følger nu Forklaring om Fiskewærenis Nafne paa det faste land, huor Finner oc Normænd boer, baade i Øst- oc West-Findmarcken, Østen fra at regne, alt paa den wenstre haand, at acte med meere ieg der har seet oc observert³.

Wæranger i sig self kaldes Westerbotten, der er tuende Botner, heeder Westerbotten, der boer Finner, om Sommeren er de till Søes, oc nærer sig med Fischeri, om winteren er de till Fields, oc Nærer sig af Skytterj⁴,

Vdi den ene af for^{de} Westerbotten staar en stoer gamme Kaldis Kongsgammen, huor vdi Præsten af Watzøen holder nogle gange om aarit Tieniste for Finnerne, som der lader sig betiene till Ehteschab, Item med Børnedaab oc Nadwerens Sacramente⁵.

Østen for for^{de} Westerbotten, ligger Først Sandhoug Finne Gammer, der Østen for ligger Sandskiær Finne Gammer, der østen for ligger Andersbye, der boer Noermend, Østen derfra ligger Skatøer, huor Capellanen, Vnderfoegden oc Borgere boer,

Der tuert Synden for, ofuer Sundet oc Revieret, ligger den Øe Watzøe Kaldet huor Kierchen staar oc 1 Mand boer, Strax Østen for Skatøer ligger it Field kaldes Nawern, Østen derfor ligger Tiubye Finne Gammer,

Østen derfor ligger Saltlern finne gammer, oust Noroust derfra ligger Æcherøe huor Normænd boer.

NB. Længden fra for^{de} Westerbotten till Watzøe er 3 Miile, oc fra Watzøe eller Skattøer Nordoust an 1 Miill.

¹ så efter *b*; *a* har Jacobs Fiorden.

² *b*, at Kiøbe hos Finnerne.

³ Avsnittet mglr i *b*.

⁴ *b*, Reensdyer schytterie oc Ryppe fangst, Sampt anden Weischab.

⁵ Derpå følger i *b*: Och Er dene beschrifuelse at forstaa Wed det faste Land paa dend Wenstre Hand, alt fra Wæranger Botten i Ostfindmarchen oc til Andznes i Westfindmarchen, huor findMarch Endis.

Fra for^{de} Æckerøe oc Noer paa ligger først Skaldnæs¹, dernest ligger Laugbuenes², dernest ligger Store Skiær, dernest ligger den Fischewær Kiberg Kaldet, huor Kierken staar, Underfoegden oc Borgerne boer, Jmellem bemelte Kiberg oc for^{de} Æcherøe er 3 mile.

Nordoust om Kiberg Næs oc saa Nordwest till Wardøe 1 liden Miill, Huor Slottet Wardøehuus oc Kierchen nest hos staar, Omkring wæret boer Præsten, Kongl. Maytz Foegit, samt vnder Fougden, Skrifueren, Borgere oc Bønder,

Samme Øe Wardøe er en stoer Fierding weys omkring. Nordoust fra Wardøe ofuer en haard Strøm, ligger tuende Øer strax hos hin anden, Reenøen oc Hornøen kaldet, huor der woxser nogle Moltebehr, naar Moltebær wæxst er,

Jmellem Warde Øen oc det Faste land ligger Butzesund, huor der gaaer en sterch Strømb;

Fra for^{de} Wardøe oc Wester paa till Kauringen er 1 Miil. fra Kauringen till Syltewigen 1 Miill. Fra Syltewigen till Klubben 1 Mijll.

NB. Hiid indtill fra Wæranger botten er mest slette Fielde, siden io lenger wester, io høyere fielde landet igiennem.

Fra for^{de} Klubben Vesten paa till Madkurf 1 Miil der staar Kierche oc boer bønder hos, synden for denne Kierche ligger it ferschwand, som bryder ud under Jorden, oc grener sig till tuende smaa Élfue som løber i Hafuet, den ene Østen for Kierchen, oc den anden Westen for Kierchen,

Strax Vesten for for^{de} Madkurf schiær en fiord Sør ind i Landet 1 Miil, huor udi ligger en stoer Øe Kaldes Kongsøe, der slaar Finnerne huide Kobbe om winteren;

Wed 1 Miil inden for i samme fiord ligger 4 stoere Holmer, oc falder ud af denne fiord en Sterch strøm vdi Hafuet,

Fra for^{de} Kongsøe Vester paa till Kiølnes 1 Miil. Der har i gamle dage boet Folch, oc staaet it Slot, som for lang tiid er øde;

Fra Kiølnes Vester paa till Huidenes 1 Miill. Fra Huidenes till Omgang 1 Miil, huor Kierchen staar, Præsten, Vnderfoegden, Borgere oc bønder boer,

NB. Jmellem for^{de} Huidenes oc Omgang Skiær dend Fiord Tannen ind i Søer till Taneba(i) LaxeElf 7 Miill, af samme stoere fiord grenner sig efterschrefne smaa Fiorder, Nafnlig Troldfiord Stangenes. Kifiord, Smalefiord oc Westerfiord. Denne for^{de} store Fiord er een stoer Miill breed, huor af falder en meget haard strømb, langt vd i Hafuet. NB. 2 1/2 Miill inden for for^{de} omgang ligger et Eide, Kaldis Haabs Eide, huor mand kand drage smaa baader ofuer, oc saa reyse

¹ b, dernest Commag Elf.

² b, Langbuenes, c, Langvaenes.

derfra till Kiølfjord, først et støche till Søes, och et støche till Lands, oc der wed undgaae den store Fare, som er omkring wed Kinder-odde.

Fra Omgang oc wester paa till Gamwigen 1 Miil, huor der boer Noermænd, der schiær en fiord Søer ind, Kaldis Sandfiord. vden for Sandfiord ligger Kaifiord¹. der vden for ligger Riisfiord, Gundersfiord. Kandefiord och Normandsætfiord.

Uden for for^{de} Gamwigen Vester paa Strækker sig hen till Slætnes it stort høyt Field, der under staar en stoer høy steen Kaldis Bispén.

Fra bem^{te} Sletnæs west Norduest till Kinderodde 1 stoer Miill, megit farligt oc haar Søe.

NB. Fra Kinderodde Nordwest ofuer Hafuet till Nord-Kappen er 5 stoere Miill.

Fra bem^{te} Kinderodde oc Sudwest till Skytningsberget, huor Kierchen staar, oc Noermænd boer er 1 Miill.

Jmellem bem^{te} Kinderodde oc Skytningsberg Skiær ind i Syd-oust til Synden tuende smaa Fiorder Oxefiord oc Sandefiord.

Fra Skiøtningsberget Først Sydwest om Næsset, oc saa i Sudoust till Østen, indtill Kiøllefiord 1 Miill huor Capellet staar, Præsten, Underfogden borgere oc Normænd boer.

Fra Kiøllefiord Vester paa till Finne Kierckerne 1/2 Miil. NB. disse Finne Kiercher ere iche Kiercher, mens har ichun det nafn, eftersom de langt fra fortyner (!) sig som 2 Kiercher eller firekantig Torne.

Fra for^{de} Finne Kiercher Sudwest ofuer Laxefiord till Sværholt 1 stoer Miil huor Kierchen staar oc Normænd boer; denne bem^{te} Laxefiord Skiær 7 Miile Søer ind i Landet, oc med 1 green Skiær sig tilbage inden for Kiøllfiord till for^{de} Haabs Eide.

NB. Och er denne Laxefiord Skilsmisse imellem Øst oc West Findemarchen.

Westfindmarchen. Fra for^{de} Sværholt oc wester ofuer Hafgabbet till Kielwigen er 5 store fierding Weys. Item fra bemelte Sværholt oc Sudwest ofuer till Possangernæs er 2 stoere Miill, denne Fiord som Skiær ind Nordoust af Hafvet, imellem Sværholt oc Kielwigen, strecker sig Søer ind i Landet 7 stoere Miill,

2 Miil Synden for Kielwigen i for^{de} Fiord, Poßanger Kal-det, ligger lille oc store Tamsøer, som ere 1 Miil i Circum-

¹ b, Kiofiord.

ference, huor paa voxser flere Moltebær end fast i gandsche landet, naar Multebær wexst er,

Paa den øster Side paa denne Fiord falder en Elf ned, Kaldis BørßElf, der omkring er baade Bircheschow oc Fureschow, dog besuærlig at faae det derfra.

Omkring i Wiigene boer Finnerne her oc der, oc nogle Noermænd iblant,

Fra for^{de} Poßangernæs oc Vester paa Laugefiord 1 Miill.
 fra Laugefiord vester paa till Kieringfieldet 2 1/2 fiering.
 fra Kielvigen¹ oc Vester paa till Kobøefiord 1 fiering
 fra Kobbefiord vester paa til Troldfiord 1 1/2 fiering
 fra Troldfiord vester paa till Kulefiord 1/4 fiering
 fra Kullefiord vester paa till M y r n i b e n 1/4 fiering
 fra Myrniben vester paa till Ladøen 1/2 Miill
 Fra Ladøen vester paa till Sælvigen 1/2 Miill
 Fra Sælvigen wester paa till Snæfiorden 1 fiering
 fra Snæfiorden vester paa Langs med faste Landet till Ribs-
 botten 2 store Miill

fra Ribsboten vester paa till Reeberbotten 1 Miil
 fra Ribberbotten wester paa til Klubben 1/2 Miil
 Fra Klubben Syduest paa till Læritzfiord 1 1/2 Miill
 Denne Fiord schiær øster ind i Landet 1 stoer fiering
 Fra Læritzfiord till Komagfiord 1/2 fiering
 Skiær ind i Landet till Synden 1/4 fiering.
 Fra Komagfiord Syduest till Korßnæs 1/2 Miill
 fra Korsnæs Sudoust till Aarøen 1 stor 1/2 Miill

NB. Paa denne Øe staar et stort huus Kaldes Kongshuus, bygt Korswiis, huer Kaars 13 Seelandsallen lang, oc findes i samme huus 300 Runde Furrestocker, 48 bielcher, 42 Spærer, af samme Huus Tømmer er af Slag Regn forraadnet 41 Støcker paa den wester Kors, Huuset er toe Loffter høy, dog uden winduer oc dører, loffter eller trapper. Denne biugning schall were opbiugt af en Captein oc foeget Nafnlig Hans Tønnesen i Lensherrens Sal. welb. Claus Gages tiid ofuer 80 aar siden, da de Suensche wilde tage schat der af Landet.

Woldene om for^{de} Biugning paa de 3 Sider ere af Torfue, nu mest forfalden, oc Bolwerchet paa den Nordre side imod Søen, er nu meest forraadnet, och er denne Øe en half Miil omkring, huor paa boer nogle faae Normænd.

Fra for^{de} Aarøen eller Leerpolds Næs der tuert hos ofuer Sundet paa Faste Landet, oc udi Sudoust till Altenæs 1/2 Miil. Derfra i Sudoust till Borß Elf 3 fieringer.

Thuert fra Borß Elf udi Fiorden ligger en stoer Holm Kaldes Bratholm.

¹ b, Kierlingen.

Fra bemelte Bors Elf till Altens Elfue Munde 2 1/2 fieringer.
 Paa Fieldet oc i Bugten paa den wenstre haand fra for^{de}
 Baars Elf indtill Elfue Munden findes der smuck furre oc
 Løfweed Skouf.

Wed bem^{te} Elfue Munde staar de Huuse som Laxen blifuer
 Salted eller røget vdi, der omkring woxer mange wilde Ribs,
 Laxe Elfuen er slet op 4 Miile huor Finnerne stager deris
 Baade op, oc Roer dem ned. Paa begge Sider af Elfuen Nest
 wed Søen findes Skiøn Næfuer schouf, oc ofuen for schiøn
 Fureschow tych oc høy.

It Stocke ofuen for samme Skouf ligger en Finne bye kaldis
 Karckebye, der fra op till Siausen 1 1/2 Miill, der Skatter
 Finnerne huer Mand till Swerig aarlig 2 Rdr. oc till Danmark
 1 Rixdaler.

Der fra op till Addever 2 1/2 Miil, der gifuis Skatterne lige
 saa till Swerig oc Danmark.

Wester fra Addewer till Kodechen er 12 Miil, der schatter
 Finnerne ligge saa till begge Kongerne.

NB. Weyenis længde udofuer Fiordene fra Laxe Elfuen at
 regne, oc Nordwest till Hammerfæst = 5 Miil. Ligesaa fra
 Elfuen at regne Sudwest an till andsnæs, huor west Find-
 marcken endis, Er 5 Miile. Ellers fra Elfuen paa det Faste
 Land at regne oc Vester paa findes det saaledis,

Fra bemelte Altens Laxe Elf till Kaafiorden 1 1/2 fiering.
 der schiær Fiorden ind i Søer till Eggeskal huor der boer
 finner.

Fra Eggeschal till Kongshavn 1/2 fiering

fra Kongshavn til Krachenæs 1/2 fierding.

fra Krachenæs till Talwig som Vnderfoegden boer 1 fierding.

Fra Talwigen till Langenæs 1/2 Miil.

Derfra Skiær en fiord i Sudwest 5 fierding weis till Lang-
 fiord Eidet, huor mand Reiser 1 fierding weys ofuer til
 Skierfue Øen i Tromsøe Fogderj.

Fra for^{de} Langenæs oc wester paa till Klubbenes 1/2 Miill

fra Klubbenes till Indre Lochefiord 1/2 Miill

Fiorden Skiær Søer ind i Landet 1/2 fierding

fra Indre Lockefiord till yttre Lochefiord 1 1/2 fiering

fra yttre Lochefiord till Øxefiord 1 1/2 fiering. der schiær
 fiorden 1 Miill ind

Fra Øxefiord till Nøßfiord 1 fiering, schiær it lidet støche
 ind. fra Nøsfjord till Vlfsfiord 1 1/2 fierding. schiær ind 1 1/2
 fierding

fra Vlfsfiord till Bæßfiord 1 Miil. schiær 5 fierdinger ind.

fra Bæsfjord till Frachfiord 1 Miil, Skiær it lidet støche ind.

fra Frachfiord till Andsnæs i Syduest 5 fieringer. som er
 det yderste Sted i West Findmarcken.

Her effter følger Forklaring paa alle de øer som ligger Norden, oc vden for forn^{de} faste Land vdi ald West Findmarcken, Østen fra at regne.

Norkappen. Først Magerøe er Omkring 4 Miile, Allernorderst, der paa ligger Norkappen paa 71 1/2¹ grad, ved samme Nordkappen staar it stort høyspidz field Kaldis Bispen.

Nordoust paa Øen ligger Scharsuog. Huor Kierchen staar oc Normænd boer.

Østen paa samme Øe ligger først Kamøe, dernest Synden for ligger Kieluigen, huor Kierchen staar, Præsten, foegden, Underfoegden, Borgere oc Normænd boer, Synden paa samme Øe ligger Søre oc Nøre Honningwog, Sudoust paa Øen er it field Kaldis Muncken.

Fra Kieluigen Vd till Schattør paa samme store Øe 1 stoer Miill oc er Maggresund 1 Miil igiennem till Stichlewog huor der er Lagt tvende Troiborg med flade Hilder eller flade steen, den ene med 7, oc den anden med 10 Muurs afritzning.

Ellers ligger Synden for Magerøe en høye Øe kaldis alte-suule, oc paa Faste Landet Strax hos i Steinenes der findes mangfoldige goede Huedesteene, till at scharpe Knifue, Øxer oc Hiøleer² paa.

Sudwest fra NordKappen V'2 Miil weys, der ligger store oc lille Stappen, som Kaldis i Søkorten, Die Mutter mit die Thochter.

Paa store Stappen staar Kierche, oc der hos boer Normænd, paa samme Øer woxser mangfoldig ærsgræs³, eller som det der Kaldis Stappens Kaall huilcke mand bruger imod schiørbug, som Kaagis oc ædis som andre Kaal. er heell sterch i smagen,

Fra for^{de} Stickelwog wed Magerøesund, oc Vest ofuer den Fiord Mosbøefiord Kaldet, er 2 1/2 firing, der staar Kierchen paa en Sandbacke, der er ingen Kierchegaard omkring, Mens de begrafuer deris Liig i Sanden huor de vill,

Paa denne Mosbøe har de Kielwigs Borgere oc deris Handel, Huuse oc Gammer, Der boer Vnderfogden oc Normænd, oc er samme Øe en stoer miil omkring.

West Nordwest fra Mosbøen 1 stoer Miil ofuer Fiorden till Hielsmøen, der staar Kierche, der boer Normænd.

Øen er 7 firing weys omkring, med høye fælde wester paa Øen. Kaldis Ræren.

Paa samme Øe ligger it lidet Fischewær kaldis Knarwigen, huor det røde schrifer Sand tages,

¹ b, 71 Graader 15 M.

² dvs: Høileer (ljær), b: Leer.

³ jfr. s. 58.

Fra Hielsmøe wester ofuer Fiorden till Inggen, som ligger yderst til Hafs er 1 stoer Miill, der staar Kierche, der boer Præsten, Underfogden oc Bønder,

Østen paa samme Øe, ligger it Fischewær, Kaldis Gaaßnæs, der boer ocsaa bønder, oc er Inggens Øe en stoer Miil omkring.

Tuert Suduest for for^{de} Mosbøe ligger en Uden Øe Kaldis Haugøe, huor der nu ingen Folch boer.

West Norduest derfra ligger en Øe, Kaldis Rolsøe, er 4 Miile omkring, der paa boer Normænd, paa denne Øe schiær disse smaa fiorder ind, Nemblig, Wallefiord¹, Stapelfiord², Repperbotten, Troldfiord oc Tuefiord³. paa samme Øe er mange wilde Reensdiur.

Imellem⁴ det faste Land oc denne Rolsøe⁵ ligger lille Ladøen, huor boer Normænd, der vden for ligger store Ladøen, huor paa ingen Folch boer, mens derpaa er Reinsdiur,

strax der hos ligger Lille Reenøen. Store Reenøen oc Biørneøen.

Westen for for^{de} Roelsøe⁶ i Hafuet, ligger disse smaa Øer, Nafnlig Skibholmen⁷, Refsholmen⁸, Høyen⁹, som er brat oc Høy,

Jtem der Westen for ligger Melchøen.

Imellem disse for^{de} Øer oc det faste Land ligger 1 stor Øe Kaldis Qvaløen er 4 Miile omkring, derpaa staar Hammersfæst Kiercke, Vden paa Øen, der hos boer Præsten, underfoegit oc bønder, 1/2 Miill øst ofuer fieldet ligger Fosbel, huor oc boer bønder.

Westen for for^{de} Qvaløen schiær QvalSund Øster ind till for^{de} Korsnes paa Faste Landet,

Westen for for^{de} Qvalesund ligger en stoer Øe Kaldis Sælland. er 6 Miil omkring, strecher sig wester imod Loppen, paa denne Øe er Reensdiur, oc boer omkring paa samme Øe baade bønder oc Finner,

Norden for for^{de} tuende Øer Qualøen oc Sælland ligger den store øe Søerøe kaldet, som er 12 Miile omkring, strecher sig udi Nordoust oc Sydwest,

Westen paa denne Øe staar tuende Kiercher Søerøe oc Hasvog Kiercher, der boer Præsten, Underfoegit, Borger oc Bønder,

¹ b, Waldefiord.

² b, Stopefiord (d. e. Stoppelfjord).

³ b, Tufiord.

⁴ Så efter b\ a har: Jtem.

⁵ b, Rolfsøe.

⁶ b, Rolfsøen.

⁷ b, Schifsholmen.

⁸ b, Rebsholmen.

⁹ b, Hojen.

oc af de bønder som boer Sudoust paa Øen, ligger nogle ofuer till Hammerfæst Kirche, de andre till Hasvog oc Sørøe Sogner, Paa denne for^{de} Store Øe Sørøe, skiær efterschrefne smaa Fiorder ind, østen fra at regne, oc rundt omkring, Nemlig

1. Mæfiord skiær en fierding weys ind paa Øen.
2. Acherfiord schiær 1 1/2 fierding ind.
3. Boringfiord¹ Schiær 1/2 fierding ind.
4. Norhælefiord² skiær 1 fierding Ind.
5. Sørhælefiord³ Schiær 1/2 fierding ind.
6. Lønnehavn⁴ Ligger Jnde vdi en bugt.
7. Wærefiord Schiær 1 1/2 fierding ind.
8. Sletnæsfiord Schiær 1/2 fierding ind.
9. Hafnefiord Hafnen Heder Findfield Hafn.
10. Huußfiorden Schiær 1 1/2 fierding ind.
11. Komagfiord Schiær 1/4 fierding ind.
12. Gaashopholm-fiord oc Hafn 1 fierding ind,
13. Kobbefiord schiær en Stor fierding ind.
14. Øyfiord Schiær en stor fierding ind.
15. Karchefiord Schiær 1/2 fierding ind.
16. Grundefiord Schiær 1 fierding ind.
17. Kipperfiord Schiær 1 1/2 fierding ind.
18. Maltefiord Schiær 1 stoer fierding ind.
19. Haßfiord Schiær 1 stoer fierding ind.
20. Haswigen Schiær V4 fiering ind.
21. Hasvog 1/2 fierding ind, der er oc schibs hafn, der hos staar Kierchen der boer underfogden oc bønder.
22. Brewigen Schiær 1 miil ind, der er en Ringe hafn, der omkring boer bønder.
23. Sœrvær skiær 1 fierding ind, der hos staar Kierchen, der boer Præsten, Borger oc Bønder.
24. Noer oc vden paa Øen ligger Darupfiord⁵ schiær 1 miil ind. der er god Hafn.
25. Lille Sandfiord Schiær 1 fierding ind.
26. Store Sandfiord Schiær en stoer fierding ind.
27. W-foedbotten⁶ Schiær 1 miil ind.
28. Bøllefiord. Schiær 1 fierding ind, der er goed Hafn.
29. Dønnsfiord schiær 1 miil ind. der er god Hafn.
30. 1/2 Miill der vden for ligger it stort Næs, som Kaldes Staal.
31. Dernest ligger en Uden øe Kaldis Sandøe oc schiær fiorden 1 Miill ind.

¹ b, Borgvigfiord.

² b, Noerd Hellefiord,

³ b, Søer Hellefiord.

⁴ b, Lohne Hafn.

⁵ b, Darup.

⁶ b, Vdfiodbotten (d. e. Åfjorden).

32. Scharfuefiord Schiær en fierding ind.
 33. Saxefiord Schiær 1 stoer fierding ind.
 34. Finnefiord Schiær 1 1/2 fierding ind, der vden for ligger en Øe Kaldis Kamøe¹.
 35. Bastefiord Schiær 1 miil ind.
 36. Lenger Nordoust paa Øen, schiær it Langt Næs, der hos ligger en Øe Kaldis Tarritzøe.
 37. Dernest om Østen schiær en wiig ind Kaldes Kiøtwig. Wester fra for^{de} Sørøe ofuer Hafuet oc till det Fischewær Loppen² Kaldet, der staaer Kierchen, der hos boer Præsten, underfoegden, Borgere oc Bønder.
 Strax Suduæst fra Loppen ligger 2 Smaa Øer, Kaldis Kalfue Øer³, och ere disse de westerste Øer som ere i Findmarchen.

Summarum offuer
 det gandske Øst-Findmarcken.

Huor er		Provist oc Præster	4
Hofvet Fiskevær	6	Fiorder store oc smaa	18
Hofved Kircker	3	Øer	6
Annexer	4	Holmer	4 10

Vdi West-Findmarchen.

Hofuit Kircker	5	Fiorder store oc smaa	57
Annexer	6	Øer	21
Prouster oc Præster	5	Holmer	3

Videre om Landets beschaffenhed, da er tilforn rørt om, huor de af wardøe Præstegield henter deris meeste Brendewed, samt Mosse till deris Qllæg, Nemblig vdi Rydschland,

Westen for Omgang, Jnde udi Fiordene findis paa nogle Steder nogle Engeslaatter, huor de slaaer som først komme oc mægtigst er, thi alt Landet er ichun Taggemarck oc iche deelt, eftersom der huerchen pløyes eller saaes, Er derfor iche sat for nogen Landschyld eller Grundeløye, enten der, som Præster, Borgere, Bønder eller Finner boer oc tilholder, thi huer fløtter fra sted till anden, huor dem siunis best, dog huor de boer, suarer de till det Tingsted, Kierche oc Præst deris pladzer oc boesteder henhører.

¹ b tilf.: Vden for dend i Hafuet Liger (en Øe) Kaldis Bundøe.

² b tilf.: Er 2 1/2mijll.

³ b tilf.: Falsum hoc nam unica hujus nominis invenit Insula.

Vdi West-Findmarcken.

De som boer paa Øerne, hafuer deris Brendefang af Tørfue oc Ræcheweod som Kommer udaf Elfuerne eller af Skibs wrag, aufler paa de fleste steder ichun ringe høe, Mens lige som i Øst Findmarcken føder deris ringe Fæ med Fische Hofueder oc been, som tyrckis om waaren oc Sommeren, oc om winteren Knusis, oc med warnt wand paa slaget, opløbis till Qiiægitt.

De som boer inde i fiorder, hafuer deris Jldbrand af smaa Birche Riis oc Wie Riis, Kaldes der Smaakramp.

Præster, Fogder, Borgere Noermænd eller Bønder lader med stoer bekostning hente deris Brendewed Ved Bøerß Elf oc vdi Alten.

Finnerne baade i oest oc West Findmarcken, som holder Sielden nogen lang¹ boesteder, mens fløtter deris Gammer fra it sted till andet, huor de finder beste Brendeweod schouf eller Tørfue marck, Jtem Mose oc gres till deris Reen, fæ oc Smaler².

Kiercher, Præster- oc Borger-Huuse byggis oc føris fra Bergen oc till Findmarchen, Jtem en Deell Brendeweod med,

De³ slags fisch der falder i Landet, er meest Torsch, Langer, Helleflynder eller Øueite, som Raf oc Rechling giøris af. Jtem graasei, Lyer, Schadde eller Rochefisch, oc samme Stedz lader sig tilsiuene baade store oc smaa Sild, mens for dis u-uished, holder ingen Noed eller garn at fange dem med, Høyt til fieldz

¹ *b*, nogen Stadighed med deris boesteder.

² *b*, Rein, Kiør, gedder oc faar. — Derpå tilf. *b*: Nogle faa af Nordmendene har oc Samme Wilchor Saa Welsom Engeslaatter men udj KielWigen er Aller-verst. Thi de maa Slaa oc føre deris Ringe høe 2 stoere Miill fra Tams Øerne med Stoer bekostning oc Stoer Lifs fare. Vdj Østfindmarchen, Westen for Omgang Inde udj fiordene findis paa Nogle Steder nogle Engeslaatter huor de Slaar som først kommer Eller megtigst er o. s. v.

³ *b* har dette avsnitt så: Belangende Landsens frugter da faaes der baade i ost- oc Westfindmarken Een deell Reensdyr. Item paa nogle Stede Ædun, oc til fields Een deell Rippefier Sampt Maarschind, Biørn, Vif, fielfras, Kors- oc Røede Refue, Wilde Reen oc GraaWerchschild saa Wel oc Otterschild oppe i Elfuer oc fersche Wand som Wed Søe Kandten. Saa Welsom faar finnerne i de fersche Wand til fieldz adskillige Slags fische I Synderlighed Vdj det stoere fersche Wand huor fra Tanne oc Alten Elfue kommer, faas Giedder, Aabore, Sig oc Schalle oc Mange Andre Slags fische, Vdj Samme Stoere Wand huor udj Ere Som Sigis Saa mange Holmer som Dage i Aaret Ere mangfoldige Suaner oc Andre fugle,

Vdj fiordene oc paa Øerne er multeber, Mens allermeest paa Reen øen oc Tamsøerne naar Multebær Wext Er. Af fische wahre Naar Gud gifuer sin Velsignelse oc Wejerliget Er got, faais baade i Østfindmarchen oc Westfindmarchen, Torsch, Langer, Brasmer oc flønder. Af Røefisch oc Øretter faaes Lidet. Wdj Ingen, Maasøe, Hielsmøe oc Stappen fangis de fleste Queite Eller helle flønder huor af giøris Rauf oc Rechling.

fanges undertiden een deell giedder, anden fisch faais der iche Synderlig.

Vdi Landet skydis eller fangis vel noget af Biørner, Ulfue, otter, Røde oc faae Sorte Ræfuer, Harer, Hermelin, Jtem Rinsdiur Vilde oc Tamme,

af fugel findes der Rafne, Krager, Maaser oc Haufhester;

Dette forskrefne hafuer ieg Vnderteignede saaledis forfaret, da ieg in Anno 1683 war beordret som en af Magistraten i Bergen till Findmarcken, eftersom Magistraten war dend tiid af hans Kongl. May^{tz} sat som Amptmand ofuer Wardøehuus Ampt,

Actum ut Supra,

Christen Bertelsben Harø

Eg. hd.

THOMAS VON WESTEN
Topographia Ecclesiastica.
2. DEL: FINMARCKIA
1717.

Denne fremstilling blev avsluttet året efter v. Westens første reise til Finnmarken; flere avskrifter er dateret 1717, s. å. finnes dessuten en del av den opført i Missionskollegiets journalregister. De innledende avsnitt, fulgt av en utsikt over enkelte sider av Nordskandinaviens historie og etpar geografiske tabeller — for det meste ting som nu har begrenset verd—, blev 1826 trykt i ”Budstikken”, 7. årgang, sp. 8—56. Til grunn for denne utgave la en kopi som v. Westen sies selv å ha gjennomsett. Forlegget var dog ufullstendig og må også ellers ha været mangelfullt, for den trykte tekst har foruten forvanskede stedsnavn iøinefallende unøiaktigheter, som f. eks. ”mange grove Sædemoder” (sp. 34) hvor en bedre version har ”mange grove Saidemader (:Troldmænd)”, og flere slike misforståelser.

Av fremstillingens viktigste del som bærer overskriften *Finmarckia* inneholder utgaven i Budstikken bare et kort stykke. Denne del er derfor i det følgende optrykt i sin helhet, således som den foreligger i ms. Ny Kgl. Samling nr. 987 b fol. i det Kgl. bibliotek, Kjøbenhavn, den fullstendigste avskrift av topografien utgiverne kjenner. Om det hermed er lykkes å fremlegge resten av dette v. Westens arbeide i ubeskåret stand, har ikke kunnet avgjøres. Slutten er iallfall ikke som en skulde vente den. De som kjenner forfatterens form, hans brede utførlighet, vil ikke finne det sannsynlig at han skulde ha forsømt å avrunde sin utredning i det minste med en sammenfattende slutning.

De øvrige kopier av *Topographia* som har været tilgjengelige er samtlige fragmentariske. Oslo Univ. Bibl. Ms.-saml, nr. 234, 4to faller sammen med Budstikken VII sp. 8—38, Trondhjems Vid. selskaps Ms.-saml. nr. 21, 4*^o likeså, mens T.hjem nr. 58 fol. i det vesentlige dekker sig med den trykte tekst i dens helhet. I Kalls saml. 228 fol. i det Kgl. bibliotek, Kjøbenhavn, er en kort kirkelig topografi av v. Westen, dateret ”Nidros. 10 Jul. 1717”. I Kalls saml. nr. 214 fol. opbevares en version undertegnet ”Trundh. 24 Jul. 1717 Thomas von Westen”; denne svarer, hvad innholdet angår, til Budstikken VII sp. 8—43, dog mangler de latinske avsnitt.

Det benyttede forlegg er ingenlunde feilfritt, men tør dog betraktes som en i det vesentlige tilfredsstillende erstatning for originalen. Om denne er i behold, vites ikke. I en gammel designation i det norske Riksarkiv opføres *Topographia Ecclesiastica* blandt dokumentene i grensereguleringsarkivet, men den er forsvunnet fra sin plass i rekken og har hittil ikke kunnet opspores; åpenbart har det dog også her handlet sig om en kopi.

Angående transkripsjonen er å merke at håndskriftet er gjengitt med så stor detaljtroskap som mulig, dog er tegnsætningen på adskillige steder revideret, innledende vokalistisk J, j er i den trykte tekst blitt til I, i, forkortelser er gjerne opløst, enkelte hyppig forekommende ord som i forlegget er delt er trukket sammen, som Finne Fiord til Finnefiord, Field Finner til Fieldfinner. Avskriveren hadde lagt sig til tre slags store bokstaver; stort optrukne små latinske bokstaver først i forresten gotisk skrevne ord har skapt vanskeligheter som kanskje ikke alle vil finne riktig løst. Men de for det meste små avvikelser fra forleggets form influerer ikke på gjengivelsen av innholdet.

Titelen på dette v. Westens arbeide angis forskjellig, i Missionskollegiets journalregister og i Kalls saml. 228 fol. *Topographia Ecclesiastica Finmarchiæ*, men i Kalls saml. 214 fol. og fl. a. steder *Topographia Artarchiæ Daniæ* (ei. *Danicæ*) *Ecclesiastica Dividenda in Lapmarchiatn et Finmarchiam*. Her er valgt en forkortet titel.

Håndskriftet har betydning ikke bare på grunn av de opplysninger det gir om forholdene i Finnmarken i 1716 og tiden kort forut, men også på grunn av sine bidrag til v. Westens og finnemisjonens historie. Andre kilder lar en ikke riktig forstå, hvorledes v. Westen næsten øieblikkelig efter sin ansettelse som misjonær kunde råke i den heftigste strid med personer han heller skulde ha søkt samarbeide med. Her leverer han selv forklaringen: de ærerørige og slett funderte beskyldninger mot biskop Krog og amtmann Lorch, to mænd som gjennem en lang arbeidsgjerning hadde lagt for dagen, at de tok sit virke for de nordligste landsdele alvorlig. Krog skildredes med utgangspunkt i v. Westens polemikk siden — fra Hammond til L. L. Daae — som den personifiserte ondskap; sistnevnte forfatter karakteriserer Krogs kritikk av v. Westen og hans virksomhet som en av de sørgeligste episoder i vor kirkehistorie og mener øiensynlig, at feilen la helt hos biskopen. Men det foreliggende skrift gjør det klart at hans opptreden var en naturlig reaksjon til forsvar mot v. Westens angrep.

FINMARCKIA

Falso Skritfindia. Damianus a Goetz Laplandiam sinu Bothnico in Ost-Laplandiam et Vest-Laplandiam dividi dicit descript. Hispan.¹

PROVSTIERNE, PRÆSTEGIELDENE, KIRKERNE, KIRKERNES BELIGGENDE, PRÆSTERNES BOLIGER OG BESKAFFENHED, KIRKETIENNISTERNE, TALL PAA NORMÆNDENES FAMILIER, KIRKERNES TILSTAND.

I. Ost-Finmarkens Provstie. Provsten H^f Ludevig Christian Paus. Bestaar af 2de Præstegield.

1. Vadsøens eller Vardøens Gield, dertil er 4re Kircker, nem-Hg:

1. *Vadsøen*. Kirckens Stæd er nu forflyt fra Øen paa det faste Land oven for Schatøren paa Sandbakken. Ligger 17 Miile til Søes fra Kyllefjord, og 11 over Eidene, der boer Sogne Præsten H^f Ludvig Paus, er nidkiær og velstuderet, forstaaer temmelig Lappisk. Til Vardøen 5 og Makkur 9 Miile. Her prædikkes hver Søndag naar der er Capellan i Gieldet. Her boer 100 Familier. Kircken er nybygget.

¹ Damiã de Goes, portugisisk reisende og historisk-geografisk forfatter. Det er i hans *Lappiæ Descriptio* (Lovanii 1540) at denne bemerkning finnes.

2 *Kiberg*. 4 Miil fra Vadsøen, 1 Miil fra Vardøen. Capellanen prædikker her hver 3. Uge. Sognet bestaar af 20 Familier. Kirckens Tilstand er god.

3. *Vardøen*, hvor Slottet er. Her var før Hoved Kircken og SognePræstens Bolig; men C. 5te gav Tilladelse Aar 1688 at SognePræsten maatte boe hos den største Almue, og derfor

1 Vadsøen. Her burde Cappellanen boe, men er nu desværre! ingen. Ligger 5 Miile fra Vadsøen og 1 Miil fra Kiberg. Hver

2 Uger Tienneste af Capellanen naar der er. Der boer 25 Familier. Kircken er nye.

4. *Makkur*, 4 Miil fra Vardøen, 9 Miil fra Vadsøen, et skrekkelig Stykke, bare Hav, paa den Eene Siide, og neppe Havn undervejs uden i Hamningberg. Capellanen prædikker her 1 gang om Aaret, i gamle dage 2 Gange, og i H^r Mosis¹ Tiid 3 Gange. Her er 7 Familier. Kirckens Tilstand er god.

2. *Kyllefjords Gield*. Dertil er 3 Kircker, nemlig:

1. *Omgang*, fra Makkur 4 Miil, fra Kyllefjord 4 Miil, til Søes, det verste Stykke i finmarken, men over Hoops Eidet noget bedre. Her prædikkes 1 gang om Aaret, før 2 gange, ellers er hand disforuden i Hoop om Høsten. Her boer 11 Familier, af dem om Høsten skrifftes og communiceres saa mange af Hop. Kirckens Tilstand god. I Hoop har ogsaa været Kircke i gamle Dage, som gamle Korte og Rygte vidner.

NB. Makkur og Omgang vare før et særdeeles Gield, men i Doctor Sletters² Tiid for Kaldets forargelige Ringhed blev Makkur lagt til Vardøens Gield og Omgang med underliggende Tana til Kyllefjords Gield. I Reformatzen³ eller Stiftsbogen er Makkur et særdeeles Gield, og Omgang et særdeeles Gield.

2. *Schyttingsbierg*, her boede Præsten en Stund, siden ved Hoop i Vigeren, nu i Kyllefjord. Ligger fra Kyllefjord 1 Miil, prædickees i hver 3. Uge. Her boer 20 Familier. Kirckens Tilstand god.

3. *Kyllefjord*. Her boer Præsten H^r Anders Danielsen Noorenberg, emeritus, over 80 Aar gammel, uden Tand og kand saare lidet høre. Ligger 2 Miile fra Kielvigen. Her prædickees hver toe Søndager i slag. Her boer 30 Familier. Kirckens Tilstand god.

II. Vest-Finmarkens Provstie. Provsten Herr Trude Nitter. Bestaar af 5 Præstegield.

1. *Kielvigens Gield*. Dertil er 4te Kircker, nemlig:

1 Moses Sørensson, sogneprest til Vardø 1669—97; jfr. Sollied i Medd. fra det norske Rigsarchiv II, s. 309.

2 Schletter var biskop i Trondhjem 1678—88.

3 Trykt i det Norske Vidensk. Sekkabs Skrifter i 19. Aarh. I, s. 363—432.

1. *Sverholt*. Fra Kyllefiord 1 1/2 Miil, fra Kielvigen 1 Miil. Her holdes 1 gang prædicken om Aaret, boer alleene 5 Familier, og Kircken er elendig og til Nedfalds.

2. *Skarsvog* paa Magerøen, hvis Promontorium er Nordkap. Ligger fra Kielvigen 2 Miil, et skarpt Stycke ved Nordkappens Øster Siide. Her prædikkes 1 gang om Aaret, boer 5 Familier, og Kirckens Tilstand er god.

3. *Kielvig* paa Magerøen. Her boer Præsten H^f Trude Nitter, en from, sagtmodig og skickelig Mand, icke ilde studeret, bevægelig til got, udslæbt og rystende, icke meget gammel, dog svag. Kircken ligger 3 1/2 Miil fra Ingen, hvori altid prædickes uden naar Præsten er i Sverholt og Skarsvog. Her boer 35 Familier, Kirckens Tilstand er god.

Der skal ogsaa i gamle Dage været Kircke i Nord-Honnings Vog, ruineret af Ryssen eller Vand. Opnen og Hellenæs 2 Kircker, ere i Reformatzen et Gield med Kielvigen, og da var icke Maasøens Kircke. Reformatzen er skrevet 1589.

4. *Maasøe*. Ligger fra Kielvig 2 store Miile. Her prædikkes 2 à 3 gange om Aaret, boer 15 Familier, Kirckens Tilstand er god.

2. Ingens Gield, bestaaer af 3de Kircker, nemlig:

1. *Ingen*. Her boer Præsten Christopher Vessel, en vindskibelig Mand og nidkier i Guds Sager, nu sadt Helsen til og venter paa Forfløtning effter sit Kongebrevs Tilsagn. Her prædickes som offteste. I det heele Gield ere mod 50 Familier, de fleeste boer udj Hoved Sognet Ingen, de færste holder til udj Stappen. Kirken her er ny.

2. *Hielmsøe*. Ligger 1 stiv Miil fra Ingen. Her prædickes 2 Gange om Aaret.

3. *Stappen*. Ligger 2 stive Miil over bare Hav paa Vester Siide Nordkap. Her prædickes 1 Gang om Aaret.

I Tunæs var ogsaa i Reform. Tiid en Kircke som tillige med Stappen gjorde et særdeeles Gield.

3. Hammerfest Gield. Her er kun 1 Kircke

1. *Hammerfest*, liggende paa Hialtøen¹. Præsten H^f Hans Mogensen, 75 Aar gammel, 41 Aar Præst, ligger meest som i Korleye², ganske ubeqvem til Embedets Byrder, langt svagere end Kyllefiords Præst. Ligger 3 Miile fra Ingen. Hver Søndag burde være Prædikken, nu bæres eller ledes den gamle Guds Tiennere 1 Gang hver Maaned eller 3^{die} Uge til Prædickestoelen. Her boer 41 Mand effter Mandtallet. Kirckens Tilstand er god.

4. Altens, før Sørøens Gield, bestaaer af 2de Kircker, nemlig: 1. *Talvig*, sive Alten (i stæden for Aarø Kircke, bygt og nedrevet i Sl. H^f Alexander Wigands Tiid) bygt 1 Miil længer

¹ eller Hialtøen.

² Smlign oldn. liggja i kor, ligge langvarig syk, ligge av alderdomssvakhet.

ind i fiorden end Aarø Kircke var, Finnerne ret beleylig. Her boer Præsten H^f Anders Filianus, vir bene docens et doctus, sed.....¹ Ligger 5 Miile fra Hammerfest. Her prædicckes som tieste, boer 29 Familier, og Kircken er ny.

2. *Hasvigs* Kircke, i stæden for Hasvogskircke som til Hasvig 1 fjerding derfra for Handelens Skyld er forflyt. Paa Sørøen 5 Miile fra Talvigs Kircke, men ickun 1 Miil fra Loppen. Paa Sørøen 12 Miile omkring ere Havne saa mange som Dage i Aar, ut dicunt, har før været mange Kircker, som Sandø, Bøle, Sørvær pp. Her prædicckes 3 Gange om Aaret, boer 23 Familier, Kircken er ny.

Sørværs Kircke før Hoved Kircken, er nu afskaffet, 1 streng Miil fra Hasvog. Tilforn boede Præsterne her, siden i Hasvog, men nu i Talvig, hvor den største Familie er. Effterdj her nu kun boer 6 Mænd, 1 Miil fra Hasvog, 5 fjerding fra Hasvig, er det unødigt her at bygge en Kircke igien, quod aliqui urgent.

5. Loppens Gield. Her er kun 1 Kircke, nemlig:

1. *Loppen*, hvor Præsten H^fHans Irgens boer, i det sletteste Kald, den meest fornøiede og flittigste Præst. Ligger 5 Miil fra Talvig. Her prædicckes hver Hellig Dag, og Maanedes Bededag, holder ogsaa Bøn i Kircken med Meenigheden Morgen og Aften hver Dag. Her boer 33 Familier, Kircken er nye.

Peder Claussen i Norriges Beskr. c. 27 gjør Loppen og Nordkappen (et Promontorium af Magerøen) til en Øe, det er 2de diverse Præste-Kald til et, opsluger saa 3de mellemliggende Gield², tvert imod Erfaring, Søekorter og Reformatzen, qvem errorem Torfæus Hist. Norv. p. 28 et 105 secutus est³, sed et reliqua de limitibus Finmarkiæ et Norvegiæ et totum caput de Finnis 27 l. 2 p. 1 ex Claudiano nimis credule exscripsit⁴.

Der er nu 1 Kirke meere i Finmarken end der var den Tiid *Notitia Nidrosiensis* blev skrevet, næfnlig 18, men der er færre Gield nemlig 7, da 11, og færre Præster, næfnlig 8, da 12. Det er Differencen paa 128 Aar, siden hvilcke Reformationen⁵ er skrevet. Der er icke et Gield i den Stand, hvad Kirker angaaer nu som da, undtagen Loppen alleene, hvilket Gield har nu som da 1 Kirke paa Øen Loppen. Finmarks Kirkers og Gields Fatum er som Tabernakelens i Ørken, ligesom Folk

¹ Hvad den ufullførte setning har inneholdt, gir muligens Halvorsens bemærkning om Filianus i *Norvegia Sacra* 1924 s. 72—73 forklaring på.

² Peder Claussen har anf. st. (se Samlede Skrifter ved G. Storm, Kra. 1877—81, s. 396) intet om prestegieldene, kun at hollenderne kaller Loppen for Nordkape. Det samme gjelder for Torfæus.

³ I margen er tilføiet: it. Schefferus in Lapponia, passim.

⁴ Kap. 27 hos Torfæus er lite annet enn en oversettelse av kap. 28 hos Peder Claussen.

⁵ Reformatzen av 1589.

flytter, og gambles¹ Værene saa maae Kircker og Præster settes, fløtte og forandres, og ligesom Folck uddøer eller for Misfiske reiser bort, saa afskaffes Kircker og Gield. Mand har endnu i sinde at fløtte Kielvigs Kirke, hvor i gamle Dage var stort Fiskerie og mange Folck, men nu boer i det Vær 2, 3 udarmede Mænd, er intet synderligt Fiskerie, og en slem Havn for Skibe som icke der kand hybernere, — at flytte den til Honningsvog hvor og i ældgammel Tiid har været Kircke, og er en skjøn Havn, god Græsning og temmelig deel Folk.

Omendskiøndt der ere nu fleere Kirker, saa var dog baade i og for Reformatzens Tiid langt fleere Folk og en vidt bedre Tilstand i Landet end nu. Dertil er Aarsag, (at mand icke skal tale om Ældgamle Tilfælde, som Rybernes idelige Udfald og cruelles Plyndringer, med stor Mordslet der i Landet, hvorom gaar viide Sagn:)

1. Fiskeriets Aftag; Thi i gamle Dage fangedes meere Fisk end Kiøbmændene vilde have, nu sielden saa meget som kand lade dem, da Indbyggerne selv i fordum Tiid førde Jægter til Bergen, og hvorfor

2. fløtter nu ingen Folk til Landet som før, men heller reyser bort.

3. De Slaviske Octroyer, har ogsaa gjort Folk keede af at boe der.

4. Der er neppe noget Aar, at jo Folk bliver ved Skadevær, særdeles i Wardøe og Kiberg og i Brevigen udj Hasvigs Meenighed.

5. Smaakopperne gaar i Finmarken ligesom i Island som en Pest, og gjør i en Hast mange Stæder øde. Den sidste Koppe-Syge 1704 til 1706 incl. tog 200 Siæle bort i Finmarkens ene Fiord Varanger, af bare finner, af Nordmænd imod 100. I Laxe-fiorden blev meget ofret og trollet for Guderne, men den gjorde dog Fiorden meest øde og blev for streng, som Finnerne selv fortæller. I Hvalsund og Alten hiulpe icke heller de mange Rein som bleve ofrede. I Porsanger Fiord slap² alt fra Smør Fiorden, hvilket Finnerne der tilregnede deres Konst. De som søgte til Fields undgik den Syge. Denne Syge havde icke været i Landet siden 40 Aar derfra, og siden har den ophøret.

6. Forordningens af 1702 36. og 37. Art.³ ere icke overholdte, effter hvilcke Compagniet skulle aarlig forskaffe til Landet i det mindste 14 MandsPersohner og 7 Qvindfolk, og ledige Persohner skulde naar de sig i dette Land ville nedsette, være frie og forskaanede for all Skat, Leding, Skydsfær og Tyngte i 5 Aar,

1 I Budstikken VII leses: samles. Meningen er vel: ligesom Folk flytter og samles i Værene, saa maa —

2 Så efter Budstikken VII, sp. 55. Ms. har her feilaktig: — ofrede i Porsanger Fiord. Slap o. s. v.

3 Kong Fr. d. Fierdes Forordn. og Aabne Breve 1702—03, s. 89 f.

hvilcket sidste Privilegium, om det havde blevet alleene efterkommet og BestillingsMænd icke regnet sig det for alt for stor Skade at betienne Folck i 5 Aar uden Told, da havde vißelig den Post alleene giort Landet nu noksom populeus.

Summa.

Toe Provstier, Ost- og Vest-Finmarkens, Et Fogderie. 2 Gield i et Provstie og 5 i et andet. 18 Kirker i Finmarken paa denne Tiid, de forrige Kirker og Forandringerne tilkiendegivne. Clausens og Torfæi Vildfarelse om Loppen. Torfæus skriver alt for trygt ud. 8te Præster burde her være, men nu er kun 7. Toe af de 7 ere gandske udlevede og ubeqvemme. Streng Kirke Reiser over alt. Loppen det eeneste Gield som har hverken Smelle Tiende¹ eller Finder² synderlig. Loppen og Hammerfest have kun 1 Kircke. Vardø g[field] har alleene Cap. pro loco. Undtagen Kiberg faar Finmarkens Annexer kon 1, 2 à 3 gange om Aaret Prædikken. Om Vinteren komme de icke fra Hovedkircken; Hammerfest Kircke har neppe nu en anden Præst en[d] Klokkeren, og dend slet nok.

449 Familier Normænd til alle Gield i Finmarken. Toe Kirker i Finmarken ere elendige og meget slette, alle de andre ny og gode. Sørvær præterderte Kirke er en unødvendig Omkostning. Syv Gield i Finmarken, mindre end i Stiftsbogens Tiid, men fleere Kirker. Tilhørernes store Aftag og Aarsager dertil, Misfiske, Smaakoppe Pest, de dertil all: befalede Midlers forbi-gaaelse pp.

NORDMÆNDENES CHRISTENDOM I FINMARKEN BESKREVEN.

De Norske Christne skulle føre et got Levnet iblant de Finner, hvilcke endnu ere uden Christi Samfund, paa det næst Evangeli Prædikken mange ved deres Levnet og Vandel kunde vindes, hvorthen Collegio er givet Magt at see, effter Instruxens 4. art. Undtagne de gode, da ere de fleeste Boemænd indtagne af Syndefrihed, Vankundighed, Ørckesløshed, Druckenskab, Tyverie, Guds Ords Foragt. Jeg negter dog icke, at jeg io her har fundet adskillige sande Israeliter ved Verdens Ende. I et langt fraliggende Land meener Folk at kand giøre hvad de vil. De som hidtil har været committerede til at udfinde Raad for Landets Opkomst, har icke bekymret sig om Indbyggernes

¹ Prestetiende av Nordlandsfarernes fiskeri i Finmarken.

² Finnerne var ikke i samme grad som den norske almue avhengige av fiskeriet. Deres ydelser til det offentlige og tjenestemennene var derfor en sikker inntekt.

Salighed, ickon om deres Velfærd i det timelige. Fremmede Handlende har som tiest holt et ugudeligt og bæstigs Huus i Landet uden all Guds frygt, og icke skiøttet om heele Landet [blev] fordømt, naar de ickon fick Indbyggernes Vahrer. Saavare før de fleeste Handlende, men nu ere Kiøbmændenes Fuldmægtige skickelige Persohner. Indbyggerne selv, fødte i Landet har seet lidet af Dyd for sig, og advenæ' ere meest enten for Ugierning eller Ørckesløshed didkomne. Naar Præ[ster]ne ville tilhjelpe, at oprykke Forargelsen, da har Manden² taget de Ugudelige i Forsvar, solt dem impunitatem³ for Skienck, vildet gribe Herrens troe Vidner effter Velfærd og Embede, for deres retsindige Nidkierhed. Forfærdelige og aabenbare Misgierninger ere blevne ustraffede. Den gemeeneste Straf haver været at de skulle tiene Manden. Lovens Straf som jager Misdædere af et Land, skader icke i Finmarcken, for Normænd at sige (Finner vilde nødig bort) effterdi de komme siden i et bedre Land; Arbejde paa Vardehuus i Jern (effter Amtmandens Instrux 14. Post) burde icke være Arbejde for en Mand selv: Fløpælen er en gammel Straf i Finmarcken, bider best paa de grove ugudelige, men den er kun for fattige Horer.

Den 22. Art. udi Amtmandens Instrux som siiger at Hand tillige med Provsten skal have indseende med at Geistlighedens Lærdom og Liv føres conform med Guds Ord og Kongens Lov, er bleven misbrøget til en Anledning at betage Herrens Tiennere all Embedes Myndighed over deres Hiord, som da hverken bliver straffet af Verdslig Øvrighed, eller maa tilrettes af Guds Tiennere, og derfor blir sterk udi Synden. Jeg har mange Beviisligheder derpaa, at til Tinge har ingen Synd vaaret uden den som icke var forgyldt, hvor forskreckelig den var. Den gudfrygtigste Foged som haves kand er her i Landet, men hans Piile trekker icke, naar der er Hielm og Skiold imellem hans Bue og Misdederen. Nogle Præstemænds Effterladenhed, en deels Svaghed og Alderdom, andres uhørlige Liderlighed som forrige Præstens i Loppen L. T. og sidste Capellans i Vardøen H. G. hvis Navne var at ønske kunde glemmes, endskiøndt Biskoppen nu har sadt den første til Capellan i Bestaden, har flyd Folck Vinger til at fare til Helvede med. Det vil være fornøden at 1) Øvrigheden i Finmarken befales alvorlig at straffe alle ubodfærdige, ugudelige. 2) Amtmanden forbydes under Kongelig Unaade at hindre Præster i deres Nidkierhed og Embede. 3) Præster forsikkres af Collegio al Maintain udi de forretninger som ere gjorde i Gud, og opvekkes til Alvorlighed at stride mod Mørckheds Magt. 4) i de udlevede Præsters

¹ Innflyttere.

² Amtmann Lorch.

³ Straffrihet.

Sted blir sadt dygtige Stridsmænd. 5) de fremmede Handlende føre Beviis med sig fra Præsten, hvordan de sig i Landet har forholdet. 6) Præsterne giver til Øvrigheden altid Liste paa de grove og uomvendelige. Vankundigheden er saa meget dis større som Indbyggerne fattes meere Oplysnings Midler end Vores. Der er vel icke en Bog ført til Landet siden Octroyens Ophævelse og hver af de Octroyerende skibe førte kun aarlig nogle Dosin. Vil Collegium forsyne dem iblant er [det] en stor Velgierning. Af mig fick de Eendeel, Finnerne de fleeste Bøger*. De Handlende kunde befales at føre iblant andre Vahrer gudelige Bøger. Finnerne hvor Isac Olsen har læst, beskæmmede overalt Nordmændene, da jeg overhørte dem begge, dog ingen har bedre Tiid at øve sig i Guds Ord end Finmarkingerne, hvilcke heele Vinteren ere meest stille og hiemme uden Arbeide. Det vil være fornøden at 1) Præsterne strengelig befales at catechisere flittelig baade i Kirkerne og i Huusene og i Værene hvor de boer, og udvelge sig dertil undertiden foruden de andre Hellige Dage bekvemme Tiider. 2) At alle Klokkere som har Korn 1 pd eller 1 mark d: af hver Tilhørere, og saa intet Offer, og derfor maae nære sig af Søen og lade Underviisning fare, de tilsiges at holde Skole Aar ud og Aar ind for Bumændenes Børn og Vankundige, og intet andet tager sig for Ugen igiennem, derimod kunde de nyde fiærefisk af hver Baad, lidet Offer, et Tilhielp af Kirkerne, Betaling hos de formuende, og saa intet andet tage vare end det samme, og giøre altid Præsten reede for deres Arbeide. 3) Provsterne besøge hvert Aar alle, jeg siger alle Kirker og af ald Magt at underviise, da de bortblivende Tilhørere saavel som i Præstens og Klokkerens Underviisninger skulle bøde. 4) Naar Præsten holder Tienneste i de Kirker hvori [en] eller faae Gange om Aaret skeer Tienneste, som Makkur, Omgang, Swerholt, Skarsvog, Maasøe, Hielmsøe, Stappen, Hasvig, da maa hand icke som snarest komme og strax reise, men hand bør være der udj 8 à 10 Dage, arbeidende paa Guds Rige med Catechisation, Aandelig Efftersyn, Raadgivelse til Gudfrygtigheds Øvelse, saa at hand kand have effterladt dem saa megen aandelig føde at de derved kand det heele Aar igiennem være bestyrkede. Paa de samme Stæder bør Præstens Medhielp eller Klokkeren ey alleene hver Søndag læse i Postillen for Almuen, som hidtil meest skeed er, men ogsaa igientage Catechismi Lærdom effter Præstens Anførsel. Og som Vankundigheds Afskaffelse vil snart bortskylle Syndefriheden med sig, saa vil mod dem begge Kircke Disciplinens forstandige Øvelse hielpe meget mod dem begge.

a I Forord. 1702 indeholder Taxten: Cateches, Evang., Psalter, Psalme Bog, de med andre Vahrer burde føres effter den 9 art. (Anmerkning i Ms.) (Jfr. Kong Fr. d. Fierdes Forordn. og Aabne Breve 1702—03, s. 76. Utg.'s anm.)

De gamle Christne øvede strengest Kircketugt, naar de levede iblant Hedninger, paa det om de forargedes over de Christnes uChristelighed, de da kunde give Gud Ære i deres haarde Refselse af sine egne Brødre: *Fiat applicatio ad Normannorum exquisitissimas correctionis a presentia Semi Christianorum Lapponum.*

Finmarkens Præster boer alt for langt fra Biskoppen udj Trundhiem, at de skulle indhente Resolution fra Ham til hvers Disciplins Øvelse; Thi kunde saa foranstaltes at Provstens og det andet Clerisiets samlede Calculi vare nock til en Kirke Strafs Legitimation der paa Steden. Effterdi vel ogsaa store Conjugii Violationes gaar upaatalede i Svang i Finmarken af Mangel for et Capitulo, da maatte Provsten med Præsterne eller begge Provster med dem paa visse Tiider om Aaret kiende paa Ægteskabs Sager*. Det er gandske umueligt at Episcopus Nidrosiensis kand som hand burde hver 3^{die} Aar holde Visitatz udj Finmarken. Thi det er en meere udmattende Reise end mange skulle troe. Da stiller jeg til Collegii høye Skion, om icke en Mand, i hvilcken var en stor Aand, af Nordlandene, saadan en som H^f Henning Junghans i Qvæfiorden, Mag. Anders Dass i Alstahoug, H^f Jacob Hersleb i Brøndøen burde hver 3^{die} Aar forrette Biske-Visitatz i Finmarken, som jeg seer af Biskop Bredals Brev Trundh. den 23. Apr. 1664 at hand mentionerer Vice-Episcopi Visitatz^e. Dermed meente Hand H^fNiels Bredal Præst udj Tromsøen. Det var icke ilde betenckt i gamle dage for Finmarkens og Nordlandenes Christendom, at Biskoppen skulle hver 3. Aar residere paa Tronæs i Senjen, som endnu Antiquiteterne udviiser, men da maatte endelig en Vicarius i Trundhiem blive tilbage^d.

Det vilde ogsaa meget befordre baade Hellighed og Oplysning, dersom alle Boefolk bleve befalede at holde Chor og Bøn, og læse for deres Familier et Stykke af Catechismo Morgen og Afften, at de roede ud med Sang og hiem med Guds Lov, og hvor læt var saadant at sette i Verk for Præsterne, naar de hafde baade Myndighed og Villie. Folk i Finmarken og Nordlandene ere ogsaa meget hengivne af sig selv at synge Viiser og Psalmer. Ingen i Meenighederne uden Beviis maatte anammes, ingen absolveres uden den som overhørt, nøye kunde gjøre Regnskab for sin Christendom, den eene Præst maatte

b Den forord. 1688 synes at forbyde Bispem at visiterer i Finmarken, meere end 1 gang sin Livs Tiid, art. 15; Men den forord. 1702 art. 41 gientager det icke. (Anmerkning i Ms.)

d Peder Claussen i Norriges Beskrivelse ihukommer det samme p. 108 (Anm. i Ms.) (Jfr. G. Storms utg. av Peder Clausson Friis, Samlede Skrifter, s. 372.)

e Provsten i Torna visiterer i Bispens Sted udj Xorna Lapmark, saa giøre ogsaa Provster andre Stæder i Sverrig, hvor Stæderne ligge Bisperne langt fra Haanden. (Anm. i Ms.)

icke antage den anden Præstes Tilhørere mod Hans Villie som offte skeer her i Landet, og det for en ringe profit, nævnlig at drage fleere Fiskerettighed til sig.

Og som i et saa langt, saa og besværlig et Land sielden skeer Biske-Visitatz (see *not. b*) fra hvilcken og Trundhiems Biskopper i Biskop Bredals Tiid skal være, naar de den eengang i deres Lives Tiid aflagt haver, allernaad, licenterede, som ogsaa Biskop Bredal var, der kom een Gang, Pontoppidan een Gang, Schletter een Gang, Krog 3de Gange vel, men den anden Gang ickon halv Finmarken, det er Vest-Finmarken igiennemreisede; men den første Gang i Maglaustes¹ tiid og 1708 den sidste Gang overalt i Finmarken, og havde da nær sadt Liv og Hilsen til: da saa høyt er Provste Visitatz fornøden, maae uforbigiengelig den Hinder betages over hvilcken Provsterne i Finmarken sig saa høyt besværges,^c nævnlig: at de maa reise paa baad med Amtmanden, hvis TingReiser samme tiid indfalder, da hand og holder Kircke-Reg^{berne} tillige med Provsterne, og derfor maa Provsterne rette sig effter Amtmandens Villie, Leylighed og Hastighed, og saa forsømme Visitatzer ved mange Kirker, derimod burde Provsterne efter Lovens p. 338 have deres egen friskyds alt effter deres egne Forretningers Fornødenhed og Landets Leylighed, paa det de sit Embedes Pligt og Siæles fornødenhed kunde fyldestgjøre. I Sal. H^f Mosis og Hans Effterkommeres hr. Mag. Ludvig Paustes² Tiid var Vadsøens Præst Provst over heele Finmarken, men effter den sidstes Død beskikkede Doct. Krog tvende Vice-Præpositis, den Eene Præsten i Vadsøen over Ost Finmarken, den anden Præsten af Kielvig over Vest Finmarken, hvilcken Anstalt maa endelig ey alleene vedligeholdes, men end og formeeres derved at toe virkelige Provster, een i Ost- og een i Vest-Finmarken [blive] beskikkede, thi ellers maa en Provst som fra Vadsøen til Loppen har 60 Tydske Miiles forfærdelige Provste Reise, forsømme sit eget Kald heele Sommeren (om Vinteren kand Finmarkens Præster intet udrette stort, uden ved den Kirke hos hvilken de boer) og endda icke meget betydeligt i Provste Embedet udrette. Men at hver af de toe Provster kunde have et skickelig Provstie og Arbeidet mellem dem deelet, da burde Ostfinmarkens Provstie icke bestaae af de toe Geld alleene Vadsøen og Kyllefjord, men Kielvigen burde høre til Ostfinmarkens

^c ita tamen jussum Forord. 1702, 25. april, art. 41, it. Forord. 1691, den 6. Jun. 8. art., Forord. 1691, art. 4 befaler Bispen at være i Finmarken hvert 3de Aar, men art. 7 ophæver hans Catedraticum af Finmarkens Kircker. (Anm. i Ms.)

¹ Avskriverens lesefeil for Mag. Paustes.

² Ludvig Christenssøn Pauss blev prost 1696; han døde 1707 og efterfulgtes i kallet 1708 av sønnen Ludv. Christian Paus, en av Th. v. Westens beste hjælpere i Finnmarken.

Provstie og de 4te andre Gield vare aldeles nok til Vestfinmarkens Provstie: Og skulle Provsterne udj deres Visitatzer icke lade sig nøye med Ungdommens blotte Overhøring, hvilcket desværre! er Sædvane over heele Riiget, men nøye fuldkomme Lovens II B. XIII Cap. art. 4, 5, 6, 7, 8, fornemmelig den 4de og 6te Art. og i deres Henseende vil det helst i dette Land være fornøden at Provsterne icke reiser fra noget Stæd i sin Visitatz, førend de tilligemed Præsterne have udfundet alle muelige Midler til de forlattes og Vankundiges Underviisning, de haarde Halses Bodfærdighed og Forargelsers Borttagelse.

Normændenes Ørckesløshed besværer Hands M* sig selv over, i Amtmandens Instruxes 14 og 15de Art., og har jeg befunden paa min Reise en støre Dovenhed hos de fleste end mand skulle troe. Det fortrydeligste er at Ungdommen i saa stor Ørckesløshed opdrages, som gir den Anledning til allehaande Synd, helst siden i Finmarken nu snart ingen Skole holdes. Qvinderne giøre saa got som slet intet mellem Aar og Dag, icke spinde de, icke væve de, icke roe de ud med som Finnekonerne giør, icke har de Creatur at vogte.

Finnerne forarges deraf meget, thi de ere saare vindskibelige og flittige, og hovmodes derover som de vare viisere end Normændene, og derfor maa deres Afgudsdyrkelse være Aanderne tæckelig, effterdj de har Forstand i alle Ting. Høystbemelte Art. befaler at de Ørckesløse skulle straffes med Arbejde i Jern og Qvinderne tilsendes af de Trafiquerende Uld og Hør til Vadmels Virkning, som de ellers maa kiøbe. Hvad Guds Ord herimod kand giøre, saaes ved Vadsø Kirkes Bygning, da Nordmændene endog for 2 mark om Dagen, icke vilde arbejde paa Kircken, men H^r Paustes Prædikken effter Pauli Exempel 2. Thess. III, v. 12 opvackte dem strax til at arbejde.

Deres Ørckesløshed, hvilcken som en stillestaaende Morats føder mange onde Insector af sig der i Landet, befordres meget deraf, at de fattes Redskab og Materialier, og de have forsaget Sind. Derfor burde de fourneres med gode Baade og andet fornødent af de Trafiquerende helst Nordlandsfarene, eller som de i Finmarken kaldes Heimlandsfarene. Og deris Mismodigheds Aarsag burde borttages, i hvilcken Henseende det er icke ret at Reckveden, hvilken fra Grønland og den Rydske Siide kommende er den eeneste Veed de har i Ostfinmarken at hielpe sig med, betages Indbyggerne, naar Manden¹ lader sine Folk omreise og slaae sit Merke paa; det er icke ret at de beste Enge og Græsgange bliver dem forbuden for Mandens Reins og Qvægs skyld som skeer Vardøensibus, det er icke ret at udmatte heele Landet med toe strenge Foeringskaber for at føre

¹ Amtmanden.

Mandens Voldmold omkring til Forhandling, endog strengeste Vinterdag; det er icke ret at formene folk at boe i Landet hvor de vil mod Kongens Naade som har givet Indbyggerne den Frihed, men Boefolk ved Kiberg maatte fløtte fra sit gamle Sæde, og vilde de icke, bleve deres Huuse nedrevne; det er icke ret at viße Øer blir skiencket Favoriter og Folk forbudt at fiske der omkring, uden den som gir Favoriten Kiendelse, som Reinøen til Lensmanden; det er heller icke ret at den Frihed for Consumption blir de Negotierende betaget, hvorved de blir ulystige til at forsyne Landet som paa det sidste maa crepere, som skeer her i Trundhiem, hvor de paa Finmarken Handlende har endnu icke faaed sin Vahre fri for Consumption, som dog baade Kongelig Forordning befaler og Kammerets alvorlige Ordre til Forpagteren for Consumptionen Olger Birch erindrer, ja Kiøbmændene her maa lade nogle Uger deres Meel Tønder til Finmarken ligge under aaben Himmel og blive fordervede af Regn, Katte og Hunde, den Mad siden de stackels Finmarkinger skal æde, skjønt de har tilbødet at legge Varene i en Boe, og give Birch Nøgelen dertil, hvorfor de Trundhiemske Borgere i Aar nær havde nedlagt Handelen, det arme Land til yderste Fare; det er icke ret at siden Øvrigheden behandler de Handlende i Landet saaleedes, at de effter en Reise har icke meere Lyst til at komme der; det er icke got at den Post i Forordningen om Octroyens Ophævelse, som siger at der skal handles reede om reede, forstaaes saaleedes at Landet skal slet ingen Credit have, thi som umaadelig Credit i Octroyens tiid gjorde Folk skiødesløse, liderlige og uforskammede, saa vil ingen Credit legge Landet øde, et Aars Credit kand de umelig leve foruden, helst nu der icke fiskes saa overflødig som i gamle Dage, Fisken maae have sin Tiid at drages, sin Tiid at tørres, og de har ingen andre Penge, men imidlertid maa Folk æde; det er icke got, at de nu Handlende fører icke meere med sig, end de den Reise agter at afsette. Hvad om et Skib forulykkes? Om et Misfiskerie indfalt? Et Aars Føde skulle altiid ligge i Landet. Det er icke got at de Negotierende tager Handelen og strax slipper den igien, hvorover nogle Havne paa det sidste kand blive uforsynede. Kandskee det beste Forslag til Landets Conservation var, at enten Kiøbstæder i Landet kunde blive oprettede, som Ryssen har gjort i Malmis og Kandalax, Svensken i Torna, Lula, Pitha, Uhma, eller ogsaa at viße Borgere med viße Friheder satte sig need i Landet, hvilcke da, som der stedsværende maatte see paa Landets Velfærd, om de vilde see paa sin egen, og i gamle Dage da saa gik til, florerede Landet. Finnerne som kunde leve uden Korn, og har deres Vildt og Fiskerie foruden Reensdyrene kunde undvære Tilførsel, men Normændene som boer ude i Næßer icke.

Druckenskab holdes for en fri Synd af dette Lands Indbygere som i lang Fattelse, regner det for en Lycksalighed og Velsignelse at sterke Drikke kand dem undertiiden forekomme, derover mister mange deres Liv naar de reyser fulde ud, som nylig skeede i Kielvigs Meenighed, deraf er den store Fattigdom iblant dem.

Denne Synd burde saa meget meere afskaffes, som den er Finnerne til stor Bestyrkelse i deres umættelige Fylder, naar de forstaar og seer Normændene dricke saa vel, hvilcke holder sig for bedre Christne end de. Raad derimod 1) at Præsterne forestillede sine Tilhørere alvorligen denne Synds Vederstyggelighed og at Dranckere skulle icke arve Guds Rige, helst naar Skibene kom og Tilhørerne vilde reise ud til Kiøbmanden, skulle Præsterne bestyrke dem mod Fristelser og Leyligheder til Drukkenskab. 2) Præsterne selv skulle vogte sig meere fra denne Synd og være Hiordens Exempler udj Afhold, hvilcket faae giøre i et kolt og strængt Land, hvor mand har alvorlig Bøn og Striid fornøden om mand skal undgaa det Malum epidemicum. 3) Effter Cammerets Ordre, maa Skibene fra Tronhiem ickon tage en vis Andeel af Brendeviin med sig mod Proportion af andre meere fornødne Vare; jeg tvivler icke paa at jo ligesaa i Bergen, men naar e. g. Albricht Smit førte en fuld Ladning af Brendeviin til Vadsøen og ickon faae Tønder Meel, da obtruderer man Folk Leylighed til denne Synd. 4) Folk som reiste ud paa vaage Vande, druckne, omkomme de maatte de icke nyde Gravfestelse, bleve de sparede, burde de udstaae Kirkens Disciplin. 4) Verdslig Straf, Fløpælen og Arbejde i Jern, udrettede noget, men 5) Guds Sødhed ret indgydet i Siælen af troe Siæle Hyrder, udslykkede ganske den Tørst.

Men i Nordlandene hvor mand skulle vente det skickeligere, er langt større Drukkenskab end udj Finmarken, som jeg om Gud gir Livet, skal viidere forestille hereffter, bedende imidlertid at denne Syndeflod over Tromsøen og Nordlandene, i hvilcken Landets baade Velfærd og Christendom ligger druknet, maatte med all Nidkierhed mødes, hvortil i de forergangne Forordninger er god Anledning^o. Det er vist at all Trundhiems Handel paa de Stæder bestaaer meest i Brendeviin og sterk Drik.

Et Folck som selv har lidet i et Land, hvor mand icke kand vente at tilvinde sig meget, har desmeere Lyst at tage fra

^a Forord. 1685, art. 15 (Dat. 15. Febr.) hvor der siges, at Borgere som handler paa Nordlandene maa icke som hidtil føre meest utienlige Vare til Landet, men i det mindste føre hver Gang 10 Læster tienlige Vare under sine Privilegiens Fortabelse, og at de ingenlunde med Øll, Toback eller Brendeviin, drage til noget Fiskerie enten Sildfjorder eller Fiskevær, under Bøder og Varenes Confiscation.

andre, og derfor ere de meget Tyvagtige helst mod fremmede, men, som en Findmarkisk Fiskere svarede Kong Chr. d. 4. da han vilde tage en Qveite fra ham, tag¹ burde være aflagt udj Kongens Land, meere udj Christnes Land. Sandelig hos Finnerne er det aflagt, hvilke mand alleene nok maatte betroe sine Kofferter aabne, thi de fornøyede med sin trygge, men dog ikke trengende Armod rem difficilimam (ut Tacitus de Fennis an Finnis) assecuti sunt, ut ne voto quidem illis opus sit. Normændenes Begierlighed skulle exemplariter straffes af Øvrigheden, at icke Evangelium skulle bespottes iblant Finnerne.

Ungdommens Ørkesløshed og Driverie forekommet gav icke saa tyvagtig Mandom. Guds Ords Foragt lader de nok see derj, at mange som boer i Værene tæt ved Kirken, kommer icke i Kirken ved Tienesten. Mand kand see de arme Siæles Uden Forstand paa Guds Ords og det hellige Embedes rette Betienning deraf, at [da] jeg spurde dem om tre liderlige og ryggesløse Præster, som tilforne havde været i Finmarken, sagde de: De vare gode fattigMands Præster, det er saadanne som toge Hunde til Alters, straffede ingen Synd, plagede icke Folck med Læsning og Altergang som de kalde det, drucke med dem etc. Kunde Catechisation og 6øfto- (?) "Κόγχο xov '5eiou i Landet blive verkstilliget, da skulde Guds Ords søde Fornemmelse snart opvekke vedbørlig Priis hos dem, paa Himmeriges Perle.

Det er enda under i den Stand at de veed saa meget af og frygter saa meget Gud som de gjør, hvor ingen Skole, ingen Catechisation holdes, helst i de Gield hvor Præsterne ere saa gamle, at de icke kand arbeide. Det udretter meget til Guds Ords Foragt, at Synder som Guds Ord straffer, forsones af Manden for Skienck Skyld, naar de ere saa grove at Sverdet burde hevne. Olaus Amundi besov sin egen Søster Susanna 1713, som hun i aabenbare Skrifftemaal, og Hand i Præstens og Kiøbmandens Nærværelse bekiendte. Manden lavede det saa at en anden Christopher Hansøn blev udlagt for Barnefader, som og fik hende. Men Gud dømte baade Ol. og Chr. kort siden til Havets Dyb. Barbara Michelsd. udlagde i Kircken offentlig sin Fosterfader Anders Olsen til Barnefader, skiønt Hand havde truet hende med Kagen om hun bekiendte; men eendeel Lyse gjorde ham usynlig. En KiøbSvend Michel Helgelund slog Kirckens Vindver ud i Hammerfest Kirke ved offentlig Tienneste, hand slogs med Præsten, bespottede Gud aabenbare. Een anden Gang den 17 May 1715 overfaldt [hand] mange Finner voldeligen og vilde snart myrt dem, som de væmodeligen beklagede for Manden og stevnte derpaa, men de bleve befalede at tie, og hands Straf for dette og meere

¹ dvs: å ta, tilegne sig uten lov.

blev at hand udarmedes ved Offer paa Recii (!) Altere. Paa de Persers Viis, maa ingen see Mandens Ansigt uden Skienck, men med den og de slemmeste. Af den forbenævnte Guds Ords Foragt udstømmer her saa mange andre Synder, som en ubeskrivelig Uvittighed og Grumhed naar de blive vreedede, den de viiste nok mange gange mod de Octroyerendes Fuldmægtige, hvilcke de vare færdige at slaae ihiel, naar de icke finge saa meget Gods til Borgs som de vilde, og icke indeholder dend mod Øvrighed, naar de icke i alle Maader effter egen Villie behandles.

Dernest den store Skiødesløshed udi Børnenes Optugtelse, hvilcke Forældrene uden salig Underviisning, Arbejde, Formaning, lader gemeenligen hengaae i ald Selvraadighed, saa Forsømmelse af Huus Andagt med Bøn, Sang, Læsning, Chorholdelse, hvilcken er rar i Finmarken, og saa mange Præster som derpaa driver, maae saa got som nøde de Gemeene dertil. Disligeste den forfærdelige Banden og Formaledidelse hvis liige jeg icke har hørt i mine Dage, at Folk icke kand tale 3 Ord snart uden Dievelen skal være et af dem, hvorudi Finnerne beskiemmer dem, thi de bande icke gierne, dog disverre icke saa meget for Vor Herres Skyld, som af Frygt at noget Ont deraf skal fødes, thi de holde Banden lige saa kraftig som Trolldom, fordj udj deres Veneficiis bruge de saadanne Talemaader: Perchel slaae dend, Ibmel drøb den! Ligedan deres Urenhed og Horerie, thi blant Normændene er Bruden gierne først besovet, men Finnerne holder sig overalt kydske og et uægte Barn er et Vidunder hos dem.

Men af alle diße Synder er effter min Meening ingen for Finnerne saa forargelig som diße toe, hvilcke jeg derfor setter her sidst: 1) Nordmændenes uforstandige Hovmod mod Lapperne, til hvilcke de har snart saadan vederstyggelighed som Ægypterne til Hyrderne; de kalde dem neppe andet end Hunde, Ganhunde, sigende i sin Vreede: Slaar jeg dig Find ihiel, det er icke meere end jeg slog en Hund ihiel. Saa tale endogsaa de hvilcke burde være forstandige. Normænd æder saa nødig med en Find, som Jøder fordum med Græcker. Jeg saae med stor Harm at i Finmarkens og Nordlandenes Kirker ere viße Pladser, undertiiden Stædet i Kirkedøren, udviiste for Finnerne i Forsamlingen, ligesom Normænd icke vilde enten fordrage dem med sig paa Jorden eller i Himmelen, ligesom i Christo var nogen Schyte (!). 2) Mange Normænds Samfund med Finnerne i Trolldom og Satans Konster; og er det neppe troelig hvor mange af den Norske Israel gaar til Lappernes Baalsebub. Finnerne holder det saa for at Normands Gan og Qvæners Gan ere sterkere end Finne Gan, derfor bliver ogsaa gierne Lappe Troldmænd overvundne af Norske Konstlere.

Summa.

Syndefrihed, Vankundighed, Ørkesløshed, Drukkenskab, Tyveri, Guds Ords Foragt have taget Overhaand hos dem som skulde forelyse Finnerne. De Handlendes Vederstyggelige Levnet. Incolæ liderlige, advenæ ryggesløse. Mandens Modstand mod Præsters Nidkierhed. Fogden exemplarisk. Toe forrige Præsters Uchristelighed. Fornødne Anstalter mod Selvraadelighed. Mangel paa gudelige Bøger. Finnerne mange Stæder bedre oplyste end Normændene. Catechisation introduceret. Skoler oprettede, Klokkere til Skolemestere. Provsternes Visitatz ved hver Kirke. Præsternes forblivende paa nogen Stund ved de Kirker, hvor de sielden kommer. Nogen alvorligere Kirke Tugt i saa nær Naboeskab hos nyefødde Lapper. Provsternes fornødentlige Myndighed til Kirke Disciplinens Legitimation og Casuum Matrimonialium Decision udj Bispens saa lang fraliggende. Een Præst af Nordlandene supplere Vices Episcopi in Visitando. De Gamles Anstalt derom. Bispenses Visitatz Reiser. To Profster fornødne i Finmarken, mellem dem Giældene liigere deelte, og da alvorligere Visitatz effter Loven. Præsternes Formaning og Materialier overflødeligere tilførte hiulpe meget mod Ørkesløshed. Publicorum Commodorum Anvendelse til egen Nytte, ubillige Onera, den Fri Fartes baade Misbrug og Hinder fordærver Landet og gjør Indbyggerne forsagte. Erindring om Kiøbstæders Oprettelse eller faste Boesiddendes Kiøbmænd. Normændenes Drukkenskab forarger Finnerne. Præsternes Indseende derover, advarsel derimod, bedre Exempel derfor. Cammerets gode Anstalt herom. I Nordlandene gaar det verre til, tvert mod Forordning derom. Normændenes Tyvagtighed beskiemmes af Finnernes abstinentia. Liden Forstand paa Guds Ord. Exempel paa grove Synders Patrocinio hos Manden. Normændenes Hidsighed, Børnetugts Forsømmelse, Uandelighed, uhørlige Banden, Lætfærdighed. Af alle deres Synder toe for Finnerne de forargeligste: 1) uvittig Hovmod over Finnerne. 2) Samfund med Finnernes Trolldom. Banden og Lætfærdighed rare hos Finnerne her.

ALMINDELIGE POSTULATA
FOR NORMÆNDENES AANDELIGE BESTE.

Postulata Generalia ere en stor deel i forrige Columna anførte, som: Præsternes ubehinderlige Myndighed udj sit Embede; Øvrighedens Gudfrygtige Nidkierhed mod Synd, friske Præster i Stæden for de udlevede; Skolers Oprettelse, Klokkeres Beskickelse til at være Skolemestere; Præsternes Catechisation, deres paa nogen Stund Forblivelse paa de Stæder, hvor faae

gange om Aaret skeer Prædikken; Biske Visitatzens Mangel oprettet ved en Norlansk Præstes som Vice Episcopi Visitatz, tvende Provster, deres Magt in casibus Capitularibus et Episcopalibus; god Skick i Huusene med Chorholdelse; i Meenigheden med Beviis fra fremmede i Landet indkommende, i Kirken med Disciplin og Overhøring og Skolemesterens eller Klokkerens Catechisation i Præstens Fraværelse, besynderlig om Hellige Dage, Provste Visitationers Indrettelse effter Loven; Landets Fournering med Hør og Uld og behøvelige Sager til Ørkesløsheds Forekommelse; Indbyggernes Privilegier maintainerede mod Egen Nyttighed og betimmelig Forsorg, med liden Credit; sterke Drikkers overflødige Førsel forbydes, Synderes Forsoning afskaffet, gudelige Bøgers Anskaffelse etc. Af hvilke alle Stykker jeg fornemmeligen den Begiering om Skoler, særdeeles ved Hovedkirkerne, ved Klokkerne opvartede ydmygst recommenderer. Effterfølgende Postulata maatte hosføyes og nøye overvejes:

1. Gode Præster af Collegio selv foreslagne. Det var en slem Skick i gamle Dage, at de sletteste Præster skulle til Finmarken, hvor dog de beste giordes fornødne, baade for Indbyggernes store aandelige Nødtørfthighed, de nyefødde Finners Naboe Lav, tvende Nabo Rigers, af hvilke det eene har en fremmed Religion, Angrentzning, de mange indfaldende baade legemlige og aandelige Forsøgselsers Skyld, hvilke ingen kiødelig kand imodstaae. Men effterdj Missions Verket tager saa stor Part i Finmarks Præsternes enten Dygtighed eller uduelighed, baade for Nordmændenes Omgienelse med og Exempler for Finnerne, saa og fordi Finnerne som Tilhørere ere Finmarks Præsterne tillagde, da seer Collegium den store Fornødenhed deri, at ingen efterdags blir sadt til Præst i Finmarken uden dend, som sit hellige Øyemerke beforderlig Collegium havde forestillet eller approbered. En viderlig eller uduelig Præst i Finmarken skulde flye Collegio meere Hinder og Sinckelse i deres hellige Forehavende, end al anden Satans Modstand. Dend samme Fornødenhed er overalt i Nordlandene, hvor der er med Finnernes Angrenbning og Tilhold samme Beskaffenhed, ja der vil ufeylbarligen Collegium faae større Arbeide end i Finmarken som i fremtiden skal beviises, og derfor til Præste-Vocationens Dependence af Collegio være i Nordlandene endnu meere fornøden end i Finmarken, og saadan Naade nægter icke Vor Christmildeste Konge det Verk som ligger ham saa haart om Hiertet, i Særdeeshed siden Hands Majestæt i sin allernaadigste Instrux tillader Collegio, at foreslaae Præster i de nye oprettede Finne Kald, da jo vel ogsaa i de Kald som med Finnerne saa nær ere combinerede. Og paa det da Collegium kunde altiit have gode og dygtige

Præster i Finmarken, var det meget got dersom dertil toges Catechetæ som effterdags beskikkes udj Varanger, Porsanger, Talvig for Finnerne effter Coll., eller ogsaa de af Seminario Nidrosiensi som sin Cursum Theologicum havde absolveret, da mand ogsaa altiid en glædelig og frugtbar Harmoni mellem Præsterne i Finmarken og Finnernes extraordinaires Lærere hafde at forvente.

Medens et Kald i Finmarken ved nogen Præstes Død vacerede burde nærmeste Finne Catecheta Meenigheden med Prædikken, Daab og Catechisation betienne. Thi ingen Finmarkens Præst, som column. . . udviiser, kand foruden sit eget forsvarlig betienne sin Naboes Kald for den store Distances Skyld samt farlige MellemVey, uden et par gange i høyeste om Aaret, komme der, for Alterens Sacramente at uddeele til Meenigheden; imidlertid kunde Skolemesteren i Catechetæ Sted Finnerne betienne. Thi et Aars Præstefald i Finmarken skader meere end 5 Aars Fliid kand vel oprette. Disligeste maatte icke Finmarks Præster for forben^{te} Aarsager tillades at reise fra eller qvittere sit Kald, førend Successor var ankommen. Mand haaber ogsaa ved den Anstalt det forebygget, at icke Kald i nogle Aar skal staae ledig i Finmarken og Præster løbe til og fra, som er skeed ved Loppen udj 10 Aars Tiid for H^f Irgens Ankomst.

Naar den Vocerede havde betient sit Kald udj 3 Aar, burde hand forklare skriftlig for Collegio, enten hand vilde blive stedse i sit Kald eller om nogen Tiids Arbeide endnu begiære Forfløttelse, derved blev all Uorden forekommet.

De importanteste Kald ere Vadsøen eller Vardøen, Kielvig og Talvig. Dernest er Ingen, Kyllefjord dernest. Hamtnerfest er vel et maadelig, dog meget roligt Brød. Men Loppen er fattigt baade fordi det har faae Tilhørere, men fornemmelig fordi der hverken falder Smelletiende eller ligger Finner til, hvilke 2 Herligheder alle de andre Kald have. Loppens eeneste Herlighed er den Hollandske Grønlands Flode som gjerne hvert Aar kommer i Loppen og effterlader sig adskilligt Got, og i forrige Aar før Octroyen var Loppe Gields fornemste Tiende, men siden gir kon maadelig, dog nogen Fordeel.

Præsterne i Finmarken, som syntes ikke at finde sig gode for at udstaae den enten Mangel eller Besværlighed som det Land med sig fører, maatte være forsikkrede om bedre Leylighed enten i Finmarken, saasom H^f Filianus fra Loppen til Talvig er bleven forfløt, H^f Trude fra Loppen til Kielvig, eller ogsaa paa andre Stæder, men helst i Nordlandene, baade fordi det er nærmest, saa og fordi den Erfarenhed de i Finmarken har samlet sig baade om Finner og Søestæders Christne, og om de farlige Søe Reiser vilde finde siden ogsaa som før stor

Leylighed at give Frugt paa de Stæder hvor de bleve forfløtte, og have dog i disse Stykker meest samme Beskaffenhed som Finmarken, saa havde mand ogsaa altid dygtige og veløvede Præster udj Nordlandene, hvilcken er den anden Datter som Collegium maa tage under sit aandelige Formynderskab.

Hans M^t er saa naadig, at hand i sine Forordninger 1698, den 10. December, forsikkerer Fogden og Sorenskriveren i Finmarken, naar de sig troe og flittige forholde, Kongelig Naade til viidere Forfremmelse som ogsaa er skeed med Fogden Hans Bondixsen og Sorenskriver Knag nu Lavmand i Bergen. Hvor langt meere gjør Kongen det med Herrens Tiennerer som ogsaa H^r Christopher Wessel og H^r Hans Irgens, særdeeles i deres Bestallinger all: ere forsikrede.

Og alles Natur skal vel icke altid kunde udholde i saa strænge Kald. Skulde det da hende sig at nogen velskicket Persohn, hvor Seminar. Nidros. og Catechetarum ordo kunde udbringe en Præst i Finmarchen, nogen siger jeg, anden skickelig Persohn vegrede sig for anbudne Finmarks Kald, da burde hand heller icke nyde noget andet, dog maatte det holdes Catechetæ eller Missionario tilgode om hand effterat have lidt saa meget ont iblant Finnerne, icke kunde modtage et besværligt Kald i Finmarken.

Finmarkens Præsters Præbende maatte dem restitueres. Derom taler Capitulets¹ Jordebog saaleedes: Michaelis og Cathrinæ Præbende perpetuered² til samtlige Præster i Finmarken for deres ringe Middel at leve af udi deres Præstelige Tienne: Seelstad med Landskyld, Leding og Tiende etc. Summa Landskyld, Leding og Tiende = 15 Spand = 2 Øre = 17 mrk. Lag. Vidner samme Præbendes Forvalter under Haand og Seigl Jens Friis Cap. Nidr. Notarius. Biskop Bredahls Brev til Amtmand Christopher Orning Trundhiem 23. Apr. 1664 siger at det Præbende gav Aarligen 50 Rdr. som fra Forpagteren sentes til Finmarken, og (som der da vare Aate Kald i Findmarken, Omgang et særdeeles) at hans Formeening var at de 4re beste Kald burde faae hver 5 Rdr. og de slette Kald, næmlich: Loppen, Hammerfest, Ingen og Omgang, faae deraf hver 7 1/2 Rdr., de første 20 og de sidste 30. Dette Brev in Originali læste jeg i Kyllefjord hos H^r Anders, Copie deraf har jeg, attesteret af Missionarius.

Præsterne bespurde af mig om samme Præbendes idffige Distribution svarede skriftlig, blant andre den gamle Præst i Kyllefjord at fra Biskop Bredahls Tiid har hand lidet nydet af samme

¹ v. Westen var kapitlets notar fra 1716.

² Dette var skeet 1643, jfr. L. Daae, Thronhjems Stifts geistl. Historie (T.hjem 1863), s. 93. Se også Hammond, Den Nord. Missions-Historie, s. 391—2, note, hvori oplyses at inntekten av dette præbendes forpakning ikke beløp sig til mere enn 3 rd. årlig.

Præbende (thi Mag. Simon Hof havde til Aar 1696 oppebaaret det Præbende og ingen Rigtighed derfor gjort til Præsterne). Derfor Aar 1696 gave Finmarkens Præster Doctor Peder Krog Fuldmagt at indtale dette Præbende og derimod forærede ham alt hvad falden var siden Biskop Bredahls Tiid indtil den Tiid, siden de 20 Aar har hand udj et Aar 4, et Aar 3 Rdr., intet meere og det for de tvende Gield Kyllefjord og Omgang. H^r Paus forklarede at i 8te Aar havde hand nødt af dette Præbende 3 Rdr. Dette er saaleedes under deres Hænder forklared. Kyllefjord 17de Julii 1716.

De andre Præster forklarede at 2 Gange havde Doct. Peder Krog siden 1696 sendt dem Penge af det Præbende, jeg siger toe Aar, og heele Præbendes Leverance skulle da saaleedes af Bispen være skeed, at Capitalen skulle kon være 30 Rdr., da de dog i Bisp Bredals Tiid finds 50.

Biskop Krog fick og udtog rigtig hos Lect. og Notar. Hof Præbendes ganske Summa, for alle de Aar intil 1696 og siden har hand selv oppebaaret og endnu oppebær Revenuerne udj 20 Aar, og har ickon gjort Præsterne got for 2 Aar og det endda i saa slette Maader som sagt er. Hand burde betale det med rette (!) og Rentes Rente til de stackels Præster som sukkede saart derover, hand burde betale baade det hand narrede de gode Mænd til at betale sig, næfnlig alle de Aar fra Biskop Bredahls Tiid, og for de Aar hand selv har oppebaaret det.

Capitalen for 36 Aar ungefær siden Bredahls Tiid er à 50 = 1800 Rdr.: en smuk Summa som Bispen burde gjøre Regnskab for til Kongen og Eder. Dersom Finmarks Præsterne kunde undvære for de afvigte Aar den Capital og effterdi de vente sig kun lidet af det forbigangne, og den største Deel af de forrige Præster ere døde, saa var det en god hielp for Missionens Fornødentligheder.

Effterdags vil den Anstalt være, at af Capitularibus per vices samme Præbendes Afgifft indkræves og til Finmarken med Jægterne sendes. Hver Capitularis sørgede derfor i 3 Aar, derom kunde Collegium vel skrive Capitulares til. All den Umage er forekommet, dersom Collegium kon giver mig Ordre til Præbendes Forpagtning. Det bade og de gode Præster mig om.

Det Præbendes efterdags Distribution maatte effterdags skee af Collegio ved deres Befuldmægtigede. Og da vil merkes at Vadsø Gield, Kielvigs og Talvigs har icke det Præbende syndelig nødig, men fornemmelig Loppen og dernest Hammerfest.

Hans M^t vilde og Naadigst til Præsternes bedre Underholdning og Subsistence lade dem altiid være Skattefrie baade for ordinaires og extraordinaires, effter ældgammel Skick der udi Landet, i Særdeleshed siden Kongens Forord. af 1691 art. 5 effterlader Boemændene all Skat og Paalæg. Den Dagskat som

Præsterne af Finmarken svarede for toe Aar siden, og det forrige Aar ligedant kom dem meget tungt; samme Aar maatte ogsaa Isac Olsen svare Dagskat. Men jeg blev hiertelig glad, da jeg ved min Hiemkomst fornåm af 1716 Aars Dagskats Forord. at Præsterne i Finmarken vare derfor allernaadigst forskaanede. Sandeligen Præsterne i Finmarken fortiener sit Brød nok saa surt, at de ligesaavel som Boemændene burde være Skattefrie, som fra Arrilds Tiid brug har været.

Effterdi ogsaa det er en stor Fortræd for Præsterne i Finmarken, at de har ingen frie og beskickedede Præsteboliger, hvorover mange Herrens Tienere maa flacke om som Hyrder i Arabien, da var det ønskeligt at effterdags Meenigheden befaledes at holde en Præstebolig, hvilcken Præst effter Præst kunde tiltræde. Naar baade Finner og Normænd lagde sammen kunde de kiøbe den Boelig som enhver Præst nu boer udj, dog icke meere af Huusene end præcise fornøden giordes, og hvad enhver Præst siden bygde til, det skulle høre Præsteboligen til, og maatte icke fløttes derfra, siden dend Bygning og Meenigheden skulle vedligeholde, have opsyn med og tilsvare. Thi ellers gav det endnu større Fortræd i Lengden, dersom en fattig PræstEncke i Finmarken skulle staae for Aabod.

Dronning Christine Aar 1640 gjorde den Anstalt at ved hver Præsteboel i Lapmarken skulle gode og dygtige Huus opsettes, i hvilcke Præsten skulle boe. Det vil meget sige baade til at faae gode Præster herhid og beholde dem gode, at formædelig Fattigdom for dem forekommes. Thi den sidste Omgang Præstes Exempel er et stort Advarsel her udi, hvilcken ved sin Fattigdom blev bragt i den Liderlighed, at der hverken paa hans Klæder eller i hans Levnet var noget skickeligt end sige Præsteligt, saa at Doctor Sletter undsaae sig ved at tale med ham, da hand gik ham i møde. Men som Præsten skrev i et Brev til Bispen hvilcket endnu er til: Hvad skal jeg leve af 18 Vaager Fisk!

Men om Finmarkens Præsters Tilhielp til Lappers Oplysning, baade hvorvidt den hidtil har strackt sig, og hvor stor den hereffter kand og bør skee, tales om i effterfølgende Columnis. Det vil jeg her ikke glemme, at ligesaavel som uskikkelige Pastores kand sinke Missionens gudelige Intention, saa kand liderlige Capellaner i Finmarcken icke mindre skade, som de

2 forhen anførte Exempler, og H^rA. O. fordum Capellan til Vardøen, nu recommenderes af Bispen til at være Residerende til Andnæs i Lofoten i Nordlandene, hvor hand bliver vel langt meere liderlig end før, effterdj ingen Præstemand der kand have Levnets Middel uden Hand vil selge 011, Brendeviin og Tobak. Thi vil det være nødig at Collegium ligesaavel forsyner Finmarken med Capellaner som med Pastoribus, eller

er forsikkret om deres Duelighed og Skickelighed, hvilcke Pastores i fornøden Tilfælde kalder til Capellaner, helst siden saadanne ved Pastors Frafald ville vel synes til Succession i Pastoratet berettigede.

Og var det vel at ønske at overalt i Norge med Capellaners Vocation gick meere gudeligt og rigtigt til end det gaar. Det er vel ogsaa Collegio vitterligt, at Hans M^t har længe siden resolveret, at Finmarkens Præstekalds Candidati maa ordineres af Bispen udj Bergen, hvilket var saare got udj Octroyens Tiid, da ingen Fartøyer ginge fra Trundhiem til Finmarken, men alleeneste fra Bergen did, og endskiønt fra Bergen til Finmarken er langt længere Vey end fra Trundhiem, derimod fra Kiøbenhavn længere til Trundhiem, saa er dog endnu got at enhver kand ordineres der, hvorfra hand formeener sig best Leylighed at finde til sit Kald, alleeneste at derved ingen uduelig tilsniger sig ordination, og var icke vel utienligt i Trundhiem alletiider naar der var som nu frie Fart, paa det den Vocerende om de Sager som hører til Missionens Øyemerke med Collegii Befuldmægtigede kunde conferere.

2. Een god Amtmand i Finmarken. Det fornemste der fordres af ham er at hand er icke gierrig. Thi den Lyde har forvoldet all den Uordentlighed meest, som Betienterne hidtil har øvet. Derfra er den Dumdristighed kommen at trekke store Stykker Kongens frie Land under sig og dem endog, som Undersaatterne neppe kand undvære som Hornøen med de andre Øer, fra de arme Wardøens Normænd, det heele store Varanger Næß, hvoraf Finnerne skulle have sin meeste Indkomst, fra Varanger og Tana Finnerne, Tamsø den beste blant Dunørne fra Porsanger Finner, at jeg icke skal tale om Svartnæs, hvorom før er meldet, som er taget fra Vardørne og gjort til Amtmandens Sæter. Alt dette aldrig skeed før i Lorches Tiid¹. Deraf er saa megen Synd bleven forsvaret, deraf har saa faae faaet noget Ræt i det Land. Men saa burde ogsaa en Amtmand saavel som Foged og Sorenskriver deri Landet være Skattefri. Naar Lorch i Aar skal svare 200 Rdr. i Dagskat, hvoraf skal hand da leve? naar hand icke maa handle som hans Instrux forbyder, og icke heller være uretfærdig.

Qvi successionem eruit M — Thaloris², nondum fidem præstat aliunde etiam obæratus: Esuriens Pastor commissos devorit

¹ v. Westen tar feil heri.

² Hermed menes Moinichen som nogen år før hadde kjøpt ekspektanse på amtmannsstillingen for en større pengesum. — Det må merkes at avskriveren visstnok ikke har forstått den latinske tekst som derfor inneholder feillesninger. Den er gjengitt uforandret efter ms.

agnos. Novialium qvi ambit, ut inam¹ tam pium qvaru² prudentem. Est in Norlandia Sverdrupius³ quidam bene mihi et singulari prudentia et exemplari pietate et rara probitate et tenero vestrarum rerum favore et eruditione non certe vulgari notus: si voto locus quam vellem quam velletis vel illum vel illi parem post Lorchium! Men diße Ting ville ved Kongelig Befaling formodentlig indføres: 1) At Amtmanden i Finmarchen icke melerer sig med Missionens Sager som hand hidtil har gjort med Præsternes Forretninger, alleene forsvarer og befordrer af ald Magt det gode naar hand dertil begieres. 2) icke styrker Finnerne i det onde mod Missionens Tiennere. 3) icke gjør Kircke expenser, som ere unyttige og icke af Provsterne approberede, $\frac{3}{4}$ lissions Cassen til stor Svekkelse, sig selv til Fordeel. 4) icke under Prætext af Retfærdighed søger Bodfærdige Finner til Baal og Brand som hidtil vare uoplyste. 5) icke prætenderer den Myndighed over Sorenskriveren, at befale ham hvad hand skal dømme. 6) Paa Tingene formane alle til Lydighed mod Missionens Anstalter, og lader ingen Find dømmes for nogen Forseelse, uden een af Missionarii er tilstæde paa Collegii Veigne, disligeste maa icke lade een Find trætte med en anden, eller føre Proces med nogen Normand førend Missionarius har gjort sin yderste Fliid med at Forlige dem. Cætera Deo committenda.

Summa.

De almindelige Postulata igientagne, og diße toe tillagde, Gode Præster, god Amtmand, af hvilcke toe de andre hænger. Collegium maatte have jus repræsentandi til Vacancer i Finmarkens og Nordlandenes Gield, hvilcke sidste med sine Finner og Lapper vil give større Arbeide end Finmarken. Catechetæ til Præster i sin tiid, og undertiiden attererede Membra Seminarii Nidrosiensis. Forslag til Finmarkiske Kalds lange Vacancer atforekomme. Michaelis et Cathrinæ Præbende. KaldenesVilkors Taxation. Præsternes Promotion til bedre Kald i Landet og andensteds helst i Nordlandene. Deres Skattefrihed, deres Boliger igien oprettede. Deres Fattigdom og derved deres Liderlighed forekommed. Een Finmarksk Amtmands fornemste Dyd; Hans Skattefrihed, hands Beskaffenhed som har Survivence, en anden Sollicitantes Beskaffenhed. Forslag om S. Limitis Auctoritatis Gubernatorum.

¹ utinam.

² quam.

³ Denne Sverdrupius som v. Westen ønsker må bli Lorch's efterfølger var Jørgen Sverdrup i Herø, den samme som 1712 hadde forpaktet Helgelandsgodset.

SÆRDEELES POSTULATA
FOR FINMARKENS MEENIGHEDER.

1. Vardøens Gield. Effter Kongelig Forordning skal være Provst udj det Gield som er Amtmanden nærmest, derfor, og desligeste fordj dette Gield er meest populeus baade af Normænd og Finner, og altiid som det fornemste af Finmarkens Gield bliver considereret, maa det alletiid med den dygtigste Præst af Collegio forsynes. Samme Omsorg maa bæres for de Kald, hvilcke have siden fleeste Normænd og Finner, og derfor fleeste Indkomme, hvilcke sees af foregaende og efterfølgende Columnis.

Høil: Ihuk. C. 5^{tus} ann. 1688 den 28. Janr. har bevilget Sl. Mag. Ludvig Paus at betiene Vardøens Kald uden Capellan, paa den andragne Beretning at Vardøens Kald skal som tiest før ved en Pastorem alleene være betient, hvilcken er tvært imod Erfarenhed og Stiftsbogen, hvilcken alt fra 1589, da der var endda en Kirke mindre i Gieldet end nu, siger at Gieldet af 1 Pastor og 1 Capellan skal betiennes. Men dersom høystbemelte Forordning skal staa ved Magt for Effterkommerne i et Kald 28 tyske Miile langt, og dem meget yanskelige, da vil baade Præsten blive udslæbet, som H^r Ludvig selv beklager, og Meenigheden slet forsynet. Amtmand Lorch i sit Brev til Mig paastaar en Residerende til Vardøen, som Slottets og SognePræstens forrige Sæde. Og det er vist, at naar hand havde Tienden af de 3 Kirker, Vardøen, Madkur og Kiberg, omendskjønt kun den halve Part, kunde hand ey alleene leve, men saa kunde i fremtiden blive et separat Pastorat, og Vadsøensis Pastor havde endda nok baade af Arbeide og Indkomme i Vadsøen og Varanger.

Men derpaa kand icke tenkes saalenge idbige Prest lever. Alleeneste en dygtig Capellan maa der være paa Vardøen, icke saadan en som den elendige Hendrich Greve var, hvilcken for sine onde Gierninger havde selv villig qvitteret før jeg kom, hvilcken lovede mig at hand aldrig vilde komme igien enten til Findmarken eller Nordlandene. Hand blir vel nu brugt til at prædikke i Bergen, det hellige Embede til stor Spot.

Jeg beder paa de arme Siæles Veigne i Vardøen, Kiberg og Makkur, som icke kand være holden med saa lang Interstitium af Kircke Tiennesten; thi naar SognePræsten er eene, da er hand kon gemeenlig hver 6. eller 7. Uge i Vardøen og i Kiberg; men i Makkur var icke i 2 Aar, da jeg kom, formedelst den uduelige Capellans H. G. Forsømmelse, holdt Tienneste, hvorfor jeg og formaaede H^r Ludvig selv at reise derhen effter Vor Skilsmisse, med største Møye og Fare, som hand siden skrev mig til, saa ogsaa for H^r Ludvigs Skyld som høyt beklager sig at

hand icke alleene kand udstaae saadanne Fatiguer, beder jeg ydmygst Collegium, til hvilcket H^f Ludvig ogsaa har henstillet det, vilde opsende en duelig Mand som her høyt behøves til Capellan i Vardøen med Succession paa Pastoratet i sin Tiid. Men af den Løn Vardø-Capellaner hidindtil har haft, skal hand neppe subsistere, derforre maatte hand nyde 3de parten af Tienden af samme 8te Kirker, og havde hand vel fornøden den halve Part, disligeste alle viße og uviße Præsterettigheder af samme 3 Kirker, og da kunde hand som Residerende considereres. Ellers raader jeg ingen der at komme, men een maa der komme, thi nyder hand icke det foreslagne, da maa hand enten leve som en Bonde, som H^f Knud Hierneløs gjorde, eller blive liderlig som de toe sidste effter ham. H^f Ludvigs Fader var medens H^f Moses var Pastor Residerende, og nød heele Vadsøens Tiende, men da havde Pastor intet at leve af. Dog Mag. Ludvig maatte den tiid forrette all Tienesten.

Skeer nu det som sagt er, da kand baade Capellanen subsistere og Pastor finde lidet til saadan Afgang. Pastor H^f Ludvig forlanger meget Forfløttelse til roligere Embede, i viße Henseende kunde det tillades, i viße Henseende igien kand hand icke vel mistes, uden mand var vis paa hans Mage, som og derhos var noget Sagtmodig.

2. Kyllefjords Giæld er slet forsynet med den udlevede H^f Anders Norenberg, hvilcken effter sin Alder er frisk nok, men dog i den høye Alder har alt for utilstreckelige Kræffter til at fornøye enten sine Normænds eller langt fraliggende Finders Fornødenhed i deres Saligheds Sag. Thi vilde Collegium komme de stakkels Tilhørere til hielp med en ung Pastor som kunde modtage og alleene besørge all Embedets Byrde og give den gamle, som dog vel icke lever lenge, tredie parten af Kaldets viße Indkomster. Desforinden mand kand icke vente at noget forsvarligen i det Giæld bliver forrettet. Manden selv er ogsaa keed og træt af Embedet.

3. Omgangs Giæld, som bestoed af Makkur Kirke, Omgangs Kirke og Tana Finne Fiord, men er i Sl. Doctor Sletters Tiid lagt til Kyllefjord Giæld en Part og en Part til Vardø Giæld, var høyt fornøden igien at oprettes, baade for Tana Finners Skyld som ved Kyllefjords Præst ickon 1 Gang om Aaret kand betiennes, og omendskiøndt jeg forhen har søgt at oprette den Mangel, saa fornøyer jeg dog hverken mig seiv eller dem. Saa og for de stakkels Tilhørere i Makkur og Omgang, som veed nu icke af Præst uden een gang eller toe om Aaret ved Hielp fra Vardøen og Kyllefjord. Dersom Omgangs og Makkurs Giæld maatte nyde 1) den heele SmelleTiende af hvilcken nu Nordlands Præster prætenderer den halve, endskiønt i gamle Dage har altiid Finmarken beholdt den heele

Præstetiende af Nordlandsfarernes Fiskeri der paa Steden. 2) Kongen all: gav Gieldet sin Anpart af Tana Laxe-Tiende, især siden Hans M^t haver dog disforuden 200 Rdr. i Forpagtning hos de Bergenske fordj de maa opkiøbe af Finnerne den Lax der fiskes. 3) her blev aflagt den største om icke heele Lod af Mich. et Cathrinæ Præbende, hvilket da kunde saa deeles udj 6 Parter, at Omgang Gield nød 4/6 parter, Loppen 2 og Hammerfest, hvilket og kandskee derforuden kunde subsistere, 76 Part, da kunde Omgangs og Makkurs Gield oprettes igien og blive ved Magt. I Omgang maatte hand boe, kunde være 1 Gang hver Sommer(.. ?) Maaned i Tana, saa ogsaa Høst og Vaar. I Makkur var hand 4 à 5 Gange om Aaret. Og kandskee var det got baade for Gieldets skyld og for dets fattige Indbyggeres, dersom blev oprettet en HandelsPlads igien i Omgang som før var i gamle Dage, eller lagt der en KiøbSvend, istæden nu de stakkels Omganger maa nu reise omkring KinderOdden med stor Fare for at hente sin Føde fra Kylefiords Handelplads. Og effterdj i Omgang er saa slet en Havning, da kunde Omgangs HandelsPlads være i Hoop, en god Havn.

4. Kielvigens Kirke har Sverholt og Laxefjord under sig, men hvor ubeleyligt er forhen viist. Derfor formodes ydmygst at det fornødne Forslag hereffter om Kirckens Anleggelse paa Veinæs, og Laxefjordens Devolution til Kylefiords Gield, bliver til mange Siales Opbyggelse approberet.

Om Ingens Gield see forhen.

5. Hammerfestes Gield, hvis fleeste Tilhørere ere Finner, er nu slettere faren med Præst end Kylefiords Gield. Manden ligger meest i Kaarleje, ganske ubeqvem til den hellige Tieniste, hands Klokker skiønt Præstens Svoger gjør slet intet got, dog hand kunde giøre der meget, og fører et slet Levnet, derover er en utroelig Selvraadighed i det Gield. Collegium ville ynkes over de Faar hvis Hyrde er slagen, og hidsende en dygtig og ædruelig og alvorlig Persohn, som kunde uden den gamle Participation antage og betiene Embedet, men give den gamle, som sandelig i sine unge Aar har vel stræbet i Guds Sag, een deel af Indkomsterne til Subsistence, kandskee den halve, siden hand har kun maadelig Tilstand og ventes snart at døe. H^t Svend Larson blev sent ham til Capellan effter Begiær af Bispem for rum tiid siden, men hand for sin liderligheds Skyld blev dømt fra Kaldet. Kaldet er lille men got og roligt.

6. Talvigens eller Altens Gield, og

7. Loppens Gield, udfordrer høyt den Anstalt at effterdi Hasvigs Kirke paa Sørøen, som hidtil har lagt til Talvigs Gield, ligger 5 Miile fra Talvigs Præst, og derfor skeer der kun Tieneste 3 Gange om Aaret, men derimod ligger den kun 172 Miil fra Loppens Præst, og Talvigens Kald er desforuden stort

og rigt nok, Loppen derimod det fattigste Kald i Finmarken, da at Hasvig Kirke, som da hver Uge meest kunde, om mand vilde, betienes, efterdags maa legges til Loppens Kald.

Hr. Anders Filianus klagede selv over Hasvigingerne, at de vare meget haarde, ublue og uskikkelige, men naar de finge tiere Prædicken, helst af saadan Mand som Hr. Irgens er, da bleve de ogsaa vel bedre. SmelleTienden maatte da gandske leveres i Finmarken og maatte vel Præsterne overalt i Finmarken nyde den heele PræsteTiende, nu saavel som i forrige Tiider. Hr. Hans sagde at dersom Hasvig blev lagt til Loppen vilde hand icke søge noget andet Kald.

Summa.

Vardøens Gield kand icke undvære Capellan omendskiønt M. Paus Sl.¹ fick all: Bevilling derpaa. 3 Præster ventes ved Collegii Hielp til Finmarken, 1) en Capellan til Vardøen med Succession paa Pastoratet. 2) Een frisk Mand i den udlevede Hr. Anderses Sted til Kyllfiord. 3) Een dygtig Mand til Hammerfest i Hr. Hanses Stæd som ligger i Korleye. Omgangs Gield var fornøden at oprettes. Laxefiord bør høre til Kyllfiords Gield, og Kirken staae icke paa Sverholt men Veinæs. Sørøen med Hasvig Kirke bør høre til Ingens² Gield. NB. Laxefiords Finner har i Hr. Anderses Formands Tiid, til deels paa den Nordre Side, ligget til Kyllfiords Gield, men formedelst sine Aarsager bleve siden Kielvigen tillagde.

KIRKER TIL HVILKE FINNERNE HØRE, TALL PAA FINNERNES FAMILIER, FINNEFIORDENE OG SØEFINNERNES BOLIGER, DERES FRALIGGENDE FRA KIRKE OG PRÆST, FIELDFINNERNES TALL, BOLIGER VINTER OG SOMMER, FINNERNES AFGUDSSTEDER OG AFGUDER.

Vadsø Kirke udj Vadsø-Gield, hertil er 100 Familier eller 500 Siæle, deres Boliger er ved Varangerfiord i Vesterbotten Vinter og Sommer mellem Bergby og Sandhousne, nogle faae er paa Raftesiden 1/2 Miil fra Vesterbotten, ligger 3 Miile fra Kirken.

Fieldfinners Tall er 16 Mænd, Om Vinteren paa Østre Side af BolmeVandet, mellem Neiden, Bolma og Varanger Marcket, halvanden dags Kiørsel fra Wadsøen, halv dags fra Botten.

Om Sommeren fløtter de need til Fiordbotnen, Mændene at fiske og Hustruerne at vogte Reinen hos Vand(!).

¹ a: avdøde mag. Pauss fik allernaadigst ...

² Feilskr. for: Loppens, jfr. slutten av avsnittet nest ovenfor.

Deres Afguder og Afgudsstæder¹ ere:

Mieschware,	Siommas varas,
Neideware,	Voidas,
Styren,	Ackerpassejoure,
Kalmenbaft,	Kaldveive Alda,
Morje Ibmel,	Zæida,
Morje Kapper,	Marchvarealda,
Ziouris Ibmel,	Niakenkarg,
Gulli Ibmel,	Raudziøld,
Voudegierge,	Uldvare,
Passemanas,	Gullibæsware,
Durvond Alda,	Zirgiegierge,
Baldaziock,	Ziødzewakkum,
Reigiebaft,	Søvesbaft,
Golleware,	Tinnoalda,
BolmaPassejoura,	Haardpultzg,
Alikasjocka,	Aillesgierge,
Altergiergie	Burasgierge,

Diß vare i Botten, effterfølgende paa Varanger Næß:

Haardpassejoure,	Njørgiegierge
Aldezierrock,	Einerzæide,
Aldeziock,	Ry tziock
Beljeware,	Zæidevack

Ved Vardøen

Kiapsniarg,	Voudegierge,
Vuornosuollo,	Sollakais,
Aambeniarg,	Rixdalgiergie,
Piesseniarg,	Lodebaft,
Mackaaurniarg	Møneraft,
Syltevigniarg,	Stallavæive,
Passeniarg,	Suollovaras.

Omgang udi Kyllefjords Giæld, Finne Familier hertil er 24 eller 140 Mennsker. Ellers ere de fornemste af Varanger om Sommeren i Tana, ja meest alle Aresbymænd, og nogle af selv Indjager for Laxefiskeriets Skyld. Deres Boliger er ved Tana-fiord: Vinter og Sommer ved Tanebay og Guldholmen: 4re

¹ Ang. disse helligdommer se J. Qvigstad i Oslo Etnograf. Museums Skrifter, bd. I, s. 317 ff. — Navnerekken inneholder avskriverfeil, men er gjengitt bokstavrett.

Mænd i Langfiorden, en Viig af Tana, til Lands et kort Stykke fra Taneby, til Søes 4 Miil. Herfra til Vands til Kyllefiord hvor Præsten boer 8 1/2 Miil, og over Eidene 472 miil; men til Omgangs Kirke 4 1/2 Miil, fra Guldholmen at reigne.

Fieldfinnernes Tall er 13 Familier, om Vinteren paa Vestre Siide BolmeVandet, fra TanaBotten meere end 2 dags Kiørsel, men fra VarangerBotten en liden dags Kiørsel. 1/2 Miil fra Varangers Fieldfinner sidde de. Om Sommeren fiske de udi Tana, har Rein og Famille ved Leerpollen.

Deres Afgudssteder og Afguder ere:

Gimbsbalt,	Laudus,
Rupsgiergie,	Sagganiarg,
Ziorveziock,	Vuoidegieerge,
Juchelkredsk,	Voidus,
Parsealda,	Ravotniarg,
Kaalsniarg,	Aillesvare,
Parseniarg,	Fallaniarg,
Stoppelniarg,	

Sverholt Kirke udj Kielvigs Gield 22 Finne Familier eller 120 Siæle. Deres Bolig er ved Laxefiord, paa begge Siider af Fiorden i 4te Finnebyer, nemlig Libsby, Bondø, Korsnes, Veinæs. Fra den længste By til Sverholt 4 Miil, den nærmeste 2 Miile. Til deres Præst mod 6 Miile, et forfærdelig Stykke, derfor kommer de heller aldrig.

Fieldfinner høre dertil 7 Familier. Om Vinteren ere de ovenfor Laxebotnen ved den elv Adam, om Sommeren langt need i Laxefiorden ved Torskefiorden.

Deres Afgudsstæder og Afguder ere:

Olevandalda	Vvadasbaft
Daibryg	Ailikasvare
Ivondalda	Leuleveive.

Kielvigs Kirke udj Kielvigs Gield, her er 60 Finne Familier eller 350 Mennisker. Deres Bolig er ved Porsangerfiorden, den heele Fiord omkring som er 9 Miile lang.

Een Mand med 4 Sønner heraf boer i Fiordbotnen 9 Miil fra Kielvig, de andre 8, 7, 6, 5, 4 og 3 Miile. De i Kaafiorden har kun 1/2 Miil. Fieldfinner hertil er 17 Familier, ligger om Vinteren 2 dagers Reise fra Porsanger Botten, omkring Styrens Skov og ved Natvandet eller lijoure.

Om Sommeren holde de til nær Kielvigen ved Smørfiorden, Kaafiorden og nogle ud paa Sverholts Næs.

Deres Avgudsstæder og A Afguder ere:

Aillikavare,	Kochegiardniarg,
Solfarkapper,	Tamssulzæida,
Vassjesuollo,	Zæidebaft,
Diergeniarg,	Snoibaniunne,
Niargkuds,	Naaddevare,
Kaisevaras,	Mickavare,
Vuorjeziock,	Vuorjepassejoure,
Leudpasseniarge,	Vuorjepassejoure,
Vuollaniunne,	Suolloalda,
Smærvuondnoide,	Zæideniarg, (StickelVog
Smærniarge,	Kiæringen ved Mosøen.)

Ingens Kirke udj Ingens Gield. Hertil er 7 Finne Familier eller 30 Mennisker. Deres Boepæl er ved Snefiorden og Refsbottens Nordre Siide, thi den Søndre hører Hammerfest til. Refsbotten ligger fra Snefiord 1/2 Miil over Eidet og 1 Miil til Søs. Flotter effter Haanden til Hvalsund og sætter sig der ^c need for bedre Nærings Skyld. Herfra til Kirken 2 strænge Miile over Haved. Fieldfinder er hertil ingen.

Hammerfest Kirke og Gield, hertil er 50 Finne Familier eller 220 Mennisker, de boe i Hvalsund og Reiperfiord og Refsbottens Søndre Siide; nogle ligge 1 Miil, og andre 1 1/2 Miil fra Kirke. Fieldfinder ere hertil 6 Familier, holde til om Vinteren høyt op mellem Porsanger Botten ved Vuorjetudder, toe Dags Reise fra Hvalsund, om Sommeren 1 fjerding fra Sundet, een-deel ved Norklub, een-deel ved Sorklub.

Deres Afgudsstæder og Afguder ere:

Ackestab	Konrockbaft
Nordklub	Norreacka
Sorklub	Zæidebaft

Talvig Kirke udj Altens Gield, hertil ligge 72 FinneFamilier eller 400 Mennisker, en stor Ungdom. Diße boe i Altens Fiord, i de Bugter: Beckerfiord, Læresfiord, Skillefiord, Rognsund, Korsfiord, Langfiord og Altebotten, de fleeste omkring Egeskal og i Korsfiorden paa Korsnæs.

Becherfiord, Lerretsfiord og Rognsund ligge 2 Miile fra Kirken, Korsfiord 1 Miil, Langfiord 3 fjerding, Skillefiord og Rognsund 2 Miile, fra Altebotten 1 Miil. Thi Kirken staa langt ind i Fiorden, den belejligste for Finnerne af alle Finmarks Kirker. Hertil opholde sig 10 Familier Fieldfinder, afdeelt i toe Partier: 1) Korsnæs Fieldfinder, sidder om Sommeren 1/2 Miil fra Søn, om Vinteren holder til oppe mod Aivar, 2 dags sterck

Kiørsel fra Korsnæs, 2) Langfiords Finner, sidder om Sommeren ved Fiordbotnen, om Vinteren holder til oppe mod Koudiken mod 3 Dags Reise.

Deres Afgudsstæder og Afguder ere:

Ziormalda,	Langfiordalda,
Styrenvare,	Thorebaft,
Beckervare,	Kurrabaft,
Allatniargalda (een Steen	(vedKongshavn)
paa Altenæs som ved Konst	Skiellabaft.
skal være ført fra Qvæne	
Land)	

Paa Sørøen een Steen i det Field Staalet som Nordmændene kalder Oluf Hansen, Ganjedackey (Skomageren i Darop) Andot, Stallapasse.

Paa Stierneøen Gomadackvare.

Loppens Kirke og Gield, hertil 6 Finne Familier, ligge ved Bersfiorden 1 Miil fra Kirken, Frackfiorden 1/2 Miil, og Øxfiorden, som skiær langt ind, i inderste Botten 1 Mand 4 Miile fra Loppen. Hertil er ingen Fieldfinner. Afgudssteder og Afguder ere her diße:

Zieuja (den yderste Ende paa den Øe Silden) Lappasse sev Lapkiedschz, Kalbepasse. Diße Stæder skal Qvinderne reise forbi med skiulte Ansigter som for Zæidebaft i Varanger, men de maa icke komme paa Landet.

Summa.

Alle Finmarkens Gield har sig Finner tillagde, dog Ingen og Loppen ganske faae. 341 Finne Familier i heele Finmarken med Fieldfinnerne, det er mod 1700 Siæle. Finne Familierne ere 108 mindre end Normænds Familier.

Alle Finmarkens Fiorder ere besadte med Finner, dog boe de gjerne inderst i Fiordene og Nordmændene ved Fiordmundene.

Miilene ere alle Finmarkske Miile, vel 3 paa en dansk Miil.

Søefinnerne har lange og vaage Veje til Kirke og Præst.

Alle Fieldfinners Tall er 69 Familier, om Vinteren høyt oppe til Fields, dog altid paa denne Siide Kiølen, om Sommeren ned i Fiordene.

Loppens og Ingens Gield har icke Fieldfinner. Intet Gield er i Finmarken hvor jo Finnerne har sine særdeles Afgudsstæder og Afguder foruden deres almindelige; ja de ere utallige; saa mange Field, saa mange særdannede Steene, saa mange Sygdomme, saa mange Lycksaligheder, saa mange Tilfælde, saa mange Griller i hvers Phantasie, saa mange ere deres Guder.

FINMARKENS PRÆSTERS FORRETNINGER HOS FINNERNE
TIL DERES SALIGHED.

Vadsø Præst reiser ind 3 Gange om Aaret til dem: Bartholomæi, Helgemes og Kyndelmes og holder Tieneste med Sacramentets Uddelelse i Kongsgammene.

Varanger Finner høre og undertiiden Prædicken i Vadsøens Kirke, men icke tiere end naar de ellers har noget hos Kiøbmanden at bestille, undtagen den store Bededag, da gjerne møder saa mange som kand komme.

Her var Isac Olsen stedse udj 5 Aar, catechiserende og læsende for dem intil 1708, da hand siden og har underviist i de andre Fiorder, Tana, Laxefiord, Porsanger, Qvalsund. I Alten var hand icke; hver Vinter var hand hos Fieldfinnerne, saaleedes alt fort intil 1716 i Julii.

Omendskiøndt Kongsgammene ere de skickeligste Forsamlings Huuse, som Finnerne har over heele Finmarken, saa ere de dog som halve Svine Huuse, og bejammerligt at i dend samme Gamme hvor Præsten holder Guds Tieneste, drickes, slaaes og jauges af Finnerne baade før og effter. I Vinter Kongsgammen holder ellers Amtmanden til om Marckedet.

Kyllefjords Præst reiser een gang i Midsommers Tiid i Laxefiskeriet ind i Tana, og betiener der Finnerne paa et meget forargeligt Stæd se. paa Guldholmen, en liden Holm huor Kiøbmanden boer, udj en Kramstue, huor midt i Sacramentet mangan Gang 011 og Brendeviin udtappes; her kand ingen Devotion være og Finnerne gaae faa ædru til Sacramentet.

De 4te Mænd i Langfiord betienes om Høsten i Hoop af Præsten. Det beste hidtil har været at Tana Finder har søgt Varanger Vinter og Høst, naar Hr. Ludvig der har holdt Tienneste.

Kielvigs Præst reiser ind i Laxefiord 1 gang, og betiener Finnerne Gamme for Gamme, thi her er intet Forsamlings Huus. Deres Børn maa enten ligge heele Aaret udøbte eller reiser de til Kyllefjords Præst, som jeg nu befalede dem alle at giøre, ligesom Tana Børn kand icke skickes til Kyllefjord, men døbes i Varanger. Varanger Børn døbes i Vadsøen.

Laxefjords Finner kommer aldrig til Sverholts Kirke, men undertiiden til Kyllefjord, som læt er.

Hand reiser og 1 gang om Aaret i Porsanger, om Sommeren, betiener der Finnerne i de 4te fornemste Byer forsamlede: Horviig, Leerpollen, Kiøstranden, Smørfiorden. Her er heller intet Forsamlings Huus.

De af Kaufiorden kand komme hver Søndag til Kirke, de andre Porsangerfinner søge kun Kirken 1 gang om Aaret for Kiøbmandens skyld. Deres Børn ligge enten det heele Aar

udøbte, eller og søges Daab hos Svensk Præst i Aivar eller Koudiken; ligesom Vores Finne Børn i Laxefjord og Tana bliver ofte døbt i Aresby. Dog Tana Børn offtere i Varanger.

Ingens Finner kommer en Gang om Aaret til Ingens Kirke, men Ingens Præst kommer icke til dem; Finnerne har til den Kircke et vaagt Stycke.

Præsten af Hammerfest kand findes af Klub og Qvalsunds Finner hver Søndag, ellers har Hr. Hans i sine unge dage reist ind til dem, om Sommeren ere de som tiest i Hammerfest Kirke.

Altens Finner søge Prædikken og Sacramentet i Talvigs Kircke, som baade er dem beleylig og hvor der holdes altid Tieneste, undtagen 3 Gange om Aaret, saa at der ere 4 Finnefjorder som søge Guds Ord, Børnedaab, Altergang, Copulation udj de Kirker de ligge under, nævnlig Snefiord, Hvalsund, Altenfiord, Bersfiord til Ingen, Hammerfest, Talvig, Loppen. Men 4re til hvilke Præsten reiser ind og forretter i gemeene Huuse Guds Tieneste hos dem, nævnlig Varangerfiord, Tanafiord, Laxefjord, Porsangerfiord; dog maa mand viide at Fieldfinnerne af Altens Gield søge om Vinteren Guds Ord og Sacramentet udj Koidiken hvor de da sidde nær, særdeeles Qvindfolkene, af hvilke mange om Sommeren icke møder til Altens Kirke; det samme skeer gemeenligen med de andre Fjorders Fieldfinner, naar de sidde nær Svenske Præster om Vinteren, og har de Svenske og Norske Præster det saaleedes sammen, at de døber og copulerer Vores, naar Fornødenhed af lang Vei det udkræver og Vi undertiiden deres.

De Finner af Loppen komme gemeenlig til Kirke hver Søndag, undtagen om strængeste Vinter, og den Mand inderst i Øxfjord-Botten. Denne Præst burde have fleere Finner.

Summa.

Finnerne har hidtildags intet særdeeles Huus eller viet Sted hafft hos sig til den offentlige Guds Tienestes Øvelse. I Varanger alleene er Kongsgam dertil brugt og den profan nok. Præsterne har reist til dem 1 gang (i Varanger 3 gange) Aarlig at betienne dem i de gemeene Huuse og Hytter.

Altens Kirke, Hammerfestes, Loppens Kirker har som Finnerne saare beleylige, betient sine i sit eget Skiød; Ingens Kirke har giort af Fornødenhed en Dyd. Undertiiden betiennes vore Fieldfinner af Svenske Præster. Undtagen de 4re Kirker kommer Finnerne ganske sielden til nogen Kirke, men neppe nogen Tiid for at betienes.

HVAD OMSORG ELLERS PRÆSTERNE HAR HAFT HIDTIL
FOR FINNERNES OPBYGGELSE.

Præsterne i Finmarken kand ingenlunde miste deres Indkomme af Finnerne som de hidtil har haft, thi uden dem kunde de umuelig subsistere af Normændene alleene, hvilcke endda nu ere langt færre end de i gamle Dage have været. Og paa mange Stæder har Finnerne saadan Combination med Normændene, at de icke vel i toe Hiorder lader sig skille, derfor kand og ingen separerede Meenigheder af Finnerne beskickes, men de maae alt fort som hidtil hænge ved viße Kald og viße Finmarkens Sogne Præster, dog i særdeeles Sogne og Kirker afdeelede.

Men saafremt Sogne Præsten [e] vil beholde dem i sin Faareflok bør de ogsaa erindres og tilholdes at have meere Nidkierhed, Omsorg og Fliid for Finnernes Salighed effterdags end hidtil er skeed, da dette eeneste er i agt taget at reise ind til Finnerne 1 gang om Aaret og det meere for at kræve Skat af dem end til deres Opbyggelse. Til den Skiødesløshed fandt jeg toe Aarsager: Foragt over Finnernes Siæle som de Kieltringer og Ganne Hunde vare icke værde med nogen stor Møye at bage Himmelbrød for; Frygt for at miste sine Indkomme af Finnerne, hvilcke naar de icke finge raade¹ sig selv med Afguderie, blive holdede til Læsning og Guds frygt, icke gaa Hedninger og drukne til Alters som de vilde, skulle de icke være saa runde i deres Afgifft og Foræringer til Præsten; dertil har ogsaa hos somme gjort meget den unyttige Forfærdelse ved Finnernes Hævn med Ganskyden mod Præsternes liv og Midler, som siges for vist Hr. Alexander Vigand at være skeed.

Item liden Anførsel dertil af dem, som burde være Tilsynsmænd, thi jeg fornam dog da Præsterne bleve alvorligen opmuntrede vare de alle *in sacris Armis*.

Item Undseelse for ugudelig Øvrighed som for Skiaenck tager al Finnernes Ugudelighed i Forsvar og truer Præstens Kiøle og Krave naar hand viiser vedbørlig Nidkierhed; item den store Mismodighed mange Geistlige har, ligesom Gud kunde icke skaffe Abraham Børn af diße Steene; item Kiælen Undragelse for stor Møye og egen Fornegtelse uden hvilcke tvende neppe nogen Finne-Siæl vindes. Jeg taler icke om nogles Alderdom og aandelig Uduelighed. Herved er dog de tro Arbejderes Lov upræjudiceret. Sl. Hr. Alexander i Alten havde en liden Kraft, men effter dend arbeidede for Christi Navn Skyld, meere end Brødrene i de Tiider. Hr. Ludvig Paus har virckelig arbejdet meere end de andre Præster, meere

¹ Ms. har her: raade de.

end hands Formænd, kommet temmelig vidt ved alvorlig Grandskning, gode Anstalt med Helligdags Vægtene, frugtbare Catechisationer og Overhøringer, adskillige Exempler paa en kraftig troe imod Satans Magt, hvortil Isac Olsens flittige og bestandige Underviisning for hans Finner og Underretning om Finnernes Vildfarelse har anlediget ham, og havde hand vißelig indtaget fuldkommen Kronen, hvis icke Møye og Modstød og de ham tilhørende Finners.....' havde sinket ham.

Herr [Hans i] Hamerfest har i sine unge Dage flittig besøgt og paadrevet til Forbedring for sine Finner. Men et Præsteligt Mesterstykke gjorde han deri at hand satte en Find need i Qvalsund som havde tient ham og hand selv havde vel underviiset, den samme underviiste da de andre Finner i Qvalsund og mange desforuden i Alten, og det er en Aarsag at til denne Dag findes i Qvalsund vel oplyste og effter Guds Ord begiærlige Finner, omendskiøndt hverken Præst kand eller Klokker vil der nu udrette noget. Et Exempel værd at effterfølge paa alle Stæder.

Paa andre Stæder har meest den daarlige Indbildning regieret, at naar Præsten een Gang om Aaret betiente Finnerne med Afløsning og Sacramentet og taledes da nogle faae Guds Ord for dem, som de arme Finner meest icke forstode, icke Sproget eengang mange, skulle Gud *ex onere*² *operato* fuldkomme umiddelbar all Resten til Finnernes Salighed. Icke kunde Præsterne udrette alt, men meere end de har gjort, og meget got: 1) ved at paåe paa Leyligheder til Alvorlig Catechisation. 2) Ved nøyere Efftersøgelse af Satans Dybheder, hvilcke om de havde vist saa mangfoldige i sin Meenighed, da havde de dog blevet opvackte til større Medlidenhed over de arme Slagtefaar, men e. g. naar Dievelens Altere stod lige i Døren ved Præstens Huus og hand viste icke det; Satans nidkierheds Billede triumpherede aabenbar i den tyckeste Finnefiord, og Hyrdens Øyne, som hvert Aar reyste derind, saae det icke. Mange Præster vilde i Begyndelsen icke viide andet end at alting stoed vel til med sine Finners Christendom, men siden da Guds Ord aabenbarede ved min Ringhed det som var skiult i Mørckhed, fortalte selv mange forfærdelige Historier, da ingen under om Herrens Gierning blev gjort svingagtig mod en Fiende, som var aabenbar og dog skiult. 3) Ved en Skolemesters eller oplyst Christens Indsendelse i Fiordene som kunde nogenlunde supplere Præsternes bortværelse. Og at Præsterne vare sine Finner, af hvilke de har den vißeste og beste Indkomme, saadan aandelig Tienneste pligtige, er dem lenge siden klarlig

¹ Lakune i ms.

² Feilskr. for *opere*?

erindret i Sl. Bisp Bredahls Tiid 1643 såaledes: ”det er jo christeligt og tilbørligt, at efftersom Boefinner og Søefinner ere Landsadter og Christne, tilholdende udj hvert sit særdeeles Præstegield, enhver Præst og Siælesørgere dennem derfor som sine Tilhørere underviise og opvarter, til Saligheds Forstand og Christendommens Fremdragelse. Thi de skulle dog alligevel giøre vores fælles SiæleHyrde og Ercke Biskop Herre Jesu Christo Regnskab for Finnerne deres Siæle, der er at reigne blant den KirkeHiord som dennem er betroed og overantvordet. Ja det samme have de at forvente Fieldfinnerne belangende, saavidt og saalænge dette slags omvanckende Folk udj nogen Præstes Sogn sig opholder og til Saligheds Behielpning lader sig betienne. Hvis belangende Gud lade alle vedrørende Geistlige betages med en aandelig Hunger og Tørst at fremme hans Villie udj saadanne Menniskers Salighed!”

Hactenus Bredalinus, qvi utinam videat in cælo qvod videre in terra optaverat!

Den Hielp som Findmarkens Præster bør og kand giøre til Finnernes Salighed er denne. Hammerfestes og Talvigens Præster kand giøre mod Hvalsunds og Altens Finner alt hvad en Præst i Romsdalen og Normøer ønsker at udrette, med sine Tilhørere, thi de Finner ligger i deres Arm; desligeste kand Vadsø Præst udrette ved Varanger Finner alt hvad jeg kunde udrette ved Kleive sogn'. Thi om Sommeren til Vands og om Vinteren til Lands kand hand være derinde naar hand behager paa 1 dags Reise uden synderlig Besvær.

Loppens faa Finder kand altid have tilstreckelig Forpflengning af sin egen Præst.

Ingens Præst bør ligesaavel som de andre Præster, reise 1 Gang om Aaret ind i sin Finnefiord, vel icke til at betienne Finnerne med Sacramentet; thi det er best at de som hidtil, søger Sacramentet i den offentlige Kirke i Ingen, men til at underviise dem, efftergranske deres Levnet, raade Bod paa Forargelser etc.

De andre Finnefiorders Tana, Laxefiords, Porsangerfiords, ligesaa og Snefiords Præster kand formedelst Tilhørernes langt fraliggende, icke giøre Missions-Verket tilstreckelig end sige fuldkommen Hielp; men dette kand og bør de giøre, hvortil vil behøves en særdeles Befaling: 1) at naar de eengang om Aaret reiser til Finnerne at betienne dem, eller og Finnerne i den Henseende kommer ud til Præsten, da skulle Præsterne nogle dage tilforne nøye underviise, formane, opvekke og randsage Finnerne, og afverge paa de Tiider all Druckenskab,

¹ Hørte dengang under Veøy (Vedøen) kall, hvor v. Westen var sogneprest, før han blev lektor og Missionskollegiets vikar i Trondhjem.

og meeste mueligt Verdslige Handtering, særdeeles den dag Finnerne gaar til Guds Bord, saa skulle og Præsterne catechisere en dag eller toe derefter hos Finnerne, og var det at ønske at Præsterne udvalte en anden Tiid at tage deres Rettigheder paa hos Finnerne, end paa samme Hellige Forretnings Tiid; thi hvorledes det distraherer skrøbelige Sind, kand læt tenkes. Overallt maa Sacramentet aldrig uddeeles i noget Huus meere, hvor før og effter drives Kiøbmandskab, Brendeviinssal og andre verdslige Handtering; thi saadant forarger de smaae, og skulle Præsterne da nøye conferere med de andre extraordinaires Finners Lærere, Catechets og SkoleMesterne, item Helligdagsvægterne, hvilcke da alle ere tilstæde at ved saadan gudelig og kiærlig Forsamling Finnernes Levnet og christelige Redelighed i den sande Religions Øvelse, item deres Forfremmelse disnyere kand efterforskes, Forargelser borttages, Afgudsørkere til rette settes, ny Helligdags Vegtene hvor fornøden gøres indsettes, Børn fra enten ugudelige eller forsømmelige Forældre tages, fattige hielpes etc. og alt hvad i saa maader betydelig blir sluttet eller observeret, Collegio hvert Aar til Efftersyn meddeeles.

Og 2) efftersom Fieldfinnerne fra Vaaren og intil St. Hans dag tiider, sidde ned i Fiordene dog adsprede, da bør de i særdeeshed tages i Agt af Præsterne i deres Finnefiords Reyse, og icke forbigaaes at jo hver Siæl af dem enten blir i Fiordene eller i Marken i Guds salige Ord underviist og bestyrcket, saasom nogle af Qvindfolkene og Børn bliver gjerne oppe i Marken, dog icke langt fra Søen.

3) Effterdj de extraordinaires Lærere skulle saae men Finmarckens Præster høste, da er det billigt at de hielpe dem i deres Arbejde baade med Samtycke i billige Ting, som e. g. at Præsterne icke antager dem til skriffte hvilcke Catechetæ enten har befunden udygtige eller ugudelige; item at Præsterne icke absolverer dem som de selv tilforne enten icke selv har prøvet, eller ved Prøvelsen uværdig befunden, paa det den eene icke skal nedbryde den andens Bygning og Christi Evangelium komme i Foragt; med Raad, naar de i tvivlraadige Poster bliver anmodede om sin Betenkning, og i Finmarken kand alle Tiider og alle Stæder have saadan Correspondence mellem Evangelisterne og Hyrderne, undtagen naar de første ere til Fields; med Bistand, at Præsten erindrer, straffer og paadrivder de samme Ting og de samme Persohner, som de andre Lærere, og at de formane Finnerne til at adlyde og høre de andre Lærere som forkynde dem det Guds Ord; med Trøst og Kiærlighed at de husvale og elske dem, hvilcke i deres Stæd lide meget ont for Jesu Navns skyld, særdeeles naar de ere til Fields.

4) Præsterne holder Normændene i en god Skick og Orden under flittig Underviisning at Finnerne icke skulle støde sig paa deres Vankundighed eller Ugudelighed, og blive opmuntrede af deres Vandring i en anden. Thi saa bliver Finne Lærernes Møye desmindre; særdeeles formaner og tilholder Præsterne Normændene, at de icke foragte og skiænde Finnerne som hidtil, at de icke gjøre dem Vold og Uret, icke forføre dem til Drukken-skab eller Troldom, men heller bede for dem og som rette Seems Børn venligen overtale Japhet til Christendoms Samfund, og herudj bør Præsterne selv for alting være andres Exempler.

5) Hvær Præst bør være forbunden til at tage 2 Lappedrenge af sin Hiord, underviise dem daglig i sit Huus i al aandelig Viisdom og Forstand, anføre dem alvorligen til den sande Christendom, viise dem Veyen til at vinde andre Siæle, og at de effter toe eller 3 Aars Forløb kunde bruges til Skole-Mestere hos Finnerne; denne Hielp burde Præsterne ey alleene i Finmarken, men og i Nordlandene beviise Missions Verket; de samme Børn kunde de tage med sig i alle betydelige Forretninger, sær hos Finnerne, og naar Præsterne udgave en beredet Lap, da burde de strax tage en anden igien. Derforuden burde Præsterne saa mange som kunde (men de kunde alle uden ældgamle) lære det Lappiske Sprog med fliid og desforuden de have lært det holde en dygtig Tolk, paa det de kunde gjøre nogen betydelig Frugt iblant Finnerne, af hvilcke mange icke forstaar den Norske Præst og Præsten icke dem.

6) Naar Finnerne kommer enten for Fiskerie, Kiøbmandskab eller anden Ærende, kommer ud af Fiordene til Næber, da skulle Præsterne som boe derude, nøye påse paa Finnernes Omgængelse og formane dem til Skickelighed, vare dem ad for Fristelser, afværge Forargelser for dem baade hos Kiøb- og andre Nordmænd, og saavit da Leyligheden tillader bestyrcke dem i den annammede Sandhed, at icke alt hvad en Missionarius eller Catechetæ i lang Tiid har arbejdet paa en Find, skal tabe[s] ved en eeneste Udreyse.

7) Præsterne kunde vel det heele Aar mellem den Tiid de reyser bort og kommer igien indtil Fiordene spørge lidt meere efter Finnerne, og gjøre sig nogen Umage for Notice om deres Forfremmelse og Forhold.

8) For alting at de glæder sig ved Guds gode Haand hos sine Brødres Arbeide og icke afvindes over at andre ved Guds naade udrette det hos deres Tilhørere som Distanen nægter dem selv at gjøre, langt mindre lade saadan Afvind forlede sig til at holde med Finnernes Synder og skiule dem, eller laste troe Arbejderes Ivrighed. Og dette er det hvorudi fornemmelig Præsterne af Tana, Laxefjord, Porsanger og Snefiord kunde være Finnernes Salighed til Befordring.

Summa.

Finnerne og deres Indkomme maae endelig efterdags beholdes, dog i viße Sogner indeede, af Finmarkens Præster. De bør derfor viise større Nidkierhed end hidtil dags, indtagne af FinneSiæles Foragt og Frygt for Verden. Troe Arbeideres Exempler. Icke havde Præsterne kundet giøre alt til Finnernes fulde Oplysning (Præsterne boede langt fra dem, de komme icke til Præsterne) men 3 Ting kunde de vist have giort. Sl. Hr. Bredahls Erindring til dem. Effterdags Hielp for Finnerne af Præsterne, Hamerfest og Talvig Præster kand giøre mod dem, alt hvad Præster bør mod Tilhørere; Loppens ligedan mod sine faae. Ingens bør reise ind til sine Finner een gang som andre Præster. De andre Finnefiords Præster skulle fornemmelig: 1) i deres Finnefiords Reyser catechisere, efftergrandske Tilhørernes aandelige Tilstand, afverge Forargelser, icke uddeele Sacramentet ved de Leyligheder som kunde give Finnerne Anstød; sette sin Told-Tagen op til en anden Tiid, da conferere med Missionari[us] og Catechetis, 2) i Findfiord Reiserne observere nøye Fieldfinnerne, 3) hielpe, raade, elske, icke hindre Missionarius og Catechetas, hvilcke de skulle ansee som Sædemænd af hvilcke de høste. 4) Skaffe af Normændene gode Exempler for Finnerne. 5) Opkлекke 2 Lapper, saaleedes at de kunde være SkoleMestere for de andre, ogsaa selv lære Lapsk, eller holde en dygtig Tolck, ligesaa burde Præster i Norlandene. 6) Observere Finnernes Omgjengelse, naar de komme ud til dem, eller de andre Normænd, især til Handelsfolkene. 7) Spørge mellem Aar og Dag om deres Forhold, 8) fornøyes over deres Brødres Fliid ved Guds Naade, og icke misundes derover, at de for adskillige Hindringer icke kand giøre det samme.

NYE OPRETTEDE KIRKER, SKOLER.

Varanger, hvortil er en Meenighed af 500 Siæle, der maa opbygges en Kirke for Finnerne 3 Miile fra Vadsøe; Amtmand Lilienscholdt [var] befalet dette af Kong C. 5. den 13. Junij 1691. Den kand beleyligst staae ved Sandhougen eller Bergeby, og icke ved Kongs-Gammen, som er heel ubelejligt; hos denne Kirke var og en Skoles Indrettelse fornøden, hvortil en Catecheta maatte beskickes.

Varanger Finner har selv lovet Hielp til en Kirckes Bygning. Dem maatte alvorligen befales at jorde deres døde ved Varanger Kirke hvortil en Kirkegaard kunde indvies, for at forekomme megen Ugudelighed og Superstition hos dem, med at begrave deres døde i Skove og Marker.

Tana, her behøves et nyt Forsamlings Huus, som bekvemmeligst kunde staae paa Qvalnæs 1/2 Miil fra Guldholmen; Finnerne ere selv villige til at bekoste det og dermed kunde megen Forargelse forekommes, (see forhen).

Laxefjord, herunder ligger Sverholts Kirke gandske forfalden, og ubru[g]elig. Her maa en nye Kirke igien opbygges, som beyleligst kunde settes paa Veinæs, der boer de fleeste Finner, og er Præsten nærmest. Timmeret i den gamle Kirke er gandske forraadnet, og her i Fiorden findes ingen Fureskov, derfor maa det hentes enten fra Alten eller Pasvig paa Rysse-Siden. Omkostningerne hertil maatte Normænd og Finner samtlige betale, og den vedligeholde.

Porsanger, her er næst Varanger den største Meenighed, den behøver allermeest en Kirke, siden Fiorden er 8te Miile lang.

Samme Kirke maatte ingenlunde settes paa Reinøen eller Langøen som hidtil er foreslaget, men paa det faste Land i Kjøstranden, her boer det meeste og ugudeligste Folk, er og beyleligst for heele Fiorden. Finnerne kand selv bekoste den; Fieldfinnerne her ere meget rige, og i Fiorden er Fureskov nok. Ved Kirken i Porsanger maa endelig en Skole indrettes, hertil maa en Catecheta beskickes, som kunde lønnes af Finnerne, da Fieldfinnerne (som har Rein i tusindtal) kunde give dobbelt Klokker Told.

Qvalsunds Finner (thi Klub er ickun en liden By af Hvalsund) 1 Miil eller 1 1/2 fra Hamerfests Kirke, har besønderlig 1 Skole og SkoleMester fornøden, effter Finnernes egen Begiering. Her var det ogsaa got om et Forsamlings Huus blev indrettet, hvor SkoleMesteren kunde læse i Postillen og catechisere, dog at Kirken naar mueligt, icke desformedelst blev forsømmet, dette vilde ogsaa være got for Ingen s Finner i Snefjord og Refsbotten, som ellers icke uden 1 gang om Aaret kand komme til deres Kirke, hvilcke da altid kunde søge Hvalsunds Capell. Qvalsunds Finner kunde ogsaa derved holdes fra megen Ugudelighed; thi siden Handelstødet ligger næst ved Hammerfest Kirke, saa kommer sielden nogen ædrue Find i Kirken, endog icke den Dag hand gaar til Alters, som altsammen kand forekommes naar de tilholdes at søge Hvalsunds Capell, og naar de skal til Hovedkirken, at Skole Mesteren, som altid følger med dem, har opsigt med dem, saa ingen kommer til Handelstødet for at dricke.

Talvigs Kald, her maa endelig settes en Kirke paa Eegeskal, baade for Botninger, men meest for Fieldfinnerne som meere søger Koudiken end Talvigen. Ved Kirken maatte igien settes en Skole, hvor en Catechet kunde beskickes, og derforuden en fast SkoleMester som kunde underviise i Korsnæs eller Langfjord.

**EX TOPOGRAPHIA ECCLESIASTICA FINDMARKIÆ
THOMÆ VON WESTEN 1717**

Efter legg i Kalls saml. 228 fol., allerede anført föran s. 78. De latinske slutningsord og underskriften er skrevet med en annen hand enn det øvrige, dog neppe v. Westens. Håndskriftet inneholder de forslag til kirkelige foranstaltninger i Finnmarken som Missionskollegiet la til grunn for sin instruks av 19. mars 1718 (trykt i Hammond, Den Nord. Missions-Historie, s. 300—310). v. Westens større Topographia Ecclesiastica er til dels en utførligere begrunnelse av disse forslag. En avskrift opbevares i Ledreborg Saml. nr. 425, 4° (Kgl. Bibl., Kbh.). Ved transkripsjonen er i det vesentlige de på s. 49 opstilte regler fulgt.

*Columna XVII abbreviata qua indicantur Personæ et Loca
sacra promovendo Evangelii cursui posthac necessaria, sc:*

	Templa	Sacella	Catechetæ	Didascoli	Hypo-didascoli	Salaria
Varangensibus . . Laxefjordensibus . Porsangensibus . . Qvalsundensibus . Altensibus.....	Bergeby Kjøstrand Egeskal	Qvalnæs Veinæs ap. Thudum ¹	1 1 1	1 1 1 1	1 1	50. 20—70 32—32 32-32 70. 20—90 16—16 60. 30—90
	tria 1 templa	tria 1 sacel.	tres Catechet.	4tuor Did.	Duo 1 hypodid.	Salar. 330

I. Udi Varanger ror 500 Siæle som boer gandske tætt Vinter og Sommer sammen, ligesaa mange som Nordmænd till Vadsø Kirche, men 3 findmarchiske miile fra Nordmands Kirchen bør endelig bygges een god og fuldkommen Finne Kirche, hvilchen Anstalt alt var befalet Sl. Amtmand Lilienschiold af Høyl. Ihk. C. 5. 13 lun. 1691.² Dend kand staae belejligst midt blandt tillhørerne ved Sandhougen eller Bergeby omtrent. Dend meening om Kirchens sted ved Kongs Gammene har ingen Grund. Vinter Kongs Gammen er en ørchen 1 miil fra tillhørerne, 3 miil fra Tana, som derfor iche heller vandt derved.

¹ dvs: hos Thude Qvivesen (jfr. s. 126), ikke, som i Wessel Berg, Kgl. Rescripter I, s. 426, formodet, Tuenæs.

² Jfr. Wessel Berg, Kgl. Rescripter etc. I, s. 223.

Sommer-Kongs Gam har farlig landing som fryser om vinteren og er uden skov. Og omskiønt stedet her var beleilig, er eet stort onde under dend Situation: for marchedets skyld som der holdes. Till Varanger Kirche kand om Vinteren søge Tana-fieldlapper een halv dags rejse derfra, om Sommeren kand de Varangere som fisker i Tana, een halv miil neden for eidet, magelig og komme did. Ellers kand Tana-søefinner ingen synderlig nytte hafve af Varanger Kirche, uden de vare meere kiere efter Guds ord.

Til Kirchens bygning kand benyttes dend gamle Vadsøe-Kirche staaendis paa øen nu forlatt. Kirchen betienes af Sogne Presten paa Vadsøen saaledes, at hand 2 Søndager betiener i Vadsøen, dend 3^{die} i Varanger. Digt hos Kirchen maa bygges een Skole, og dertill beskichis een dygtig Catecheta at være Skolemester, een skichelig Student som har attesteret. Hand skall undervise unge og gamle af Finnerne aar ud og aar ind, og disforuden betiene Læsers embede udi Kirchen. Fiire gange om aaret rejser hand till Raftesiden for at catechisere for de Finner som der boer, hvilche iche kand saa titt som de i Varanger komme till Kirche og skole, to gange om sommeren, to gange om Vinteren, og dend eene gang nemblig efter Juule-tider rejser hand lige fra Raftesiden op till Tieldgams folchene boende oppe ved Bolme-vandet, og 2 Maaneder underviser der i saligheds vej alvorligen. Naar der iche skeer Prædichen i Varanger og hand er tillstede, læser hand i Postilen eller prædicher hver hellig dag i Find-Kirchen og catechiserer baade gamle og unge forsamblede, har ogsaa indseende med at Finnerne holder chor hver i sin Familie morgen og aften.

Varanger Finner har hid till ingen Klochertold svaret. Dend bør de efterdags Catechetæ betale. Ordinaire Klochertold i Findmarchen er 1 pund eller 16 β , men efterdi Finnerne har meere end dobbelt nytte af saadan en Catecheta som idelig uden videre betahling underviser dem og deris børn, og Finnerne i Varanger lever vell, da er dett billigt de svare ham hver i told 2 pund eller 2 mark danske. Og disforuden ofre ham till Høytider, Brude-Vielser, Børne-daab, Qvinders Kirche-gang og ved sang ofver liig. Foruden sin Klochertold som beløber sig mod 30 Rd^f og andre smaa nu opregnede accidentier, kand dend Person i Varanger som tillige Catecheta, Skole-Mestere og Prædicant betiener en considerabel post iche hafve mindre till Løn af Collegio end 50 Rixd^f, fordi i dette Land maa Catechetæ kiøbe alting dyrt, slider mange klæder og Finnerne gir lidet bort uden dett som er dem befahlet.

Dette kand dog ogsaa ventes af Varanger Finnerne, at de villigen contribuere till dend nye Kirchis opbygning, naar de derom blifver erindrede, thi de har tillforne tillbødet sig dertill.

Ved Varanger Kirke maae strax indvies een Kirkegaard, og Finnene alvorligen befales at begrave der deris døde, saavell Fieldfinnene som Søefinnene till at forekomme mangfoldig Superstition og u-gudelighed som ved de dødes bortsk.. gelser(?) i skove og march i forige tider hos Finnene har passert, og somme steder endnu. Hvad som her om Varanger er sagt, bør ogsaa observeres ved de andre Kirker, Forsamlings Huuse, Catechetic, Kirkegaarde som her efter følger.

Een af de beste Finnernis Helligdags Vegtere kand i hans bortrejse till Raftesiden og Bolme-Vandet¹ betiene i hans stød sang og læsning i Kirken. Boelig og flytning holder finnerne denne og andre Catechetic. Derimod kræves iche tolden af de udarmede, og ingen Find besværges ofver det sagt er. Dog de boeliger Finnerne skaffer Catechetic, bør de ogsaa altid ved lige holde till deris tieniste efter omstendigheders beskaffenhed.

II. I Tana vill være høyt fornøden eet Forsamlings huus og endelig settis saaledis, at det hverchen er nær Guld Holmen eller Tanaskibet at der iche paa een tid skall driches Herrens Kalch og Dievelens Kalch², kunde da beqvemmeligst for alle settis paa Qvalnæsset een liden halv miil fra GuldHolmen. Finnerne bekoster dette selv saasom de ere baade formuende og villige dertill. I dett forsamlings Huus skall Præsten af Kylefiord uddeele Sacramentet for Tana finner paa dend ordinaire tid, da hand bør prædiche der toe Søndager i Slag og de toe Løverdage catechisere og undervise, da alle Finnerne bør absolute møde uden nogen undskyldning for deris Laxe-Fiskerie.

Her maae endelig være een Catecheta eller Skolemester, dog giøres iche fornøden at være een Student. Hand skall deele sine forretninger mellom Langefiord, Tanaby og Tana reinfoch. Hos Tana reinfoch skall hand være I maaned om Vinteren, de boer 7 miile fra Qvalnæsset, og de henter ham med sine reen efter budskichelse.

Udi Langefiord skall hand være toe Gange om Aaret hver Gang 3 Uger; paa dend tid naar Fieldfolchene ere nedre, underviser hand i Leerpollen, hvor om Sommeren Fieldfolchene tillholder. Resten af Aaret mestendeel ved Tana-by.

Paa de tider hand er i Langefiord, skall hand og undervise Nordmændene i Hob.

Og eftersom Familierne i denne Fiord ere saa adspredde, at ingen fast Skole som i Varanger kand settis, er dett dismeere

¹ Polmakvand.

² Smlgn. foran s. 110.

fornøden at Skolemesteren sambler Finnerne, saa vitt skeep kand, hver Lørdag og Søndag i Forsamblings huuset, læser der for dem af Bibelen eller Postillen, catechiserer for dem, beder og siunger med dem.

Denne Person har een stor og sterch travaille, særdelis ved Tieldgams folchene, kand iche hafve ringere i løn end 32 Rxd^f. foruden Klocher tolden, hvilchen Tana Finner, rige folch og prioriterede i det fordeelagtige Laxe-Fiskerie, svarer med 2 pund eller 2 mark till Mands med offer som før ved Varanger er meldt.

Presten af Vadsø skall rejse toe Gange om aaret ofver Varanger field hen till Tana forsamblings huus at holde tieniste een gang om Vinteren, een gang om Sommeren i fiskeriets begyndelse ved St Hans dags tider, hvilchet ham maae befales.

Præsten af Kylefiord kommer der ved fiskeriets Slutning, og bør intet afgaae for bem^{te} tieniste till Vadsø Kald som dog er stort noch af indkomme.

Samme tid døber hand Tana Finders børn og de som derimellom fødes døber Catecheta eller Skolemesteren, at de iche skall ligge heele Aar u-døbte indtill Kylefiords Prest kommer.

Ellers efterdi med tiden Laxefiorden kommer under Kylefiords Prest, og Tana som af gammel tid ligger till Omgang, ligger ham saa u-belejligh at hand iche uden 1 gang om Aaret kunde besøge dem, og de aldrig kommer ud till ham, derimod Kylefiords Præst faar aldellis noch baade at bestille og at leve af, naar Laxefiord kommer till hands Gield, da stillis till nøyagtig ofvervejelse om iche i fremtiden kand oprettes igien dett Omgangs Kald¹ som var indtill D: Sletters tiid fra Arilds tid, bestaaende af Makkur, Omgang og Tana fiord. Da kunde Prest komme i Tana hver maaned een gang till Helgemes, og siden igien, naar det Her ofver Kyndelsmisse.

Men skall Omgangs Prest subsistere, da maatte Kongen skienche ham sin anpart af Laxetienden som falder i Tana. Disforuden vill dett saa meget dismeere giøres fornøden at Tana-Skolemestere eller Catecheta er, om iche studeret, dog een vel opliuset Siæl, som kand hafve troens Kraft i sine ord mod de rige og ved Præst saa u-vandte Tana-finner.

Timret af dend gamle Laxe-boe paa Stangenæs har H^r Anders foræret till Forsamblings huuset, og tiener vell der till.

Tanæ Skole-Mesters told af Finnerne beløber sig til 8 Rxd^f.

Till Omgangs Kalds oprettelse kunde meget hielpe een god Portion af S: Catharinæ præbende.

¹ Jfr. foran s. 103.

III. Laxefjord ligger under Sverholts Kirche¹, hvilken Kirche staar nu gandske till nedfalds og er heel slet, derfor, paa det Finnerne af Laxefjord kunde samles og vide hvad aandelig samfund var, som dog hidintill iche har kundet betiene sig af Sverholts Kirche for vejens lengde og Præsten ligedan iche kundet betiene dem i Sverholts Kirche, men rejst till dem i Gammene og der forrettet de hellige ting 1 Gang om Aaret, og efterdi der giøres endelig eet forsamlings huus fornøden for Laxefjords Finner, derimod Sverholts Kirche som i forige tider for handelens og tinglavets skyld, nu begge der ophævede, var satt, er nu fast u-nyttig, thi till Sverholt ere 5 Nordmænd, men Laxefjords Finner ere 22; da sættis Kirchen efterdags paa Weinæs, hvor baade Finner og Nordmænd sig beqvemmeligst af dend kunde betiene, som bygges paa ny op og siden ved lige holdes baade af Finner og Nordmænd.

Dend gamle Kirches boer og bielcher, hvor af dend bestaar, ere forraadnede og skall lidet tiene till hielp i Forsamlings huuset, og i fiorden er saa gott som ingen fur, thi maae timmeret hentes enten fra Alten eller Pasvig paa Ryssesiden med jægt.

Tana-forsamlings huus kand faae sin ydermeere fornødenhed fra eet styche ofven for Tana Fosholm nedflottet.

Og som Laxefjords Finner ere fattige, maae de i Forsamlings huusets Bekostning hielpes af omliggende Kircher helst Kyllefjords som og har god indkomme.

I dette Capel betiener Kielvigs Prest Finnerne med dend flid som forige columna er melt 1 Gang om Aaret efter Sædvane, tiere kand hand iche komme; dette saa lenge Hr. Trude lefver.

Men naar i fremtiden Laxefjord falder till Kylle-Fiords Gield, da skall Kyllefjords Prest holde der tieniste hver 6te Uge, og Løverdage forud catechisere. Thi saasom Laxe-Fiords Finner, boer fra deris Sogne-Prest i Kielvig baade eet langt og farligt styche, saa at aldrig kand de komme till deris Prest eller Presten till dem uden engang om aaret, og som tilforne meldt er, de ej heller søger Sverholts Kirche, derimod Kyllefjords Prest ligger belejlig for dem, da efter dend nuværende Kielvigs Prestes død, bør Laxe-Fiorden følge Kyllefjords kald, hvoraf de betienis som sagt er paa Veinæs.

Imidlertid stadfestis dend aftale som skeede i min nærværelse næfnlig at Laxe-Fiords børn føres ud at døbes af Kyllefjords Prest² at de iche skulle ligge dett heele Aar u-døbte.

At i dend nuværende Præstes H^f Andersis sted burde besynderlig for Finneris skyld, een dygtig og frisk mand beskiches, er tilforne erindret.

¹ Ifl. reskr. av 13. juni 1691 (Wessel Berg, Kgl. Rescripter etc. I, s. 223).

² Se herom også foran s. 110.

Hos Capellet kunde settis een Skole. Men for alting en tilstreichelig Skolemestere (dog iche fornøden een Student) som tillige er degn ved Veinæs. Denne skiftes ad i de Fiire Finne byer at catechisere, 1 gang i hver om maaneden 1 dags tid, hver ottende Uge paa Sverholt 2—3 dager for Nordmændene der, som ere faae og vell oplyste.

Resten anvender hand af tiden paa ungdommen i skolen.

Hver Søndag naar Presten iche predicher læser hand i Postillen etc. i Forsamlings huuset, hvort Finnene bør møde efter alvorlig tillsigelse end og paa dend tid, naar deris fiskerie og høslatt angaar.

Om vinteren skall hand være 3 Uger hos Fieldfinnerne ved Adams elv og tillige om Høsten søge dem ved Torsche Fiord eller Veinæs, hvor de meest kand være samlede.

Told nyder hand af Finner og Nordmænd, dog ichun enchelt Klocher told 1 pund, saasom de ere af ringe Vilkor, dett er lidt ofver 3 rxd^t foruden Offer, som ved de forige meldt er. Till Løn af Collegio maae hand lade sig nøye med 32 Rdl^t, efterdi hand har iche saa stor travaille som dend i Tana.

Forsamlings huusene i Tana og Laxe-Fiord maae indvies ved Guds ord og lov saavel som Kircherne, for betydelige Aarsagers skyld, dett kand skee af Profsterne. Dett præterderte Capell paa Veinæs er for KylieFiords Præst kon 1 miil ofver ejdet, men toe till Søes.

IV. I Porsanger som nest Varanger er meest populeus udaf Finner er høyt fornøden een Kirche, ja meere end ellers nogensteds, saasom Fiorden er 8 findmarchiske miile fra deris Prest og Kirche udj Kielvig, og derfor kommer de aldrig till Kirchen uden de som boer ved enden af fiordnæsset, og Præsten har hidtill i de gemeene Gammer i sin indrejse till dem een-gang om Aaret uddeleet Sacramentet.

Samme Kirche settis ingenlunde paa Reinøen eller Langøen som hidtill var foreslaget, men paa dett faste land endeligen i Kjøstranden¹ hvor der er belejligst for hele Fiorden, hvor der ogsaa boer de u-gudeligste folch, hvor ogsaa de fleeste rejser forbi og samles naar de rejser till Dunørne, thi der er een Alfar Vej. Finnerne ventelig selv bekoster dend, saasom de self i gamle dage hafde satt op eet messe hus paa Langøen som dog iche siden blev brugt, og fieldfinnerne ere meget rige, hvis dett iche strachte till, maa Kielvig Kirche tilhielpes at lønne en bygnings Mester, thi Porsanger finner ere iche øfvede till bygning.

¹ Nu Kistrand.

I fiorden er fure-skov noch. I samme Kirche holder Kielvigs Prest tieniste eengang hver fierde Søndag fra April inclusive till November, og eengang om vinteren ved Kyndelsmisse tider.

Kiøstrand er 3 miile ungefer fra Kielvig.

Hos Kirchen i Porsanger maae endelig være een Skole. Skolen betienis af een Catecheta som maa være fuld af aand og kraft paa eet stæd hvor hidtill har vaaret Sathans Synagoge, een attesteret og vell prøvvet Student.

Fra Paaske-tid till S^l Hans tid, da mændene ere ude paa Udøerne, arbejder hand i skolen paa Ungdommen. Hand er og hiemme ved Mariæ Bierge Gangs tider for at betiene sig till Finnenes opbyggelse af dend Leylighed mand da har baade ved Søefinnenis og Fieldfinnennis forsamling paa Kiøstranden og till Dunøerne. Derefter passer hand paa naar Laxe-fiskeriet gaar an i Porsanger Elv, at hand blifver der hos de forsamlede Lapper een 8te dagers tid, og da tillige drage ind till dend Familie som boer inderst i Porsanger Botten, Povel Saresen. Siden holder hand huus besøgelse og catechiserer i huusene fra Børs elven till Horvigen, hvilchen, og endnu meere besynderligen Kaafiorden, som de mest ham fraliggende Steder vill observeres.

I Kaafiorden skall hand være paa dend tid, naar folchene ere komne hiem fra Magerøen mod Helgemes tider.

Om Vinteren efter Juul skall hand rejse op till Tieldgams folchene, siddende høyt op nesten mod Aivar og vitt adspredde indtill mod Juhsby, hos hvilche ogsaa ere mange Børn og tieniste-folch, hvorføre der vill giøres alvorlig fliid.

Hver Søndag naar hand er hiemme, samler hand Finnerne i Kirchen og prædicher for dem, ligedan Lørdag og da catechiserer.

Hans Salarium maae være som dends i Varanger, hvilchet hand ret vell fortiener.

Men Porsangers Søefinner ere mest fattige og derfor kunde kun gifve enchelt Klochertold till Catechetam, dett er 1 mark d: (hidtill har Porsanger Finner ichun svaret half Klochertold till Kielvigs Klocher fordi hand kom der ind ichun 1 Gang om Aaret med Presten, og de langt fraliggende hafde ellers ingen nytte af ham) men Field Finderne ere megtige og har Rein i tusindtall, derfor svarer de till Catechetam dobbelt told 2 mark d: hvilchen Finne-Told ofveraldt kand beløbe till 12 Rd^f, foruden ringe offer.

Collegium kand iche see ham ringere aflagd end Varangensem Catechetam, hvilchen dog har god hielp af Vadsø Prest udi sit arbejde, men denne saare liden, derfor contribuierer Collegium i henseende till hands ringe Finne-told, aarlig 70 rd^f.

V. Qvalsunds Finner (thi Klub er ichun een liden by af Hvalsund) som ligger ichun 1 miil eller halfanden fra Hammerfestes Kirche, har besynderlig een skole og een Skole-Mestere fornøden, som Finnerne selv, hvilche her frem for andre ere særdelis lærvillige, for nogle Aar siden har begiæret.

Skolen settis der omtrent hvor Thude Qvivesen boer, dog maae mand udsee god landing. Thude boer midt i Qvalsund.

Det er iche u-billigt eller uden nytte, dersom mand tillader de Finner ogsaa eet forsamlings huus hos sig, hvor Skolemesteren kunde læse i Postillen, forsamle Finnerne till sang og Catechismi undervisning om hellig dager naar finnene for veirs Skyld iche kunde komme till Hammerfest, i hvilchet indviet huus ogsaa Presten af Hammerfest kunde prædiche 2—3 gange om Aaret, hvilchet vill være gott baade i dend henseende at Finnerne ved saadan samling hos sig selv kand dismeere drages fra det u-ordentlige og vilde væsen som har hidtill hengt ved dem, saa og i særdelished for de Ingens finner som boer i Snefiord og Refsbotten hvilche ellers iche vide af Kirche uden eengang om aaret i Ingen, men kunde altid komme till Qvalsunds Capell, thi till Hammerfestes Kirche kommer de neppe nogen tid.

Baade Skolen og forsamlings huuset, som maa settis ved skolen, bygger Hvalsunds Finner med stor glæde, og henter timmer dertill fra Alten ved flotte, og timrer dem og, thi de ere gode timmermend. Dog maatte præcaveris ved alvorlig forbud att iche det forsamlings huus hos dem skall tages till eet paaskud at forsømme Hammerfestes Kirche.

Skolemesteren, som iche behøves at være Student, skall underviise, foruden de af Qvalsund, Ingens finner i Snefiord og Refsbotten, som paa ingen anden maade kand vell hielpes.

Paa visse tider naar folchene ere hiemme fra udøerne efter midsommer skall hand catechisere i Snefiord, Refsbotten og Reiperfiorden og Klub nogen stund paa hvert sted efter fornødenhed, dog længst og meest i Refsbotten og Snefiorden.

Ved Kyndelsmisse tider drager hand op till Tieldgams folchene imellom Porsanger og Altenbotten ved Vorjefieldet og forblifver der 3 eller 4 Uger, thi hand finder dem ellers altid siden ved Sør- og mest ved Nord-Klub.

Efterdi Qvalsunds Finner af lang tid selv lenges efter een Skolemester og de ere vell formuende folch ofveralt, da svarer de skolemesteren dobbelt Klocher told, 2 pund till mands, foruden offer ved Finne-forretninger enten de skeer i Hvalsunds Capell eller Hammerfestes Kirche.

Og saasom denne Skolemestere hafver roeligere end nogen anden, maae hand lade sig nøye till løn af Collegio med 16 rd^f.

Men her maa disse stycher agtes nøye 1) at i dend udlevede H^f Hanses sted kommer snart een dygtig Prest om iche for Nordmændenes dog for Finneris skyld, hvis saligheds befording iche vell kand nøyes med saa svag een Prest, 2) efterdi ingen af alle Findmarchens Prester har sig Finnerne saa ved haanden som Hammerfestes Præst, hand da befales saaledis at ledsage dem paa lifsens vej og nøye gifve agt paa deres Vandring, som dend af hvilchen der skall kræves 5 pund mod 1 pund af andre, 3) efterdi Hvalsunds Finner udstaar dend største forargelse ved deris Kirche Gang af alle finner, thi handels steden er tæt hos Kirchen og mand kand tænche hvorledis ved dend leilighed mange for profit skyld giøre Guds huus og dag till en røfver Kule, da Præsten har eet vaaget øye baade med de handlende og Finnerne paa dend tid, at de sidste som faaer iche opluges og rejser u-gudeligere hiem end de komme til Kirchen, som skeede dend Søndags Aften leg kom till Hammerfest, da leg fandt Finnerne biixfulde og de hafde samme dag gaet till Herrens nadvere. Derfor skall og Hvalsunds Skolemester rejse med Finnerne baade till og fra Kirchen, og passe nøye paa at de smaae iche undervejs fortabes. I dend henseende alleene om iche i anden er dett gott at der kommer eet forsamlings huus udi Hvalsund hos Finnerne selv at de dog nogle gange uden fristelse till ondt kand holde helligt for Herren. 4) Hvad Ingens Prest skall i dette Capell forrette, skall strax siges. Skolemesterens told af Finnerne beløber sig till 16 rd^r.

VI. Om Snefiords og Refsbottens Finner er foran alt meldet, at deris Prest i Ingen bør besøge dem engang om Aaret og catechisere for dem med fornøden aandelig undersøgning, efterdi alle andre Finmarchens Prester rejser paa embedets Vegne ind eengang om aaret till sine finner i dett ringeste, og Ingens Prest er dog nød at rejse ind eengang i Hvalsund for at kiøbe slagter, da det er ham en lett u-mage at deele aandelige Gafver till Snefiordingerne; ogsaa at Hvalsunds Skolemestere tager dem an for sine Catechumenis. De begge ting vill være saa meget dismeere fornødne, som Snefiorden og Refsbotten ere nogle huller hvor ingen Norsk Christen har kommet, men alleene Finner har holdt rede og tilforne haft mange vederstyggeligheder u-behindrede for sig selv. Dette legger leg nu till, at naar Ingens Prest rejser ind for at catechisere for Snefiordinger og Refsbotninger, da bør hand efter nogle dagers aandelig omgiengelse med dem føre dem ind med sig een Søndag till Hvalsunds forsamlings huus, som er kun 1 miil derfra og der prædiche for dem 1 gang, berette svangre Qvinder og andre Guds børn af sine finner som kunde hafve fornøden

Sacramentet, item da ofverhøre, og døbe børn om nogle ere, og saaledis venne sine tilhørere till aandelig samfund og christendommens Lius.

Saa bør ogsaa Snefiords og Refsbottens finder tilholdes at søge Kirche og Sacramente udi Hvalsunds Capell, naar Hammerfestes Prest der prædicher, (vid. Num. V) og disforuden som sædvanligt søge 1 eller to Gange om Aaret Ingens Kirche.

VII I Talvigs Kald maae endelig settis een Kirche paa Egeskall¹ baade for de mange botninger som der boer, men synderlig for field-Finnerne som søger ellers meere Coudikens Svenske end Talvigens Kirche ja ogsaa mange gaar der till Guds bord af vores om vinteren, men alle tider om Vinteren paa 1 dags Kiør, eller halfanden kand søge vor egen Kirche paa Egeschal.

Høyere op vilde mand vell sette Kirchen, men saa kunde iche Talvigs Prest komme der op, og Søe finnene i Egeschal hafde da ingen nytte af dend, og Fieldfinnene regner iche saa nøye eet styche vej af nogle miile, naar hand slipper at fare ofver vand og kand kiøre som til Egeskal.

Samme Kirche kand lett bygges af dend store furre skov som er der ved haanden, og der ere blandt Finnerne selv mange gode timmermænd komne fra Qvænland nu vores, og Lappene gjør gladeligen dend omkostning og arbejde.

I samme Kirche som ligger 1 miil fra ham skal Talvigens Præst prædiche hver tredie uge og Løverdagen forud catechisere, i særdeleshed holder hand der 1 gang tjeneste i Juuledagene.

Hos Kirchen settis een Skole; der beskiches een Catecheta, som maa tages i lige consideration med dend i Varanger og Porsanger og nyde foruden offer i told af Finnerne hver mand 2 mark danske, dobbelt Klochertold saasom de Finner ere rige og velholdne, og i løn af Collegio 60 Rd^f, thi hands Told beløber sig mod 20 Rd^f, og lidt derofver. Dend Catecheta er om vinteren oppe hos Tield-Gamsfolchene boende paa begge sider

¹ Under sin annen reise i Finnmarken opgav v. Westen dette projekt og traff foranstaltninger til opførelse av fjellkirken i Masi. Den første misjonær i Alten, Morten Lund, som fikk til opgave å bygge kirken, formoder mange år senere i et brev til major Peter Schnitler at endringen hadde sin årsak i politiske hensyn og at v. Westen handlet efter instruks fra regjeringshold. Lund anfører dog ikke kilde for sitt utsagn. Troligvis har rent praktiske hensyn, Talvikkirkens nærhet og Altenfinnernes lange flytninger, været det avgjørende for v. Westen. At han hadde interesse for den politiske side av finnespørsmålene, viser den i Budstikken trykte del av Topografien klart nok, men denne interesse hadde samarbeidet med Isak Olsen vakt hos ham. Se herom også efterskriften s. 132. Bygning av en kirke i Masi var for øvrig ikke v. Westens idé. Amtmann Lorch hadde foreslått det i en relation av 1708.

af Altens Elv eendel mod Aivar, eendel mod Coudiken. Hand begynder at fare blant dem for Juule-tider, indtill de flytter neder er hand hos dem, derefter rejser hand ud till Korsnæs og holder der skole indtill Laxe-fiskeriet gaar an, da er hand i Egesckallet.

Naar Laxefiskeriet er endt holder hand Skole igien i Korsnæs og besøger midlertid Langfiord, Becherfiord, Rongsund og andre omliggende steder.

Foruden Catechetam maa fornødentlig være een fast Skolemester, hvilchen underviser i Korsnæs eller Langfiord naar Catecheta er i Egesckall og derimod hand i Egesckall naar Catecheta er i Korsnæs eller omliggende stæder.

Samme Skolemestere som nyder intet af tolden, som Catecheta opbær fuldt, kand icke ringere hafve end 30 Rdl^r.

VIII. Loppens finner som er kun 6 familier og der iblant ingen Fieldfinner, har noch udi deris eegen Præstis omhyggelighed, særdelis siden hands Klocher kand temmelig Lappisk, en skichelig Person. Ellers kunde till ydermeere fremgang Korsnæs Skolemestere af Alten 1 gang om aaret rejse till Bersfiord og der samle Loppens finner, randsage, bestyrche og undervise dem.

IX. De tvende Catechetis udi Varanger og Porsanger maa tilleggis hver en Under-skolemestere, som kand hielpe dem i dett vidløftige Arbejde, særdelis lære finnerne at læse i bog, hvilchen byrde icke Catechetæ kand udstaae, befale dem sine lam naar de selv maae rejse till Fields eller andensteds, instruere dem till dygtighed i høyere pund at Dispensere, tage dem [med?] sig undertiden paa deris udrejser, at de ved Catechætarum exemplar og dend erfarenhed kunde beredes till at blifve faste skolemestere i fremtiden i Tana, Laxefiord, Hvalsund, Alten, thi naar i disse Fiorder en Skolemesters pladtz vacerede, da skulde 1 af Catechætarum tilberedde medhielp dertill employeres.

Saadan underSkolemestere maa vel i begyndelsen være een Nordmand, som langt meere de faste Skolemestere i Tana, Laxefiord, Alten, Hvalsund maa være, indtill Gud gifver frugten saa stoer af sin sæd hos Finnene, at mand kand vente af dem selv lærere.

Samme Underskolemestere kunde nyde mellom 20 à 30 Rdl^r om aaret og være forbundne i alle ting sig efter Catechetæ sigelse og Instrux som hands Medhielp at rette.

Foruden dend UnderSkolemestere, som Collegium lønner, skall hver Catecheta paa sin eegen bekostning opdrage 2 finner i Guds frygt og kundskab saaledis, og efter at de selv ere

tilfulde oplyste, anføre dem ved salige raad, exemplar, prøver, erindringer till andris omvendelse, at de samme Finne-børn, som Catecheta udseer sig de skicheligste og best artede hand kand udfinde, kunde i fremtiden bruges till Skolemestere, og det bør iche Catecheta ansee for det ringeste af sit arbejde, efterdi ved saadant et vel beredet Subjectum ere mange siæle vundne. Præsterne i Finmarchen naar de i Finne Kircherne eller forsamlings huusene giøre tieniste maae de iche prætere af Catechetis at de skulde siunge for dem, iføre dem eller i andre maader forrette Klochertieniste, thi dertill skulde de bruge 1 af de 2 finner som de till Skolemestere opdrager (hvor om column . . .) og, om de iche ere komne saa vitt, da 1 af Helligdags Vegterne (om hvilche helligdags Vechtere er er vell Num. 1 ogsaa meldt at de kunde i Catechetarum fieldrejser og anden fornødentlig fraværelse sang og læsning i Kirchen om helligdagene forrette, men i skolen kand hand iche synderlig udrette for sit eeget verdsligt arbejde skyld, hvorføre det er best at till begge deele bruges Underskolemesteren, men i hands mangel faar Catechetes hielpe sig med Helligdags Vechteren, endskiønt hand skall neppe bestille dett till fornøyelse) Saa at dend oppebaarne Klochertold af Catechetis forbinder dem iche till at forrette Klochertieniste for Præsterne, iche engang Skolemesterne, som dog in casu necessitatis gierne gjør slig tieniste; og kunde dend Told af Finnerne efterdags kaldes Lærer-told.

De 3de Catechetæ bør hafve deris Vocation af Collegio vel immediate vel urgente necessitate mediate per manum Fiduciarii, og derudi gifves dem magt 1) at lære og undervise alle Finner og finnebørn i deris Finne-fiord baade i huuse eller gammer og offentlig, og at besøge paa sit embedis vegne Finnerne naar de det seer fornøden, 2) at samle Finnerne till Guds tieniste, 3) at prædiche i Finne Kircherne og Finneforsamlingerne et feriis et aliis commodis diebus, og 4) at erindre Præsten naar hand er tilstede Finneris forhold og forfremmelse, hvilchen erindring saa vidt dend billig befindes, Præsten bør tage till eftertanche i samvittighedens behandling, i hvilchen henseende Catecheta saa vidt mulig skall være tillstede naar Præsten kommer, for dend fornøden conferences skyld, og var det smugt dersom paa dend samme tid naar Præsten er inde hos Finnerne, Catecheta undertiden prædicher, 1 dag efter Præsten har prædichet eller for, ad societatem indicandam laboris et fidei unitatem. 5) Døbe Finne-børn, hvilche ellers undertiden endnu skulde ligge alt for lenge u-døbte, id quod et studiosis licet in Germania aliquot locis. De faste Skolemestere i Tana, Langefiord, Hvalsund, Alten skulde hafve deres vocation af Catechetis med Provstens og

Præstens raadførsel, og hafve disse magt at lære og undervise, holde skole, formane, tilrette sette, men iche till at prædiche, thi dem skall være noch at læse i Postillen om Søndagen for Finnerne i forsamlingshuusene, siunge og catechisere for dem, dog maa de døbe børn, naar Catecheta iche strax kand hentes.

Skall Catecheta giøre frugtbarligt sit embede da maa hand hafve myndighed till at grandske i Finnenis afguderi og levnets u-skichelighed, i forsamlingen straffe de u-skichelige af Guds ord derfor *ad os*, og trøste beængstede og af Dievelens snarer udrychte siæle med remissionis peccatorum et divinæ gratiæ singulari per *Χειροθεσίαν* applicatione, qvod præcipue in agone mortis versantibus ovibus, qvibus semper adesse qvoad licuerit tenetur Catecheta, dandum, sola sacra Synaki ex prisco Ecclesiæ more præbyteris reservata, nam reliqua ex usu veterum Christianorum: qvi Catechetis, Didascalis, Anagnostis publice docere, peccatores sigillatim reprehendere, solatium solventis clavis impertiri, qvi cuius Martyri concedebatur.

Skolemesterne tillades og endelig at grandske i afguderi og anden u-skich og derfor tillrette sette, men iche i Forsamlings huuset, vell i andre Finners og Medhielperis nærværelse, hvorom hand jefnligen raadfører sig med Catecheta eller Presten.

De 3 Catechetæ skulle deele raad med Skolemesterne, som de der ere baade Presbyterii Candidati og virchelige Evangelister med u-studerede Persohner, hvilche dog bør være exemplar-skichelige og i deris Saligheds sag vell grundede, og skulde i alle tvilraadige og betydelige Ting Catechetæ føre direction ofver de andris forretninger, saaledis skall Varangensis Catecheta hafve øye till Tanensem Informatorem, Porsangensis Catecheta till Laxefjordensem Informatorem, Talvigensis till Hvalsundensem et Korsnensem Informatores. Tanensis som saa sielden faar Presten hos sig, har besynderlig saadan hielp af Catecheta nødig.

Og var dett glædelig dersom Catechetæ og Skolemestere kunde engang (om toe gang disbedre) samlis om aaret allesammen paa et sted at raadslaa till Guds Rige og fortelle hverandre hvad Gud hafde giort ved dem till sin lov, som kunde skee om Vinteren ofven for Porsanger ved I-jaure eller Valjejukka een steds paa Vorjefieldet till lands meden de vare till fields, eller om Sommeren till baads i Porsanger fiord ved Finne Kirchen.

Og som skichelige Catechetæ aldrig forachter Præsternes gode raad og erindringer, mindre Skolemesterne, saa tager ogsaa Præsterne igien deris raad og relation i broderlig eftertanche, dend eene bestyrcher dend andens siæl og embede, hvortill da paa begge sider blir god leilighed naar Kircher og Kirchetienister som nu sagt er, blifver indrettede.

Besunderlig vill dend leilighed vel i agt tages naar finnerne er ude till skattetinget og føre eendel af deris børn og qvinder med sig, thi da maa Catecheta rejse ud med som da finder Amtmanden, fogd og Skrifver, Provster og Prester alle for sig med hvilche da kand raadføres om forargelsers borttagelse, de haarde hales refselse, de skrøbeliges og Vankundigis bestyrkelse, da ogsaa finnene af Provsten med Præstens og Catechetæ tilhielp nøye kunde visiteres, ofverhøres, undervises, og dersom Finnene befales saa mange som komme kand at udkomme, da møder de vel de fleste, thi hidtill har kun nogle kommet, mindre blevne underviste. Det er ogsaa gott at Catecheta da er tilstede for at afverge leilighed till formegen drich og fylderi for de skrøbelige Finner. Alleniste med Tana finner gaar det iche saa vel an, thi om tinget, som staar i Omgang, falder deris beste Laxefiskerie ind, og derfor kand derfra dend tid iche vel mange komme. I dend stæd en anden tid, næfnlig naar Provsten af Varanger kommer ind i Tana (vid. Num II) kand bruges.

Catechetæ i deris vocation forsichres og tilsiges at tiltræde første vacerende kald i Findmarchen, om de ville, hvortill de maatte tillades af Præposito at ordineres, for at forekomme store rejser og omkostninger og Kaldenis lange paa dend sted mest skadelige vacancer.

Ita allectus Japhetus facile habitabit in tentoriis Semi
Amen!

Nidros. 10 Iul. 1717

Thomas von Westen

Efterskrift. Det foran giengivne legg i Kalls saml. nr. 228 fol. har tilhørt et offentlig arkiv og bærer på siste side følgende registreringspåtegning: 1717 d. 10 Jul. — project zu Anstalten in Finmarken. I en eldre, overstrøket påtegning leses bl. a.: Hr. Lect. v. Westens Schreiben mit bericht daß er einen Theil seiner finnmarkschen Arbeit untersende På første side er påført Nr. 27^b. — Nr. 27^a tør formodes å ha været v. Westens tapte følgeskrivelse, av s. d. som håndskriftet. Av dennes innhold har E. J. Jessen gjort nogle excerpter. De finnes likeledes i pakken Kall 228 fol. i omslag merket „Collectanea til den Finmarkiske og Nordlandske Mission” og lyder:

Auctor til denne Topographia Ecclesiastica sees at være Lector Theol. Thomas von Westen; thi saa skriver hand i sit bref til Missions Collegio datered Trundhiem den 10. Julii 1717: „Loved og velsignet være Guds høye og hellige Navn, som har nu gived mig Kraft at føre til ønskelig Ende min Topographiam Ecclesiasticam Finmarkiæ, bestaaende —” etc. Viidere: „Jeg har nøye confereret med Isaac (: Olsen:) om Danske prætensioner paa Svensken og Ryßen angaaende Lappmarken og nu i Jesu Navn følger den Demonstration herved, i den formodning at intet solid skal derimod være at sige! *der følger ogsaa en Delineation med det accuratesse* som skeep kunde til Sagens større oplysning. Auctor Isaac Olsen recommenderer dem begge til Collegium som et Taknemmeligheds Tegn for den Godhed som er beviist, og glæder sig ved,

nu at have fundet en dobbelt frugt af sine travailer, nævnlig at have tient baade Gud og Kongen”.

NB. Topographien selv er ogsaa under Lector von Westens haand og datered 24 July 1717 (thi den er indsendt efter brevet, fordi den med samme Post ei kunde blive færdig) og findes originalen blant Missions Collegii Archiv Acter i Pakken for aaret 1717 hvor jeg har seet og læst den.

Jessen har ikke været opmærksom på, at Topografien blev innsendt til kollegiet i flere parter, og meddeler derfor intet som kan oplyse om forholdet mellem de to foran gjengivne håndskrifter. Dette forhold lar sig vistnok riktigst bestemme således: v. Westen stod efter hjemkomsten fra sin første Finnmarksreise under sterkt arbeidspress, men Missionskollegiet stillet allikevel krav om snarlig innsendelse av et dokumentert forslag til misjonsverkets fremme. Dette var grunnen til at han 10. juli 1717 ekspederte den part av Topografien som inneholdt hans praktiske anvisninger, — her trykt s. 119 ff. Resten var da ennu ikke ferdig.

Den 24. juli lot han derpå følge det meste av det som er kjent fra Budstikken. Det øvrige, således også det som er trykt s. 79 ff., ma være avleveret lenger ut på året.

Men den første sending har efter alt å dømme i v. Westens oprindelige disposisjon utgjort et av de siste, kanskje det siste avsnitt av den fortløpende fremstilling han hadde planlagt. Den føier sig naturlig til den større Topografi, når man tenker sig det korte kapitel s. 117—8 utelatt; dette kapitel er ikke annet enn en rekapitulasjon av hvad v. Westen tidligere hadde utviklet i „Ex Topographia”.

Øiensynlig har alle de enkelte avsnitt engang foreligget i en samlet håndskriftutgave. I Ledreborgs saml. nr. 425, 4°, opbevares nemlig på et løsevet kvartblad et register til Topografien med 25 kapiteloverskrifter. De siste lyder:

XXII. Finmarchens Præsters Forretninger hos Finnerne til deris Salighed. (Foran s. 110.)

XXIII. Hvad Omsorg ellers Præsterne har haft hidtil for Finnernis Opbyggelse. (Foran s. 112.)

XXIV. Hvad Hielp Præster herefter kand og bør gjøre til Finnernis Opbyggelse. (Foran s. 114.)

XXV. Ny oprettede Kircker, Forsamlingshuse, Skoler, dertil Catecheter, Skolemestere, Under-Skolemestere, deres Reiser, Løn, Forretning. Præsternis Forretning i samme Kircker. Helligdags Vægtene og de Poster i hvilcken Missionens frugtbarlige Fremgang fornemmelig hviler.

Som det let sees, refererer denne siste overskrift sig ikke til det korte kapitel s. 117—18, men til det utførligere avsnitt „Ex Topographia” s. 119 ff.

Der er således all grunn til å betrakte dette siste avsnitt som en del av den større Topografi og til å føie det til bakefter det øvrige, som her er gjort, til-tross for at det bærer et tidligere datum enn de andre avsnitt.

Sbg.

ISAK OLSEN
FINNERNIS AFGUDSSTEDER

Isak Olsen var skolemester og misjonær i Østfinnmarken og den østlige del av Vestfinnmarken fra 1703 til 1716, i hvilket år han fulgte v. Westen til Trondhjem som dennes sprogkyndige hjælper. Han er hovedkilden for alle senere meddelelser om Finmarksfinnernes naturhelligdomme. Pauss, v. Westen og Knud Leem lånte hans materiale, de to første holdt sig nesten slavisk til hvad de fikk vite hos sin medarbeider, og selv Leem har ikke hatt meget å føie til Isak Olsens opplysninger. Gjennem avskrifter er endel blitt forvansket. For undersøkelser over finnernes hellige steder vil Isak Olsens egenhendige nedtegnelser derfor alltid ha verd som de originale minner, alle sine iøinefallende mangler tiltross.

Disse nedtegnelser er trykt efter hans kopibok som for nogen år tilbake blev deponeret i Etnografisk Museum. De omfatter to lister med „nafnene paa finnernis afguder og offersteder” samt hans avskrift av prosten Pauss' „Relation om Lappernes Afguderie og Vildfarelser”, forfattet 1715 på grunnlag av stoff innsamlet av ham. Listene omfatter begge navn, men ikke alltid i samme rekkefølge. Den eldste (a) er optrykt i sin helhet, av den yngste (b) er — i parenteser — medtatt avvikelser fra a's navneform. Hvor navnene ikke efterfølges av parenteser, er formen ens i begge lister. Den innklamrede nummerrekke er tilføiet av utg.

De korresponderende avsnitt av Pauss' Relation (c) er satt under linjen. Denne relation foreligger i flere andre håndskrifter; disse er dog holdt utenfor, da utg. her kun har hatt for øie å gjengi Isak Olsens egen fatning av de meddelelser han forsynte Pauss med.

Der henvises til „Lappische Opfersteine und heilige Berge in Norwegen” (Oslo Etnogr. Mus. Skr. I, s. 317 ff.) av J. Qvigstad, som har kunnet identifisere et stort antall av de hellige steder.

Ingen forandringer er gjort i originalenes ortografi. Tegnsetningen er i listene regellos og ofte brukt til at skille mellem de enkelte ord. Tegnene er derfor utelatt, undtagen hvor der kan være tvil om kombinasjonen av navneleddene.

Nafnene paa finnernis afguder og offersteder i Varanger.

(1.) Miesk Warre Passe aldo
(b: Mieske-Ware Passe
alda). | (2.) Nieid Varre passe aldo
(b: Neid varre Passe
alda). |
|--|---|

- (c.) 1. Mæiske Warre passe alda, det er mæskfieldet, den hellige Zimle, liger udi Wester bottnen.....inden for denne Mæisk 1/2 mil er
2. Styren Aldo, det er Styrens hellige Zimmle.
3. 1/2 mil Nordvest op i fra mæisk er Nieid Warre Passe Alda, det er Jomfrufieldetz hellige Zimle..... Styrren alda skal forðum være brugt til Tordens

(3.) Styrren passe aldo (b: Styren Passe alda).	(10.) Jurvuoen pase aldo (b: Jurvoun Passe alda).
(4.) Kalmen baft.	(11.) Balda Ziock (b: balda Ziock).
(5.) Morie Ibmel Passe aldo (b: . . . alda).	(12.) Reige Baft Passe alda (b: Reigie
(6.) Morie Kapper passe aldo (b: Morrie . . alda).	(13.) gollevare passe aldo (b: golle Warre Passe alda).
(7.) Zeures Ibmel.	(14.) bolma passe Jaure
(8.) Gulli Ibmel.	(15.) Aillickas Jocka (b: Alihas Juka).
(9.) Voide giergie Passe, Man- nas (b: Woide giergie Passe alda. Mannas). ¹	
-

dyrckelse, mens . . . Jomfrufieldet haver allene været brugt til Julle-gadzers ære.

- (c.) 4. Kalmen baft det er graffbacke, ligger udenfor bergebye....., et gammelt offerstæd.
5. Morie Ibmel Passe Alda, klubbe Gud den hellige Zimmle, ligger lidet over en mil i fra Vadsøen. Den højeste spidse paa Klubbe næsset hvor denne Afgud er, kaldes af finnerne Morie Kapper, det er Klubbe guds hellige Huve....., lidet indenfor dette Næss er
6. Een steen kaldet Sioures Immel, det er otter gud, men lidet udenfore
7. een steen kaldet Gulli Ibmel, det er fiske gud, tvert over fiorden paa raffte siden udi Gandvigen findes
8. JurvounPassealda,deter gandvigens hellige Zimle, noget der uden fore er eet field med huld i, som finnerne kalder endnu
9. Reigie baft alda, det er hull biergets hellige Zimle, ovenfor Gandvigen er eet field kaldes
10. Balda Ziock, det er Qvette tuve, effter beretning Eet gamelt offer stæd.

Oven for Waranger opmod Thanna Elf.

1. Gulle Warre. Det er guldfield, her hafver finnerne fordem, formedelst den diurefangst haftt een anselig offer stæd², ovenfor denne ligger
2. Bolma jaure. Det er bolmens vand, ligeledes helligt og eet offerstæd.

¹ Muligens angis hermed to lokaliteter.

² Straks nordøst for Gollevare ligger på en sydvent skråning en forlængst forlatt vinterby (av Polmakfinnerne kalt Vuommam), hvor endnu i 1911 kunde skjelnes tomter efter 13 rundgammer, 7,5—8 m. i tværrål, altså rett meget større enn de rundgammer, som har været i bruk i nyere tid.

(16.) Altergiergie Passe aldo
(b: Altar giergie Passe
alda).	(27.) Ziødzo ackum Passe alda
(b: Ziodzio achum . .).
(17.) Siomos Varas (b: Siomas
Warras).	(28.) Sovis Baft passe alda
(18.) Voidas passe alda.	(29.) tinno alda (b: Tinno
alda).
(19.) ackar passe Jaure (b:
aecher . .).	(30.) Haard Poulckzio(b:Hord
Poulchzio).
(20.) Kald veive Passe alda.	(31.) aillis giergie (b: aillis
giergie). ¹
(21.) Zieida (b: Zeid).	(32.) bouras giergie.
(22.) Mask Varre Passe alda
(b: Mask Warre . .).	(33.) Haard passe Jaure.
(23.) Raud Ziøld Pase alda (b:
Raudziøld).	(34.) alde ² Zierock (b: alda
Zieroch).
(24.) vld Vare Passe alda.	(35.) alde Ziock(b: alda Zioch)
(25.) Gulli Bæsst Warre Passe
alda (b: Gulli Bast varre..).	(36.) biellie vare Passe alda.
(26.) Ziærgie giergie Passe alda.	(37.) Raudo varas Passe alda
(b: Raudo varras . .).
	(38.) Niørgie giergie.
-

- (c.) 3. Neden for bolmens Elf er en anden liden Elf, som kaldes
iblant finnerne Allicka Jocka, det er hellige field(!).
4. Kald veive, det er brønd field.
5. Anchar Jaure, det er anckers vand....., meget helligt
i gamle dage, og haver qvinder for deris urenheds skyld
været forbøden at fare over dette vand.

Paa Neidens field grendser paa Søndergiøld side til Waranger.

1. Nacken Karg, det er Krybe field.
2. Raud Ziøld, er en jærn pick eller høye.
3. Uld Warre. Uld field.
4. Sierge gierg, stens steen.
5. Ziodzio ackum. Det er venster haands bestemoder.
6. Sovis Baft, det er grundfield.
7. Gulli Bast Warre, det er skumeslevs field.
- 8.

Paa Norder siden udenfor Varanger langst med søe siden.

1. Raudo Warre. Det er Raude field, saaledis kaldet
af een fisk, det heder hoss dem, Raude, det er søe-
boetning(I).
2. Belle Warre. Det er øre field eller hørende field,
fordi saasart de fordum offrede, skeede bønholdelse.

¹ J. Qvigstad, 1. c, s. 328, leser nr. 30 og 31 sammen.

² Om alde (alda) hører til her eller til foreg., fremgår ikke sikkert av teksten.

(39.) Einner Zæide.	(49.) voide giergie Passe alda.
(40.) Rytte Ziock Passe alda.	(50.) Solla Kais.
(41.) Zæide vack Passe alda
(b: Zæide vach . . .).	(51.) Rix dal Koche (b: . .
Koche).
(42.) Worno Zullo Passe allda.	(52.) lode baft.
(43.) Hambær niarg Passe alda
(b: Hamberg . . .).	(53.) moneraft.
(44.) Piissen niarg passe alda
(b: Piessen . . .).	(54.) Stalla veive.
(45.) Mackaur Niarg passe alda
(b: Machaur . . .).	(55.) Sollovaras.
(46.) Syltvig Niarg passe alda.	<i>I Thanen:</i>
(47.) Passe Niarg Passe alda.	(56.) giems baft Passe alda
(48.) Styren alda.	(57.) Rups giergie.
	(58.) Ziorve Ziock Passe
alda(b: Ziorve Zioch . . .).
-

- (c.) 3. Rycet (Ryit?) Siock, det er gryttehorn. Een afguds kogestæd, saaledes kaldet af de hellige offergryder hvor udi offrene kogedes, som de offrede aade til same stæds lov og tacksigelse.
4. Einer Sæidde, det er Einers field, om denne Einer og Noid haver jeg synderlige historier.
5. Sæidde Wack alda, liggende Næst ved Kramsvigen, lidt inden for Kiberg.
6. 7, 8 og 9 skal og have været een afgud paa svart Næb ved Voordøen, paa Haarn øen, item paa hauning berg, Sylte vig og Makkurf Næsse, der talles og blant finnerne om Haard Jaure alda, Zierock, alde Ziock midt oppaa fieldet oven for Vadsøen som er et Vand og to spise Klippe høyer.

Disse ere Vesten for Wordøen mesten deel langst ved fiæren.

Nemlig Syltevig-Niarg, styren alda med disse Nauner Kiaps-Niarg, Hamberg-Niarg, Piessen-Niarg, Mackaur-Niarg, kaldes de afgudsstæder, som findis paa Svartnæs, og der langst bort effter landet, disse ere kun alleniste Næsser og en steen eller Klippe derpaa som de dyrecker. NB. styren alda er en stor steen ved Kongs-øe fiorden som de kalder styren alda, det er en steen som et stort Huus, der er ogsaa en paa en anden sted som de kalder voide giergie, ere bege <- god offer stæder, snart i Estime som den afgud Haarn e i Thanen hvilcket er en høy, forfærdelig høy spis Klippe med et lidet vand oven paa og med haarne naber om kring naglet.

- (59.) Jockel Kiedschz Passe alda (b: Jochel . . .).
- (60.) Kaals Niarg, Passe Niarg (b: Kaals Niarg, Passe alda. Passe Niarg).¹
- (61.) Stoppel Niarg Passe alda.
- (62.) aillis vare (b: aeilles vare).
- (63.) falle Niarg (b: Falla Niarg).
- (64.) Lauds Passe alda (b: Laudus . . .).
- (65.) Sagga Niarg Passe alda.
- (66.) Voidegiergie Passe alda (b: Voide gierg . . .).
- (67.) Voidus Passe alda (b: Vooidus . . .).
- (68.) Ravot Niarg Passe alda.
- I Laxxe fiorden:*
- (69.) Olle Vand Niarg Passe alda (b: Ole vand Niarge . . .).
- (70.) Daiibryg Passe alda.
- (71.) Ji vund Passe alda (b: Ii vuond . . .)
- (72.) Vuadas baft Passe alda (b: vuaddas . . .).
- (73.) aillickas vuare Passe alda (b: allichas varre . . .).
- (74.) leiullom veive Passe aldo (b: leillum veive Passe alda).
- I Porsanger fiorden:*
- (75.) aillicka vuarre Passe alda (b: aillicha vuarre . . .).
- (76.) Tams Sullo Passe alda (b: Tannis . . .).
- (77.) Sølfar Kapper Passe alda.
- (78.) Wasses Siullo Passe alda.
- (79.) Diergie Niarg Passe alda (b: Diærgie . . .).
- (80.) Smær vuonne Noiddie (b: Smær vuon Noide).
-

I Thanen.

(c.) 1. Sæidda. 2. Mask-Warre. 3. Giems-baft. 4. stangNæss. 5. Jockel-Niarg. 6. Kalds-Niarg. 7. Stoppel-Niarg. 8. Haarne bafft.

Ved Haabs Eyd.

1. Sagga-Niarga. 2. Laudus. 3. Woide-giergie. 4. Raut Niarg. Saga-Niarg, det er skov og fiordNæs. Laudus, det er huus steen. Voidegiergie, det er smørelse steen, Rauot Niarg er fast (?) Næss, eller aaben Næs eller Klem Niarg, et Næs at see igiennem som mand seer igiennem en Dør der staar paa Klæm.

I Laxe fiorden.

1. Wadas bafft er et tigde field. 2. Jie Vuond alda er en berg hamer i Nattefiorden, bemercker natte fiords Zimle. 3. Ole Vand Niargs alda er ols Næss Zimle, en bierg hamer paa Næsset. 4. daiibryg-alda, yderste brygs Zimle.

1 Muligens to lokaliteter.

- (81.) Smær Niargie (b: Smære Niarg).
 (82.) Zæidde baft Passe alda (b: Sæidde ...).
 (83.) Naadde varre Passe alda (b: Naade Vare . . .).
 (84.) Vuorie Ziock Passe alda (b: Vuorie Zioch . . .).
 (85.) Vuorie Passe Jaure Passe alda.
 (86.) Vuolle Niune Passe alda (b: Vulle...).
 (87.) leiun Jaure Passe alda (b: lelun(?) . . .).
 (88.) Niarg Kuds Passe alda (b: Niarg Kæds . . .).
 (89.) Seide Niarg Passe alda (b: Seiede . . .).

I Qvallesund:

- (90.) ackiestab Passe alda (b: Achie Stab . . .).
 (91.) Konrock baft Passe alda (b: Konroch ...).
 (92.) Nøre acka Passe alda (b: Nøre acha . . .).

I Alten:

- (93.) Torel baft Passe alda.
 (94.) arne lands afgud (b: arne-lands afgud).
 (95.) allate Niarg Passe alda.
 (96.) ole Hanssen i Stalle (b: . . . stolle).
 (97.) Skomager i darrop (b: . . Darrop).
 (98.) Kuura baft ved Kongs-hafnen i Alten.
 (99.) Skiela baft oven for Talvigen.

Paa Stiern-øen:

- 100.) Gomaldack Warre (b: Gomaldach Vare) qvin-der maa icke kome paa land, eller fare forbi blotte.

Paa Sør Øen (kun i a):

- 101.) Andot ved Sørvær.
 102.) Stalla Passe uden for øen paa samme land de ere saa hellige at

Udi Porsanger.

- (c.) 1. Alich Warre. 2. Sølfar-Kapper. 3. Rein-øen eller Vuaschza svollo. 4. Diergie Niarg. 5. Zeidde bafft. 6. Naadde Warre.
 7. Micha Warre, bemerckelserne u-bekiente. Jeg siger hver har nock sine bemerckelser — Isaach Olssen.

Udi hualsund. 1. Achie-Stab. 2. KonRoch field.

Udi Alten.

Torel field paa Altenæs en stor steen Arnes Landgud; paa Sør-øen ole Hanssen i staallet, Skogmageren i darrop. Alle disse ere mig ubekiente, men beretede af Isaach olssen og endeel finner.

qvinder maa side under
et decke naar de fareforbi.

I Bærsfiorden:

- (103.) Ærra bafft.
(104.) bæse suolo.
(105.) Napper Niarg alda.
(106.) mittel giergie (b: mittet
(?) giergie).

Ved Loppen:

- (107.) Zieuia, den yderste
Eende paa silden.
andot ved Sørvær (= 100).
stalla passe uden for
øen (= 101).

(108.) paa Nord siden Lappe
Passe eller Kiedschz.

- (109.) Kalbe Passe, alle disse
ere saa hellige at qvinder
maa icke komme paa
Land langt mindre maa
de fare blotte for bi.

I Qvenne anger:

- [110.] Sima land gud i bur-
fiorden (b: Simma lands
gud . .).
111—2.) baffte Niarg (b: baft
Niarg) og Turds Niarg
(b: Turdes Niarg) hvide
bierge i qvenne anger.